Aclan SAYILGAN

KABAHAT KİMDE? (Çehreler)

TÜSTAV

UYGAR yayınları

Saygıdeğer Mete Tunçay'a
içten sevgilerle
15.XII.1989

KABAHAT KİMDE?
(Çehreler)

Aclan SAYILGAN

UYGAR yayınları

TÜSTAV

Kitabımın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen, "Yeni Forum"daki arkadaşlarım Ali AYDEMİR'e, Ömer KAMBUROĞLU'na, Adnan ŞENEL'e, Vedat BEKİ'ye ve diğer arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

A. S.

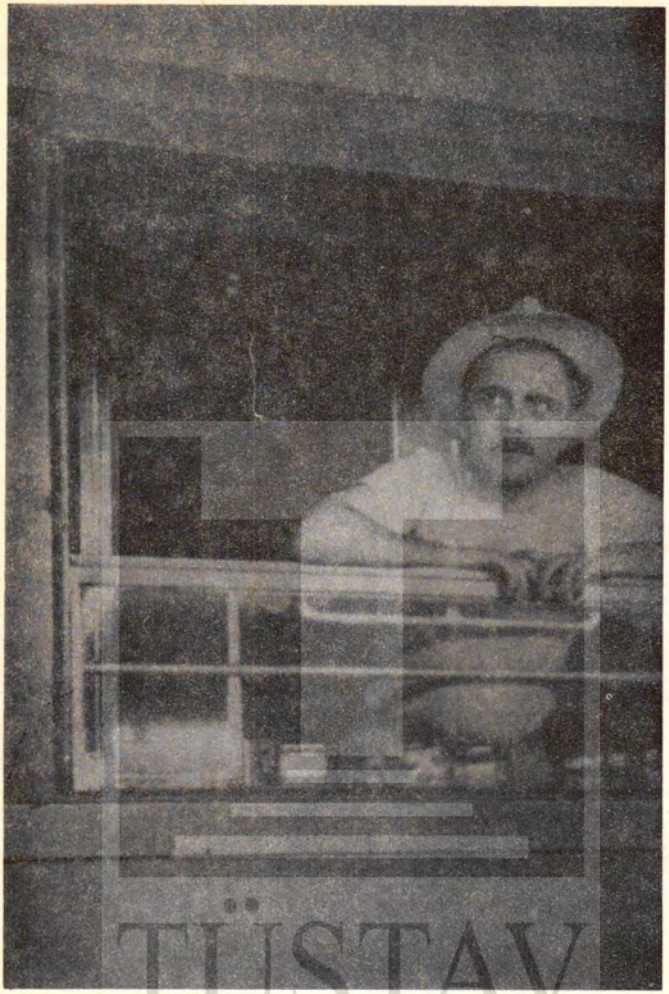

TÜSTAV

24 Haziran 1953; Tahliye ve Ankara'ya dönüş (Haydarpaşa Garında).

ÖNSÖZ

Bu "özeleştiri", yıllardan beri tuttuğum notlarımdan derlenmiştir. Amacı, kimseden hesap sormak değil; doğal olarak kimsenin de benden artık hesap sormasını istemiyorum. Kendimi yansıtmak istiyorum. İnsanın kendini yansıtması kadar güç bir şey var mıdır? Kimi yerlerde gerçekçi, kimi yerlerde simgesel açıklamalarımla bunu yapmağa çalıştım, bir bakıma kendi kendime de hesap verdim. Araya başkaları karışmışsa kabahat kimin? Bunu okuyucu bulsun, değerlendirsin, yargılamayı O yapsın.

Bugünkü inançlarım, komünizmi eleştirmek değil, Marx'ın XX. yy'da bittiği, "Marksizm - Leninizm"in, daha kestirmesi **Leninizmin** Sovyetler Birliği içinde tükendiği görüşlerinde toplanıyor. Marx'ın kendi yy'nın insanı oluşu gerçeğinden yola çıkıyorum. Karl Marx'ı Marx yapan Hegel'den de kanıtlar bulmak zor birşey değil: "Her felsefe çağının felsefesidir.Ve tüm tinsel gelişme zinciri içinde bir halkadır; o halde ancak zamanının yarar gördüğü şeylere karşılık verir. İşte bunun için günümüzde Platon'cular, Arito'cular,Stoa'cılar, Epiküros'çular olamaz. Onları diriltmek demek, daha oluşmuş, daha derin olarak kendine dönmüş tin'i önceki bir basamağa geri götürmeğe kalkışmak olur."

Bir kaç yıldır, yaz aylarında, geçirdiğim rahatsızlıktan sonra ORAN sitesinin bulunduğu sırtlarda, Atatürk Ormanında, doktorumun önerilerine uyarak uzun yürüyüşler yaparken, kaplumbağaları inceledim. Kimi kaplumbağa korkak, kimi temkinli, kimi sıçırtkan, kimi hemen işeyiveren, kimi beyaz bir salgı fışkırtan, kimi debelenen, kim ikendi kabuğuna sinen, kimi kendine özgü sesler, tıslamalar çıkartan cinsinden. Kaplumbağaların her birinin kendine özgü karakterleri olur da, insanın bir başka insana oranla farkı olamaz mı? Olur elbet. Doğa, hiç bir canlıyı, çiçeği, ağacı –aynı türden olanları da– benzer yaratmamıştır. Kuşkusuz ben de, benden başka insanlar gibi başkayım.Benim nesnelerimin kendime göre olduğu gibi başkalarının da nesneleri, özneleri kendine göredir.Bu görüşlerim açısından yola çıkılırsa, kimsenin kimseyi, yargılamaya, suçlamağa hakkı olmaması gerekir. **Oysa hepimiz, yargıç olmak için debelenip durmaktayız.**

Kızım iki yaşında iken, Parti, bir aracısı ile çocuğumu Çekoslovakya'ya kaçırmayı önermiş, "arkadan seni de yollarız" demişti. Aracı kişiye verdiğim yanıtı şimdi gibi hatırlıyorum (yıl: 1950-1951 sonu ile başları olmalı): "İnsanlar kendi doğrularını bulmada zorlanmamalıdırlar. Kendi başına bırakılmalıdırlar. Şu ya da bu konuda bilinçlenme, eğitim, kültür, çevre (dış dünya), aile içi ilişkiler sorunudur. **Sosyalist demokrasiler robot yerine, önce adam yetiştirsinler".**

Aclan Sayılgan, Ekim 1989

TÜSTAV

İri bal damlaları gibi arılar...
İri bal damlaları gibi
Geldiler gençliğimden
Bir yerlerde unuttuğum gençliğimden
Bir yerlerde doyamadan.

Nazım Hikmet

TÜSTAV

I

Çekinerek, kendisine sosyal-antropoloji ile ilgili bir-iki kitabın adını ve yazarını andım. Hatta, Marx'ın "Alman İdeolojisi"ni, "1847 Felsefe El Yazmaları"nı, bulursa okumasını öğütledim; bu ona, okuduğu kendince bilimsel eserlerinden (!) daha yararlı olur, bir düşünce perspektifi kazandırır, dünyaya ve insanlara daha gerçekçi ve daha sevecen bir görüşle bakar, görüş ufku genişler diye düşünmüştüm. ODTÜ'de sosyoloji tahsil etmişti; Max Weber'i tanımıyordu ama! Belki beni anlar diye ummuştum. İsmail Beşikçi'nin Alikan Aşireti ile ilgili çevre araştırmasını bile bilmiyordu. Mübeccel Kıray'ın, yankılar uyandıran "Gecekondu Araştırmaları"ndan habersizdi. Oysa yaman gerçekler sandığı yalanlara balıklama dalıverdi: "İdeolojik cinayetler bir süreç ve bir mekân sorunudur. Hastaneler de bu sürecin mekânlarındandır. Devrimci bir doktorun ..." – **devrimci** derken neyi anlıyordu, tabiî bilmiyorum–" evet; devrimci bir doktorun bir faşist yaralıya bakmaması, onu ölüme terketmesi doğaldır. Ben doktor olsam, bu ilkeyi uygular mıyım, bilmiyorum; ama içinde bulunduğumuz **iç savaş** ortamında.. "– karmakarışık terör hareketlerinin kol gezdiği ülkeyi iç savaş ortamı olarak değerlendiriyordu–" evet; iç savaş ortamında bunu **doğal** ve **doğru** kabul ediyorum." Buz kesildim! Sinek vızıltısı gibi soğuk bir rüzgâr esti. Frantz Fanon, müstemleke savaşlarında, özellikle Cezayirlilerin Fransızlara karşı verdikleri, kendisinin de katıldığı bağımsızlık savaşında,

şiddeti ululaştıran ve tek çıkar yol gösteren psikaytr Frantz Fanon, Martinikli Zenci Fanon, geceleri giriştiği şiddet eylemlerinin kurbanlarını, çalıştığı Fransızlar'a ait Cezayir hastanelerinin birinde gündüzleri tedavi ederdi. Sınıf ve müstevli düşmanlığını kişiselliğe yöneltmek, en sefil anlamda bir kan davasından başka neydi ki! Fanon, "Ama her şey gün gibi aşikârdır. Bir yanda kötüler vardır, öte yanda iyiler. Başlangıçtaki olağanüstü berraklık ve temizlik, şuuru saran bulanıklıkların yerini alır. Halk, ortada bir ihanetin bulunduğunu yüksek sesle haykırır. Evet ama, bu bağırıp çağırmaya bir çekidüzen vermek gerekir. İhanet ulusal değil (bireysel değil -y.n.), toplumsal bir ihanettir." diyor.

Bütün bunlar ulu amaçlar için yapılan bir savaşın töresine uyar mıydı? Bizde olanlar, düşüncede değilse bile insanların ruhsal dünyasındaki bir parçalanmaydı. Hitlerizmin, çağdaş şehir gerillacılarına bulaştırdığı bir hastalıktı. Bunları söyledim delikanlıya. Kocaman kocaman açtı mavi gözlerini; "Hitlerizmin mi!" diye şaşkınca sorunca, "Ne fark eder!" dedim; "İsterseniz Stalinciliğin diyelim!" Şaşkınlığı büsbütün arttı. Çünkü Tanrılarıydı Stalin. Delikanlıyı, kuşkusuz, öldürmenin siyasette tek çıkar yol kabul edildiği karşı-devrimci ya da devrimci siyaset saçmalıklarından soyutlamak olası değildi. O da sürünün bir parçasıydı. Benim gibiler, yani tek insanlar çok az kalmıştık. Tiyatroda, son temsilcimiz Ionesco'nun "Gergedan"ındaki Beranger idi. Gergedan sürüsüne karşı, kara barutlu tekli tüfeğimle çıkmıştım sanki, Beranger gibi... Arabuluculuk değildi amacım. Diyalog terbiyesinden yoksun bir kuşak yetişmişti. "Konuşun. Konuşun. Anlaşamasanız bile konuşun... Hiç değilse birbirinizi anlamaya çalışırsınız. Anlamak değildir önemli olan; birbirinizi anlamaktır." demeye getiriyordum hep. Tek'liği içinde insandım ama, sağlıklı değildim ki. Parçalanmış ruhumun parçalarını birleştirmeye uğraşan yorgun, yaralı, kara ünü ağır basan bir "eski tüfek"tim. Aziz Nesin gibi deneyimli bir yazarımız bile, bir zamanlar, oynadığım rolle paralellik kurarak küçültmeye çalışmıştı "Zübük"te beni; bilmem hatırlar mı! Karşı-devrimcisinin de, devrimcisinin de beni dinledikleri yoktu ki... 1968'lere kadar sağdan olsun soldan olsun, bazı deneyimlerimden yararlanmak isteyenlerden bazıları beni dinlemeye gelirlerdi. Ki-mileri terbiyelice sitemlerde bulunurlardı. Şimdi rahmetli

olmuş bir sağcı doktor tanıdık, "Sultan Galiev" ile ilgili bir kitap yazdığım, "milliyetçi", "millici" komünist de olabileceğini ortaya koyduğum için, beni "Rusçu komünistlik"le suçlamıştı. Önemsememiştim; çünkü rahmetli doktor ömür boyu, kemik ameliyatlarından başka bir şey yapmamıştı. Emekliliğinde de milletvekili olmuş, parlamentoya CHP'li girmiş, Güven Partili çıkmıştı.

Mayalarına su katılmış "sürüler", liderlerini buldular. Ellerine silahlarını alıp rahata kavuştular. O günün devlet ve hükümet sorumlularından bir bakan, devrimcilerle karşı-devrimciler arasındaki vuruşmalar söz konusu oldu mu, "İti ite kırdırıyorum", diye caka satıyordu TBMM koridorlarında. Oysa O'nun "İt" dedikleri, aynı sosyal kökene bağlı, aynı sınıfsal ortamın insanları, Anadolu'nun kırsal kesimlerinden kopup gelmiş çocuklarımızdı; bizim çocuklarımız!

Nadia(*), hastanede sosyal hizmetler uzmanı olarak görevli, ünlü bir kişinin geliniydi; ne doktor, ne hemşireydi. Sarı saçlı sosyolog devrimciyi o tanıştırmıştı bana. İki haftadır tedavi görüyordum hastanede. Ak-pak, bembeyaz yüzü boyasız, iffetli bir genç kadındı Nadia. Boyansa, adamakıllı irileşecek olan gözleriyle saf bir hınçla bakıyordu bana. Kocasının ünü babasından geliyordu; bir de Örgüt içindeki görevinden. Hiç konuşmamıştı benimle. Altı ay önce geçirdiğim trafik kazasından sonra, bir ay yatıp ameliyat olmuştum. Göreviydi, yanıma gelmesi gerekirdi. Ama gelmedi. Bu sefer fizik-tedavi için yatıyordum. Cumartesi ve pazarları evde geçiriyor, beş gün de hastanede yatıyordum. Bir oda arkadaşım vardı; Fatsalı bir genç. Muhtarla vuruşmuşlardı. İmam-Hatip mezunuydu ama, devrimciydi. Bu gençle konuşurken Nadia odada beliriverdi. Tepeden inme soruverdi: "Siz MHP'li misiniz?" Kibarlığından, "Faşist", "Millî Emniyet Ajanı", "CIA görevlisi" falan diye sormamıştı gibi geldi bana. Güldüm: "Neredeyse", dedim, "otuz yıl oluyor. Siz daha doğmamıştınız. TKP'den koptum. Dissident oldum (Muhalefete geçtim). Hiçbir partiden değilim. Kendi hakkımda konuşmak gerekirse, Isaac Deutscher'in dediği gibi, 'bazı kopmuşlar gibi,

(*) Nadia adını açıklamak istemediğim bir kişinin adıdır.

çapulcular lejyonundan' değilim. Ne pahasına olursa olsun, partililerin niteliksiz, menfi davranışlarına karşı koyma mantığım beni, partili olduğum günlerdeki, başlangıç noktasından koparmadı ve faşizme bir milim bile yaklaşmadı. Bir 'Eski Tüfek' kalıntısı olarak kendi hastalığımı çok iyi biliyordum. Amatör kaldım hep ve de profesyonel olmak için hiçbir çabada bulunmadım. Ama, benim zamanımdaki TKP'lilerin de -peki azı müstesna- ne denli mefluç bir hasta olduklarından kesin olarak haberliydim. Onlar, profesyonel olmak isteyip de amatör bile kalamayan safdillerdi. Bütün eski tüfekler gibi, en iyi niyetlerle kirli işlere bulaştığım olmuştur. Ama bu işlerde sorun, süreçle orantılıdır; sürecin kısalığı, temizliğimdir." Dinledi Nadia; sonra; "Biz sizi MHP'li sanıyorduk!" dedi özür dilercesine. "Bakın", diye cevapladım: "Bir vatandaş için şu ya da bu partiden olmak ne suçtur, ne de utançtır. İnsanı siz de, arkadaşlarınız gibi nesne görüyorsunuz. Bizden olmayan bize düşmandır, diye düşünüyorsunuz. Oysa bu, faşizmin dik âlâsıdır. Bana gelince... Benim, siyaset şöleninde kaşık sahibi olmak gibi ucuz tutkularım yok... Anladınız mı şimdi!" Nadia'yı hemşire telefona çağırdı. Ben de yatağıma uzandım. Gene geldi Nadia. Kim bu Nadia? Aman tanrım; dost mu düşman mı; kara ünüme ilgi duyan saf bir çocuk mu! Ama şu gerçekti ki, bu kadarcık konuşmam bile 'Mihri' banların hakkımda yaydıkları çirkinliklerin yıkılmasına yol açtı kafasında. Süleyman Efendi, hiç bir şeyden çekmemiş nasırından çektiği kadar; ben de ne çektimse "Mihri (Belli)banlar"dan çektim hep! Gülerek, gücünü –örgütünün tabiî– kanıtlamak istercesine söze başladı:

"Size gelip giden bir arkadaşım vardı. Yurtta yataklarımız yanyana idi. Masanızda Marx'tan bir özdeyiş yazılı imiş..." "Evet, Nadia. Bir değil, iki özdeyiş yazdım. Biri Marx'ın, kızlarının kendine sorduğu 'En sevdiğiniz aforizma?' sorusuna cevap olarak verdiği Latin komedya yazarı Terentius'un: "Nihil humanum a me alienum pute". Yani, "İnsanî olan hiçbir şey bana yabancı değildir." Öbürki, Marx söylemiş midir söylememiş midir, bilmiyorum; Abidin Dino'nun "ANT"ta çıkan bir yazısından aklımda kalmış: "Ejderhalar ektim, pireler biçtim; ben marksist değilim!" Nadia'nın o günlerde bize gelip giden arkadaşıydı evimdeki muhbir; hiç şaşırmadım. Anladım hemen. E. yi ayartan, iki çocuklu karısından ayırtan Mukadde-

satçılığa soyunmuş A. idi bu. Gülerek: "A. ile konuşuyor musunuz hâlâ?" diye sordum. Özel hafiyenin adını benden duyunca, şaşırdı ilkin. İrkildi. Kesin bir söz çıktı dudaklarından sonra: "Hayır!" Gülüverdi ardından Nadia; bundan cesaret aldım: "Nadia", dedim, "eğer az önce siz bana sormasaydınız, ben de sormak gereğini duymazdım. Siz solun hangi fraksiyonundasınız? Biliyorum ya, gene de sizden işitmek istiyorum." Hemen cevapladı; bana güvenini saklamadan: ".... örgütündenim." İşi şakaya boğdum: "Birbirlerini öldüren, ya da faşist azaltıyoruz diye pusular kuranlardan değilsiniz her halde?" Nadia, artık ne sorsam doğru cevap verecekti, biliyorum: "Evet, onlardanız. İktidar namlunun ucundadır." Gülüşü bir çocuk gibi saf, güzel ve art niyetsizdi. Ardından da, bir başka koğuşta yatan bacağından vurulmuş ODTÜ Sosyoloji'den mezun 'yoldaş'ını tanıttı; iyi mi!

Bir başka mercekten yansıyor dünya... Boyutlar çarpıtılmış. Uçlar dokunuyor birbirine: Kısır döngü. Topal. Solmuş yapraklar. Oysa mevsim ilkbahar daha... Ölü aşklar... Umutlar... Tüm canlılıklar... Cansızlar... Varlık-yokluk... Her şey sıfırı tüketti. Değişen bir dünya değil, kokuşan, çürüyen bir dünyadır yaşadığımız. Delikanlılar, kızlar, körpecik çocuklar: İhtiyar; yıkılmış, kurumuş ağaçlar gibi... Boğazlanmış tavşanlar gibi kanlı! Ölülerin soluk gözbebekleri aydınlatıyor evleri. Hangi analar doğurdu bebeleri? Genç olmuşlar, öldürüyorlar, ölüyorlar, öldürülüyorlar pusularda. Dünya kördüğüm. Şiirsiz, senfonisiz. Rast makamsız, nihaventsiz... Akarsular, hayat üreten döller dünyanın göbeğine, alevden mağmasına sızıyor. Hayat bitiyor. Yağmurlar yarı yolda donup kalmış. Saatler ayarsız. Uyumsuzluk. Ölü gözbebekleriyle dolu sokaklar. Denge: Huzur, gülüş, aşk, şefkat, dayanışma ve barıştır. Camus mü! Evet, O! Saint Michel'in yiğit düşünürü, bir çınar ağacına çarptı arabasıyla, kanları fışkırdı asfalta ve "saçma"ma başkaldırıyor: "Sonumuz hiçlikse bile, dayanarak yok olalım!" Güzel! Ama neye ve kime? Tuz, bir tat birimidir. Bu birim de yitirilirse ne olur?(*) Türkiye devrimcisiyle, demokratıyla bu sorunun cevabını bulamıyor. Şevket'in yerine kardeşini vurdular, Şevket diye... Benim yerime seni, senin yerine beni vurdular Nadia... Habiller ve Kabiller soykırımı bu. Kanser!

(*) Ergin Orbey'in bir sözü

Hücreler kendi kendini yiyor ve beden günden güne tükeniyor. Sen burda kurşunlanırken Cavit Orhan Tütengil, Gün Sazak bir de; Yılmaz Çolpan'ımı aynı kurşunlar Paris'te, Champsèllysès'nin kaldırımlarına serdi.

Her 'insan' bir 'sorun'dur benim için Nadia. **Ben** bile kendimin sorunuyum. Sözgelimi, 'kavgam' kime ve neye karşı; hiçbir zaman belirmedi beynimin prizmasında. Hep başkaldırışım, tedirginliğim belki de bu belirsizlikte. Ben, iki yüz yıllık karmaşanın çocuğuyum. Akif'le Fikret, Nazım'la Yahya Kemal, Yaşar Kemal'le Kemal Tahir, Çallı ile Bedri Rahmi, Orhan Veli ile Orhan Seyfi vb... Bu karmaşık çelişkilerde, kavgalarda otladım durdum. Bu nedenle Nadia, beynimin prizması belirli bir neden yansıtmıyor başkaldırmalarıma. Başkaldırma benim kültürümde yoktu belki. Belki ben, benim olmayan kültürle eğitildim okullarda; belki bizim için söz konusu olan "hem Avrupa'nın desteklediği akıl almaz tezleri, ve hem de Avrupa'nın cinayetlerini (insanın özünde yer eden, yapısı ve fonksiyonlarını, patolojik bocalamalarını, sınıflaşmaları, toplumsal sınıflar sayesinde kanla beslenen gerilimleri ve nihayet insanlığın gelişim süreci içinde kin duygularını, kölelik, sömürü, özellikle de bir buçuk milyar insana karşı girişilen soykırım) içeren bir tarihi yeniden yazmaktır." (Frantz Fanon, Yeryüzünün Lânetlileri, s. 262). Başka türlü de düşünebilirsin Nadia. Diyebilirsin ki, "Sen netlikten hoşlanmadın. Doğrudur; olasıdır. Nesnelerin, dostların, düşmanların, yandaşların, karşıdaşların netleşmesi, belki de bir mitifikasyon/soyutlama gelmişti bana; kimbilir! Ama haksızlık etmeyelim Nadia, gerçek hiçbir zaman net değildir ki. Bu buğu, bu sis, belki de gerçeğin çoğul tabiatlı oluşundan ileri geliyor; kısacası, gerçeğin tek olmayışından. En evrensel duyguyu ele alalım... Aşk mı? Peki, öyle olsun. Tüm pislikleri, küfleri, çapakları, yosunlarıyla var değil midir aşk? O aşkın gerçeği, pisliklerin, yosunların, çapakların altında saklanan cevher ne ise, o değil midir? Uğruna ölünür, yaşanır, öldürülür, çalınır, kaçırılır... Ama başkasına aktarılamaz. Aşk, kendiliğinden bir oluş ve tükeniştir. Ortam sorunudur. Sözgelimi, senin inançlarını ele alalım. Kocan, çocuğun ve sen.. Çocuğunu bile şimdiden inançlarına kurban olarak adıyorsun. Nazım'ın, oğlu Mehmet'i TKP'ye emanet edişi gibi bir saçmalıkla, sen de soyut bir silahlı devrime adıyorsun bebeni. "Kızımı çok mükemmel bir devrimci yapacağım",

diyorsun. Hiçbir sözün beni, bunun kadar ürkütmedi Nadia. Ne hakkın var buna, bu projeyi kurmaya, çocuğunu emzirirken çocuğunun adına! İster dinsel, ister siyasal propagandalarda, insanların yakınlarını hedef alması kadar bayağı ve kolay bir yol yoktur Nadia. İşte benim başkaldırışım ve çelişkim, ailelerin daha memedeki çocuğunu "devrimci" ya da "milliyetçi", "ülkücü" yapma düşlerine, namazında niyazında insan yetiştirmeye karşı, tepki olarak çıkıyor. İnsanlar kendi doğrularını kendileri bulmalı ve dıştan herhangi bir şey dayatılmamalı Nadia. Ben bunun acısını yaşadım...

1946'da şair Şükran Kurdakul'u zorla kendi doğrularıma çektim. 1946 tevkiflerinde rahatça saklandım; Kurdakul yerimi biliyordu. Poliste işkence gördü, ama beni ele vermedi. Benim yüzümden gördüğü işkencenin vicdan azabını yaşarım hâlâ daha.

Şu ya da bu yolda bilinçlenme; eğitim, kültür, yetenek ve çevre sorunudur. Sen tek bir insansın Nadia. Eğitimini gördün, kültürün de belli bir düzeye ulaştı. Çocuğun da aynı eğitimi gördü, kültür düzeyini yükseltti, diyelim. Peki, çevreyi nasıl sağlayacaksın? O büyüyene kadar dünya değişecek, bugün hayal bile edemediğimiz öyle çevreler, öyle kültür alanları oluşacak ki... Güldürme beni: Falcı mısın, marksist misin sen Nadia? Her anne, baba çocuklarını sever. Onlardan çok şey beklerler. Sanırlar ki, çocukları kendilerine karşı duyulan sevginin, içtenliğin bedelini, kendilerini sevenler gibi onlara ödeyecekler.. Bir insan değil, bir uydu olacaklar. Böyleleri de olmuştur olmasına. Olmuştur ya; birtakım bencil yaratıklardan başkaları değildir onlar. Sapıklar da, caniler de bu uyduların arasından çıkarlar. Henry Miller'in şu sözlerini bilsen, "O'nu mükemmel bir devrimci yetiştireceğim", derken, yani O'nu uydu yapacağım demeye getirirken ürperir, dudakların titrer ve korkardın: "Bütün suçların itici gücü: Anne!"

"Teşekkür ederim." Beni kendine özgü bir nezaketle suçluyor Nadia. O'na bütün içtenliğimle non-politik olduğumu söyledim. Nasıl algıladı bu yanıtımı, bilmiyorum. Ama benimsemediği belli idi. Yazılarımın hepsini okumuştu. Sorularını yazdıklarımdan çıkarıyordu. Kimilerine cevap verirken güçlük çektim. 1952-1960 sefaletimi anlatmak boğdu beni. Bu yılların beş yıl öncesini illegalde geçirmiş birinin, onun bu yıllardaki suskusunu, işin iç yüzünü bilmeyenler elbette kolay anlayamazdı. Nadia ne kadarını an-

ladı, bilmiyorum. O'na, içinde yaşadığım "**inkârın inkârını**, diyalektiğimi acımasızca anlatmıştım." Kitabın yazdığına bakın; sonra da kendi içinize ve doğaya... İnkâr, eskinin bağrında bulunan, eskide varolan gelişmenin bir koşulu değil mi Nadia? İnkârlar, sonraki inkârların gelişme koşuluna gebedir. Son inkârım çıktı sonunda; daha daha yeni inkârları bağrında saklayarak." Nadia'ya hiç kızmadım. O, farkında mı, bilmiyorum. Kazmasını, çeşitli yabanıl otların kapladığı toprağıma indirmesini istiyorum hep. Ya dipdiri olacağım, ya da çürümüş bir iskelet yığını. Haksızlık da etse kabulüm. Yeter ki o küflü, dışkı humuslarıyla örtülmüş, o yosun bağlamış, buğulu-sisli gerçeğim, gerçeklerim dökülsün ortaya. Nadasa bırakılsın toprağım; bu süre içinde belirsin hiçbir yana karşı, hiçbir yanda yer alarak hain olmadığım... Yalan da söylemedim. Geçmişte de, gelecekte de bir kurbanım! Boynumu uzatıyorum sevgili cellatlarıma... Yemyeşil çimler üzerinde rahattım geçmişimde. Bin bir tuzaklar arasında, süleymancıklar gibi dolaştım. Ama bukalemun olmadım. Hep görüldüm. Hep izlendim. Doğrularımla yanlışlarım, sık sık yer değiştirdi. Bilmiyordum bunu. Bilmediğim sıradan tramvayların peşine takıldım; Cennet'e ulaşmak için. Nehir deltalarında, sığlanmış kapkara çamurlara battım... Nadia'nın saygıyla bana sorular yönelttiğini biliyordum: "Diyelim, sizin anladığınız gibi bir iç savaştayız. Tezatlar kesin çizgilerle belirlendi. Safınız ne olacak?" Gülüyordum içimden. Sağ kanat da "Deprem" romanımı, zamanın tanığı olduğum için, taraf tutmadığım için eleştirmişti. Oysa Nadia'nın varsayımında ve sorusunda iki yol seçenek olabilirdi benim için:

Ya intihar, ya da kapitalizme karşı olan daha adil bir dünyadan yana olanların safına katılmak: Bu dünya belki daha adil, ama Rus, Bulgar Bolşevizminin; Amerika, Türkiye kapitalizminin dışında daha adil dünyalar kurulabilirdi; buna inandım. Bunu söyledim Nadia'ya. Peron faşizmi değildi bu dünya. İnsanların yalnız yasalar karşısında değil, doğa nimetlerini yeteneklerine ve gereksinimlerine göre paylaşmada da eşit olduğu bir dünya idi özlemim. Bunları söyledim Nadia'ya; sisli ve buğulu bırakarak, netleşmeden, ama açıkça. Sözler, boşluktaki türkülerdir. Oysa sözlerden önemlidir eylem. Tutkum, öldükten sonra da yaşamaktır. Ama bunları söylemedim Nadia'ya. Beni hiç kimse ele geçirmedi. Nadia'nın hınzırca so-

rularına cevap vermeyeceğim. Aptalca sorulardı. Bu aptallık zincirine takılıp, aptallardan biri olmayacaktım. Duygularımı saklamasını çok iyi bilirim. Devrim de, karşı-devrim de nesnel koşullara, etkenlere bağlıdır. Diyalektik öyle tersine döner ki, hemen her zaman eylem,devrim karşı-devrim; karşı-devrim devrim olabilir; ve bu, sonsuz bir oluşumdur. Varşova'dan Moskova'ya kadar bakınız... Neler geldi, neler geçti, ne dönüşümler oldu ileriye-geriye. Enver Hoca'nın yiğit Mehmet Şehu'su, beynine bir kurşun sıktı. Hoca'nın kültü bir anda hain'e, casus'a çıkardı Şehu'nun adını. Benden 1968'de bir "özeleştiri" istediler. Hem de, Sovyet askerlerinin Prag'ı işgal ettiği günlerde. Sovyetler'in en haksız olduğu günlerde. Güldüm! Vietnam Savaşı'nın, sosyalistler açısından haklı olduğu bir savaşım olduğu günlerde, eskinin yeminli faşistlerine "dayanışma" dernekleri kurdurmuşlardı. Bana teğet bile geçmemişlerdi. Zaten geçselerdi, eskinin yeminli faşistleri arasında işim ne idi benim! Ama şimdi haksızdılar; bana özeleştiri yap, diyorlardı. Partili olmama gerek yokmuş; kitaplarım basılırmış, kimse de bana bulaşmazmış! Kısacası, o günlerde burnuma bir halka takıp beni ayı gibi oynatmak, teşhir etmek istediler. Öneride bulunan iyi bir kafaydı, parlak bir zekâ idi. Doğrusu ya, öneriyi O'na yaptırmakla Parti, isabetli bir seçme yapmıştı. Öneri sahibi çok güzel bir dinleyici idi. Güvenle konuşurdunuz onunla. "Niye ben?", diye sordum. Ve cevabını da kendim verdim: "Bana gelinceye kadar 1951 tevkifatından kalma 130 kişi var ki, onların benden önce özeleştiri yapması gerekir. Parti özeleştiri yap dediği için, yapmayacağım. Ama gelecek kuşaklara karşı sorumlu olduğumu hissettiğim için, dilediğim zaman özeleştirimi elbette yazıp bırakacağım ardımda." Öneri sahibi ısrar etmişti: "Bir konuyu ele aldın mı, iyi şeyler yazmayı biliyorsun. Ne olur, gel şu özeleştiriyi yap, bütün kapılar açılsın sana." Güldüm: "İyi bir rüşvet. Ama ben hayatımda rüşvet kabul etmedim", diyerek konuyu kapattım.

Anladın mı şimdi beni Nadia! Oysa sana bunları anlatmamıştım. Düşün bir kez: Bir adama karısı boynuz taktırırsa, o 'bir adam' bunun farkına varırsa ne yapar? Ya karısını boşar, ya vurur, ya da boynuzlu kart geyikler gibi Dostoyevski'nin "Ebedi Koca"sı benzeri, dolanır durur ortalıkta masonik tebessümlerle; sözgelimi, bazı "eski tüfekler" gibi. Eylem arka-

daşlarımız... Onlar sattı birbirlerini ilkin. 135. sırada ben satıldım. Polis, sorgu yargıcı, tümümüzün boynuzlarını gözlerimize gözlerimize soktular. Boynuz takmayan birkaç direnişçiden biri idim. Sadece birkaç direnişçi, anladın mı? Sayılarımız bir düzineyi bulmazdı. Tutuklanmamdan dokuz ay sonra, 12 Mart 1953 günü bir dilekçeyle Savcılığa baş vurarak tükürük gibi muhbirlerimin iddialarını kabul ettim ve koptum. Oysa yoldaşlar cezaevinde tükenmişliklerini kabul edip sussalardı, kaderime razı olacaktım.

TÜSTAV

II

Naci Sadullah Danış'a, Peyami Safa polemiklerinde "Sadi Nacullah" diye yazmış. Naci de O'na "Seyami Pafa" diye karşılık vermiş. 1950'lerde de Rahmetli Oktay Rıfat, Jacques Prévert'den Peyami Safa'ya bir uyarlama yapmıştı: "Peyami **Safa adında biri / Tatara titiri/.**". O dönemlerde sanırım çok "fikirsiz"dik, bilgisizdik; XIX. yy. Osmanlısından kalma kelime oyunları ile karşımızdakini çökertmeğe çalışırdık. Sözgelimi, "TAN" gazetesinde Sabiha Zekeriya'nın yazılarından çıkan bir polemiği hiç unutamam. "TANİN" gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın veryansın etmiş, araya başkaları girmiş, Peyami Safa mı, Hüseyin Cahit mi kesin hatırlamıyorum, Sabiha Hanım'a "Yüzü kasap süngeri ile temizlenmiş kadın" demişlerdi. Sabiha Zekeriya, aslında TKP'lilerce sevilmezdi, ama desteklenirdi. Acar, polemikçi ve soluklu bir yazardı. Ne ki, o polemikte hazırlanan bir tertibi, bir provokasyonu anlayamamış, üstüne üstüne giderek, devrin tek parti iktidarının ekmeğine yağ sürmüştü. 4 Aralık 1945 sabahı, TANİN'de imzasız şu mealde bir küçük yazı çıkmıştı: "Vatan batıyor, kalkın ey ehli Vatan!". Ne kadar "Ehli Vatan" varsa, CHP müfettişlerinden Alaaddin Tiridoğlu'nun organizasyonu ile toplanıp, TAN gazetesini yerle bir etmişlerdi. O günlerde Prevertorium'da yatıyordum, izinli olarak İstanbul'a inmiştim, Bab-ı Ali'nin

altı üstüne gelmiş, ABC kitabevi, Beyoğlu'nda Sovyet propagandası yapan gazete ve kitaplar satan (İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça) Bereziner kitapevi yağma edilmiş "La Turquie Kemaliste" gazetesi bu saldırıdan payını almış keza "Yeni Dünya" gazetesi de "sürü"nün sillesini yemişti. 4 Aralık olaylarında öncülük eden gençlerden birini hatırlıyorum ki, 1951-52 tevkifatında TKP üyesi olarak karşımıza çıkmıştı. Kuşkusuz, TAN olayları içinde TKP'nin ajanı değildi; aksine "sıkı" bir anti-komünistti. Sonra nedâmet getirmiş komünist olmuş. Olur a. İnsan bu. Ayıplamam kendisini. Ama ayıpladığım, o günün genç üniversite öğrencisinin, Türkiye'de çoğulcu demokrasinin başladığı günlerde bu tertiplere âlet olması, TAN gazetesinin hurufatını ellerine alıp çılgınca sesler çıkararak havalara atmasıydı. 4 Aralık 1945 saldırısının demokrasiye karşı, insanlığa karşı işlenmiş bir "suç" olduğunu kavrayamaması idi. Bir insanın devrin koşulları içinde politikaların yeraltı çatışmalarından habersizken sözde siyasete burnunu sokması yanlışları doğru olarak savunmaya soyunmasından başka birşey değildir. Tabii ki, "TAN" gazetesinin ve diğer solcu yayın organlarının tahribi, o günlerde Demokrat Parti içindeki gelişmelere yönelik bir girişimdi.

CHP iktidarında İnönü diktasına karşı, Demokratlar, TKP'ye kadar uzanan ilkesiz bir TEK CEPHE organizasyonu içindeydiler. Bunun için de "GÖRÜŞLER" adlı haftalık bir dergi çıkarılacaktı. Derginin ilanları bir ay süre ile gazetelerde çıktı. Yazı kadrosu ile ilgili ilanlar bu TEK CEPHE'nin varlığını avaz avaz haykırıyordu: Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Adnan Menderes, Tevfik Rüştü Aras, Behice Boran, Adnan Cemgil, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Nail V. (Nail Vahdettin Çakırhan), ve daha şu anda hatırlayamadığım isimler. "Görüşler" dergisinin çıkışından bir-iki gün sonra "TAN" olayı patlak verdi. Demokrat Partinin liderleri olaylardan sonra gazetelere "Biz Görüşler'e yazı veririz demedik, beyanat veririz dedik" gibi yuvarlak sözlerle TEK CEPHE'nin parçalandığını dünyaya ilan ettiler ve İnönü diktası içinde, güdümlü Demokrasiye uyum gösterdiler. Ben kendi hesabıma konuşuyorum şu anda. Benim TKP'ye sempati duymamın ve 1947'de bu sempatinin militanlığa dönüşmesinin başlıca nedeni, bugün de inandığım "düşünce suçu olmadığı", "her sınıfın, grubun siyasi parti kur-

maları", "sendikaların teşekkül etmesi", "Grev hakkının işçilere tanınması", "insanlar arasında polemik, kavga, kaba kuvvetin değil diyaloğun geçerli olması", "Sizin inandıklarınıza inanmıyorum ama inançlarınızı korkusuzsa açıklamanız için canımı bile veririm", "Tam bir basın hürriyeti", "İşsizliğe çare bulunması", "Ülkenin sanayileşmesi" ve buna benzer ilkelerdi. Ama, bugünün gençliği gerçekten inanmayabilir, o günlerde bu düşüncede olanları Tek Partinin önde gelenlerinden Ocak Başkanlarına kadar bütün unsurları "Komünist" olarak belliyorlardı. Biz de bunu kabulleniyorduk. Ne Marx'ı, ne Lenin'i ne de komünizmin, sosyalizmin, marksizmin klasiklerinden bir tekini okumuş değildik. Haydar Rıfat'ın "Dün ve Yarın" yayınlarından bir iki kitap, Sabiha Zekeriya'nın bir çevirisi (materyalizm diyalektik hakkında), Lenin'in ne idüğü anlaşılmayan "Kautsky Mel'unu" kitabı(1) bir de Nazım Hikmet'in şiirleri. 1960, 27 Mayıs ilkesiz darbesinin getirdiği sahte özgürlük ortamında sağda olsun, solda olsun, kitapların basılması, yayımlanması, Türk okurlarının dünya ile yüzyüze gelmesini sağladı. Ama mide fesadına uğrar gibi beyin fesadına uğradık. 1960-1980 arası Türkiye'nin altı üstüne geldi. Binlerce genç öldürüldü. Gençler birbirlerinin kaatili oldu. 1931 Serbest Fırka döneminin hürriyet anlayışındaki sapıklığın çok büyük boyutlarını 27 Mayıstan sonra yaşadık. İki nesil hebâ olup gitti.

* * *

Türkiye Komünist Partisi'nin, Lenin ve Stalin döneminde, Genel Sekreterliğini yapmış; Komintern yürütme kurulunda çalışmış olan; Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesi ile "bir eylem adamı değil" "bir büro" adamı olan Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in, kuşkusuz uzun yıllar aynı görevde kalmasının nedeni, Moskova'ya sıkı sıkıya bağlı kalması ve onların güvenini kazanmış olması ile açıklanabilir.

1- Bu kitap, Bilim ve Sosyalizm yayımları arasıda "Proleterya İhtilali ve Dönek Kautsky - İkinci Enternasyonalin Çöküşü" adı ile 1969 yılında basıldı da ne olduğunu anladık.

Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in biyografisini verecek değilim. Mete Tunçay'ın kitabında, benim 'Türkiyede Sol Hareketler" ve "Ansiklopedik Marksist Sözlük"ümde isteyenler, kısa da olsa hayat serüvenini öğrenenebilirler.

Dr. Şefik Hüsnü Değmer 1908 Jön-Türklerindendi. Gittiği Paris'te, Marksizme yöneldi. Tıp tahsilini Fransa'da yaptı ve psikiyatr oldu.

Benim, Dr. Şefik Hüsnü Değmer ismini duyduğum yıl 1946'dır. O da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin legal olarak kuruluşundan sonra. Hatta, merakla Naci Sadullah'a sormuştum: "Kim bu Dr. Şefik Hüsnü, adını ilk kez işitiyorum." Naci, gülmüş, "Yüzü, Von Papen'e benzer ama, yüreği tam bir sosyalist. TKP'nin eskiden beri Genel Sekreteri" demişti.

TKP'nin bir bölümü "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" adıyla legale çıktığı zaman, Dr. Şefik Hüsnü Değmer, o zamanki deyimle partinin "reisi" idi. Bildirilere "Parti reisi" imzasını atardı. 1939 yılından beri komünistlere sempatizan olan, ad olarak, **Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştımar, Şevket Süreyya Aydemir, Sadrettin Celal, Nazım Hikmet** gibi parti üst düzeyindekileri tanıyan ben, Dr. Şefik Hüsnü adını ilk kez duyduğumu söylediğim zaman, İzmir'de matbaa işçisi bir "eski tüfek" Hayrettin adlı arkadaşım kahkahalarla gülmüştü bana. Hayrettin,dört yıl kadar hapis yatmıştı. Bilebilirdi elbet. Dr. Şefik Hüsnü adının bu denli sıradan halktan saklanması, 'illegalite'nin gereği olmalıydı. Belki de varla yok arasında olan, halka intikal eden hiç bir eylem yapmayan TKP'nin önemsenmemesinden mi doğuyordu? Her ikisi de doğrudur. Ama galiba en doğrusu Şevket Süreyya Aydemir'in tespitidir: Dr. Şefik Hüsnü bir "büro" partizanı idi(2). 1929-1939 yılları arasında, Avrupa'da, Çin'de, Moskova'da bulunmuş; Batı Avrupa Anti-Faşist Cephesinde Georgi Dimitrov'a yardımcılık etmiş; Balkan Federasyonu'nda Tito ile çalışmış; 1939'da da,

2- Dr. Şefik Hüsnü Değmer adının bu denli gizli kalması, Komünist Partisi duruşmalarının 1928 yıllarından sonra "gizli" oturumlarda yapılması idi. Bir de o yıllarda bir-iki bildiri dağıtmadan öte geçmeyen eylem sınırlarının İstanbul, İzmir, bir oranda Ankara sınırlarını aşmaması idi.

İkinci Dünya Savaşı patlayınca Türk polisine, bir daha politika yapmayacağına dair bir belge vererek İstanbul'a dönmüştü. Ama, 1946 tevkifatından anlaşılıyor ki, Dr. Şefik Hüsnü, 1947 yılında, aktif olarak, Parti Genel Sekreterliğinden ayrılıncaya kadar, örgütlenmelere girmiş ve parti lideri olarak "tek adam" kalmıştır. 1939'dan 1946 yılına kadar sol sempatizanı olan benim adını duymadığım Genel Sekreterin kim olduğunu, polis ve istihbarat örgütleri elbette biliyorlardı. Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in Parti sekreterliği günlerinde TKP hiç bir başarı gösteremedi, polis daima balyozunu indirdi. Oysa, Genel Sekreterliği 1947 yılında devralan Zeki Baştımar'ın, yurt dışına kaçtıktan sonra TKP bütenlerinde "Yakup Demir" adını kullanması, o günlerde Türk istihbaratını ve polisini şaşırtmış olmalıydı. Bildiğim kadarı ile bir İstanbul gazetesine bazı kaynaklardan sızdırılan bir haberde, Zeki Baştımar'ın Yakup Demir olduğunun duyurulması, Zeki'nin kaçışından çok sonralara rastlar (Sanırım Zeki'nin kaçtığı tarih 1963'tür). Yakup Demir'in, Zeki Baştımar isminin açıklanmasında belki Mihri Belli'nin de rolü olabilir, kesin bilmiyorum. Gerek, MDD'nin savunması ile ilgili yazılarında, gerekse "Savcı Konuştu Söz Sanığındır" adlı apolojisinden bunu anlamak güç olmasa gerekir.

Ben yaştakilerin devrinde, sol sempatizanları, solculuk, sosyalizm, komünizm dendi mi, Zekeriya ve Sabiha Sertelleri, Nazım Hikmet'i, Sadri Ertem'i falan anımsardık. Zekeriya ve Sabiha Sertel gazeteciydiler. Polemiklerde, kimi gazeteler onları **Amerikancı**, kimileri de **Solcu** diye suçlarlardı. Yıllar sonra öğrendik ki Zekeriya Sertel hiç bir zaman komünist partisine girmemiştir. Sabiha Sertel ise, eşiyle yurt dışına çıktıktan sonra, TKP'nin Paris'teki bir kolu olan "İleri Jön Türkler Birliği" ile dirsek temasında bulunmuştur. Dr. Sevim Belli (Tarı) Zeki Baştımar'a, 1950 yıllarında verdiği raporlarda "Sabiha Sertel de bir âlem" şeklinde küçümsemiştir Türkiye Komünizminin Kibele'sini(3). Nazım Hikmet ise şair olarak kendisini komünist olarak açıklamıştır. Antolojilerde, küçük biyografik notlardan Moskova'da okuduğu bilinmektedir. Sabahattin

3- Kibele: Hititlerde çok memeli bereket tanrıçası. Yunan mitolojisinde Artemis.

Ali'nin (4) ise 1937 veya daha önceleri (1936) "Ulus" gazetesinde – CHP'nin resmi Organı– hikayeleri çıkardı. Ben Karşıyaka ortaokulu ikinci sınıf öğrencisi iken "Türkçe" hocamız Sabahattin Bey, bize derste, "Ulus" gazetesinde çıkmış "Ayran" hikayesini okumuştu Sabahattin Ali'nin. Sadri Ertem ise hem CHP Milletvekili hem de Siyasal Bilgilerde sanırım hoca idi. SBF'nin o zamanki adı "Mülkiye Mektebi" idi. 1938'li yıllarda "Bacayı İndir Bacayı Kaldır" "Çıkrıklar Durunca" roman ve hikayelerini okumuştum.

Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Harbiye Askeri Cezaevinde "Taş Odalar" diye anılan hücrelerden umumi koğuşlara alındığı zaman, ben cezaevinden tahliye edilmiştim. Dr. Şefik Hüsnü'yü mahkeme duruşmalarında ve daha sonra temyiz mahkemesinde gördüm. Bir tek kelime konuşmadım. Dr. Şefik Hüsnü Değmer zaten umumi koğuşlarda da çok kimseyle konuşmazmış. Konuştukları, eski hapishane arkadaşlarından bir-ikisini geçmezmiş.

Dr. Şefik Hüsnü Batı Trakya şivesi ile konuşurdu. Dr. Hikmet Kıvılcımlı bir yazısında, Şefik Hüsnü'nün konuşmasını "tatlı" bulduğunu yazmıştı. Doğrusu ben o kadar tatlı bulmadım (ifadesini verirken). Dr. Şefik Hüsnü'nün konuşmasını "tatlı" bulmadığımı söylerken, ne kendisini küçümsediğim ne de konuşmasından dolayı eleştirdiğim anlaşılmasın. Konservatuvarda bir süre diksiyon hocalığı yapmış olmam; ayrıca dört yıl süre ile diksiyon dersi görmem (konservatuvar öğrencilik günlerimde) beni güzel Türkçe konuşma konusunda hassas yapmıştır.

Dr. Şefik Hüsnü, yaşlı, ağır başlı, terbiyeli ve soylu bir kişi izlenimi bırakmıştı duruşmalarda bende. Kısık sesle konuşurdu. Sesini yükseltmezdi. Gözlerinden zekâ fışkırıyordu. Duruşma hakiminin soru-

4- Sabahattin Ali, Konservatuvarda Dramaturgtu. Nihal Adsız olayından sonra diksiyon hocalığını bırakmıştı. Hoca - arkadaş ilişkileri içindeydik. 1946'larda açığa alındı. Sonra istifa etti. Bir kamyon aldı, nakliyecilik yapmaya başladı. "Marko Paşa" Mizah dergisini çıkardı. Aynı günlerde "Sırça Köşk" hikayeleri kitap olarak çıktı. Kısa bir süre sonra da Bulgaristan'a kaçarken öldürüldü.Sabahattin Ali Komünist değil sosyalistti. Nazım Hikmet'e sempati duyar onunla mektuplaşırdı. 1946 yılında Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in TSEKP'ni değil, Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun Türkiye Sosyalist Partisi'nini desteklemişti.

larına yavaş bir sesle ve saygıyla cevap veriyordu. Duruşmalarda gözlediğim kadarı ile iki yüzlü bir insan değildi. Neyse oydu. Kendi varoluşunu başka türlü göstermiyordu. Doğal bir insandı. Bu, belki O'nun ruh hastalıkları mütehassısı (psikiyatr) oluşundandı, bir de çocukluğunda aldığı aile terbiyesinden..

1947-1952 yılları arasında TKP üyesi olduğum halde, hiç bir temasım olmamış olan Dr. Şefik Hüsnü konusuda yargıda bulunmak hakkım var mı diye kendi kendime defalarca sordum. Her seferinde olumsuz cevap verdim.

1946'da, "Sendika" dergisinde Sendikacı imzası ile başyazıları Dr. Şefik Hüsnü Değmer yazardı. İşlek bir Türkçesi vardı. Sendika tezleri de zaten olumluydu ve tam "demokratik" idi. Tepeden inme değil sendikalar aşağıdan yukarı doğru örgütlenmeli ve sonra Konfederasyonlara gidilmeliydi.

Dr. Şefik Hüsnü, Edebiyat Dünyamızın klâsikleri ile de yakından ilgiliydi. Yahya Kemal, Dr. Şefik Hüsnü'nün Abdülhak Şinasi Hisar ile üçlü arkadaş olduğunu bir mülakatında söylemiştir (Bkz. Hilmi Yücebaş, Bütün Cepheleri ile Yahya Kemal, I. Baskı, Yahya Kemal 10 Temmuz 1935 tarihinde 'Yedi Gün' dergisine verdiği beyanatta şöyle der: 'O seneler bu sıtmalı ihtirasımı Paris arkadaşlarımdan, Abdülhak Şinasi, Şefik Hüsnü iyi bilirler'.)

Dr. Şefik Hüsnü Değmer, 1946'da TSEKP'nin "Reisi" olarak legal eyleme geçtiği zaman, 21 Temmuz 1946 seçimleri sırasında dağıttığımız legal beyannamelerin talepleri - Partinin İzmir Teşkilatı daha o zaman kurulmamış, bildiriler İstanbul'dan gelmişti- gerçek bir batı demokrasisi özleminden başka bir şey yansıtmıyordu. Bu beyanname Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kurulduğu günlerde ve 21 Temmuz'da yapılacak şaibeli seçimlerle ilgiliydi ve Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in kaleminden çıkmıştı. TSEKP'nin bu "Seçim Beyannamesi", 1946'da Parti'nin demokratik görüşleri yansıtması bakımından buraya olduğu gibi alınacaktır. **Bu beyannamedeki taleplerin bir kısmı 1950 seçimlerinden önce, diğer bir kısmı 1960, 27 Mayıs devriminden soraki Anayasada ve 1981 Anayasasında kabul edildi.** Eğer demokratik önlemler, daha 1946'larda sağlam alınsaydı, Demokrasi Türkiye'de çeşitli olaylarla yaralar almazdı.

"SEÇİM BEYANNAMESİ
Kol ve Kafa Emekçilerine!
Yoksul ve Orta Halli Köylülere!
Demokrasiye Susamış Bütün Vatandaşlara!

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi siyasi savaş meydanına çıkışı vesilesiyle her şeyden evvel sizi selamlamağa ve size olan sevgi ve güvenini bildirmeğe lüzum görür. Zira O; girişeceği faaliyetlerden ve teşebbüslerden ancak sizin yardımınızla ve beraberimizde yürümenizle faydalı sonuçlar alınabileceğine kuvvetle inanmaktadır.

TSEK Partisinin kuruluşu genel seçim mücadelelerinin başlamasıyla ayni zamana rastladı. Bu bir tesadüf olmaktan ziyade memlekette siyasi şartların sür'atle değişme ve gelişmesinin zaruri bir neticesidir. **Demokrasi hürriyetlerinin elde edilmesine doğru ilk adımlar atılırken, beliren siyasi faaliyet imkânlarından şehir ve köy emekçilerinin** HAK VE MENFAATLARINI KORUMAYI ÜZERLERİNE ALMIŞ BİZİM GİBİ SOSYALİST **mücahitlerin de faydalanmakta acele etmelerinden daha tabii ne olabilirdi.** (Altını ben çizdim) (Kapital harfler benimdir).

Yalnız her türlü yorumlamalara meydan çıkarmamak arzusu ile, hemen şu noktayı ilgililer ve genel oy önünde açıklamak ihtiyacını duyduk:

Partimizin bu sırada faaliyete atılması sebebini önümüzdeki seçimlerde birkaç mebusluk elde etmek hevesinde arıyanlar, tahminlerinde yanılıyorlar. Biz, hatta en kuvvetli olduğumuz vilayetlerde bile, milletvekillerine adaylıklarımızı koymak niyetinde değiliz. Hiç şüphesiz kendilerini tutan vatandaşların sayısıyla mütenasip bir derecede Millet Meclisi'nde temsil edilmek her partinin hakkıdır. Bu haktan feragat etmek aklımızdan bile geçmez.

Normal bir seçim karşısında bulunsaydık (a.b.ç.) (5) muhakkak surette aday listeleri ileri sürecek, görüşlerinde ve savaş konularında bizimle be-

5- 21 Temmuz 1946 seçimlerine 'normal seçim' demek için insanın, o günkü CHP'nin paralı ajanı olması lazımdı.

raber olan ve faaliyetlerimizde bizi desteklemek azminde bulunanların oylarını bu listelerde gösterilen TSEKP azalarına vermelerini sağlamak için, geniş bir propaganda faaliyetine girişecektik. Halbuki bu tek dereceli seçim mücadelesine karışmak istemiyoruz. Niçin?

Çünkü kanaatimizce temmuz sonlarında yapılacak seçimi normal bir seçim saymak imkânı yoktur. Hükümet partisi, işi aceleye getirerek (a.b.ç.) halk henüz daha çok partili rejime alışmadan serbest ve gizli oy verme mekanizmasını kavramağa vakit bulmadan(6), bir seçim devresi boyunca daha iktidarda kalmayı emniyet altına almak istiyor gibi hareket etmiştir(7). Bu tefsirin doğru olmadığı iddia edilse bile, kanuni vadelerini kısaltma teşebbüsünün yerinde ve milli menfaatlara uygun olmadığını belirten en az üç türlü delil vardır:

1- Memlekette henüz serbestçe yaralarımızı deşmeğe ve oy vermeğe elverişli kanuni şartlar mevcut değildir. Anayasaya ve demokrasi prensiplerine aykırı kanun ve nizamnameler ve Anayasanın vatandaşlara hak olarak tanıdığı serbestliklerden faydalanmayı imkânsız kılan cezai hükümler el'an yürürlükte duruyor. Seçim savaşlarına bu baskı tehditleri altında girmiş bulunuyoruz. **Bu sıkı veyaset nizamı ile serbest seçimi uyuşturmanın kabil olduğuna inanmak pek güçtür.** (a.b.ç)

2- Muhalefet partilerinin hemen hepsi yeni kurulmuş, henüz daha teşkilatlanma devresini geçirmemiştir. Bunlardan ancak bir ikisi halk yığınlarının büyük hoşnutsuzluk ve galeyanından geniş ölçüde faydalanmak suretiyle, bazı muvaffakiyetler elde edebilir. Fakat hükümet partisinin, bunların karşısında, senelerce sarfedilmiş, sistemli çalışmalar mahsulü olan çeşit çeşit teşkilatlarıyle ve bunların elindeki devlet cihazları ve kaynakları tarafından beslenen zengin vasıtalarıyle ne kadar imtiyazlı bir durumda bulunduğu göz kamaştırıcı bir gerçektir. **Bir yandan da en büyüğünden en küçüğüne kadar tekmil hükümet memurlarına, ayni partinin kazan-**

6- Seçim kanunu anti demokratikti. Açık oy gizli tasnif esasına dayanıyordu. Oysa doğru olanı gizli oy açık tasnifti. Bu da 1950 seçimlerinden az önce sağlandı.

7- Dr. Şefik Hüsnü, seçim kanununun oy hırsızlığına yol açacağını tahmin edememişti.

masına yardım ödevi yüklenmiş olduğu hatırdan çıkarılmazsa" (a.b.ç.) (Bkz. Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, 3. Baskı)

Bu bildirileri, oturduğumuz İzmir Karşıyaka'nın Soğukkuyu, Dedebaşı kahvelerinde, İzmir'de Konak İskelesinde dağıttım. Konak'ta beni yakalayan "Taharri Memuru" ve Rahmetli babamın arkadaşı Uzun Hamdi oldu. Birinci Şubede beni bir güzel dövdü. Bacaklarımda çıtalar kırdı. İçimden gülüyordum. Sigara içiyorum diye babam da beni böyle dövmüştü.

TÜSTAV

III

1946 yılına kadar, Türkiye'de sütün kaymağını yiyenler, büyük toprak sahipleri (Özellikle İkinci Dünya Savaşında **Hacıağa** adıyla anılıyorlardı, savaş öncesi bu toprak ağalarının evlerinde yiyecekleri, etleri, sütleri, yumurtaları vardı ama, çocuklarını okutabilmek için İstanbul'a gönderecek nakid paraları yoktu. Burada sözkonusu ettiğimiz ağa'lar, orta, güneydoğu ve doğudaki ağalardır. Batı da durum daha başka idi), ihracat ve ithalat tüccarları, küçük esnafın bir kısmı, bürokratlar, basının hemen hemen tümü (Tan, Vatan hariç) Cumhuriyet Halk Partili idiler. İşçi hakları mı, işçilerin sağlık sigortaları mı, emeklilikleri mi, bunları ağzınıza aldınız mı Komünist damgasını yerdiniz. CHP'nin köycülüğü, "Köy Enstitüleri", "Köylü Efendimizdir" sloganları birer fantezi idi. Aslı aranırsa "Köylü Efendimizdir" sloganını da atan, Türk-Rus savaşı sırasında Padişah Abdülaziz idi. Savaşa asker toplamak için köylüyü okşayan bir slogandı. CHP bunu, yol vergisinde vergilerini ödeyemeyen köylüleri yol işlerinde parasız çalıştırma zulmünü kamufle etmek için ve bir de Köy Enstitülerinde angaryayı gözlerden kaçırmak açısından "köylü efendimizdir" sloganını kullanmıştı. 1944'lerde bile Ankara'ya gelen köylüler, Valilikçe şehrin kibar mahallelerinden toplanır, hırpani kılıklarından dolayı otobüslere alınmaz, çöp kamyonlarına doldurularak Ankara'dan kilometrelerce uzak bir ten-

halıkta bırakılırlardı. Köy enstitülerindeki, özellikle Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün yüksek bölümündeki eğitimdeki "özgürlük" ortamı, Ankara sınırları içindeyken biterdi. Türk Edebiyat tarihinde yer almış çağdaş serbest nazımla şiir yazan şairler, hikayeciler, edebiyatla ilgili gençler Posta Caddesindeki "Kürdün Meyhanesi"nde bile izlenirlerdi. Hasanoğlanlılar, Ankara'ya indiler mi, özel üniformaları ile yabancı turistler gibi dolaşırlardı Ankara'da. Talip Apaydın Ankara Devlet Konservatuvarı'na elinde mandolini ile gelir, müzik dersleri alırdı. Bizlere selam vermekten bile çekinirdi. Öğretmenleri, yöneticileri öyle davranmalarını mı öğütlerdi, yoksa Hasanoğlu'ndaki "özgürlük" ortamının Ankara sınırına girildiğinde bittiğini sezdikleri için miydi biz sivillere yaklaşmamaları, bilmiyorum. Köy Enstitüleri aslında, CHP yönetimi zamanında kurbanlar yetiştirmek için kullanılmıştı. Görünüşte ideal, pırıl pırıl ama kuruluşundaki amaçlar ise tek parti iktidarının değişken politikasının dama taşları idi. Köy Enstitülerini CHP kurdu gene CHP bakanlarından Reşat Şemsettin Sirer kapattı. Hikaye bu kadar basit.

Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki adı solculuğa çıkmış Doç., Prof., ve asistanlar Hasanoğlan Köy Enstitülerinde dersler verirlerdi. Şehirde iken polis peşlerindeydi, ama onlara dokunamazdı. Hasanoğlan'da ise bu hocalar "özgür" hissederlerdi kendilerini. Biz, 1946'nın solcu kuşağı, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne gıpta ederdik, onlar gibi eğitimde özgürlüğü tatmak isterdik. Hasanoğlan Köy Enstitülerinin başı rahmetli İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç (şimdi Dr. Engin Tonguç, nerdedir bilmiyorum) çok sevgili bir arkadaşımdı. Ankara Kalesi'ne çıkan yokuşun başındaki evlerinde konuşurduk Engin'le. Pırıl pırıl bir çocuktu. Gene öyledir sanıyorum. 1960'dan sonra, babasının anısına saygıdan Köy Enstitülerini anlatan ve ANT Yayımları arasında, hacimli bir kitabı çıkmıştı. Engin o zaman daha bir büyüdü gözümde. Ben, Köy Enstitülerini o günlerde eleştirirken, İsmail Hakkı Tonguç'un TKP'nin ilk Genel Sekreteri Ethem Nejat'ın öğrencisi olduğunu yazmıştım. O zaman açıklamadım, şimdi, açıklıyorum. Babam merhum İsmail Hilmi Sayılgan da İzmir'in Karşıyaka'sında Soğukkuyu semtinde bulunan "Darül-Muallim" mektebinde okurken Ethem Nejat'ın en yakın adamıydı. Ethem Nejat'la o denli öğrenci-arkadaş durumundaydılar ki, Ethem Nejat babamı İttihat ve Terakki'nin "Teşkilat-ı Mahsusa"sına

almıştı. Babamdan duyduğuma göre okullarının bu genç müdürlerinin adına öğrenciler "Demokrat" deyimini de eklemişlerdi. Engin sanırım bu satırlarımı okursa beni bağışlar. Köy Enstitülerinin talihsizliği, sağ-sol kavgalarında araç olarak kullanılması oldu. Engin Tonguç'un yeğeni, CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'nun oğlu Şair Ceyhun Atuf Kansu da en yakın dostumdu. Melek gibi bir insandı. Kemalist anlamda halkçı ve köycüydü. Kendisi ile son konuşmamız, eğer yanılmıyorsam 1964 yıllarında Şevket Süreyya Aydemir'in Bahçelievler'deki evinde oldu. Boynuna sarılıp öpmek, kucaklamak istedim Ceyhun'u. Ama ikimiz de 1960'dan sonra ayağa düşen politikada 'sözde' karşı saflardaydık, ama aslında, içten ve yürekten, Ceyhun'la, Engin ile birliktim. Engin de, Ceyhun da, Denizciler Caddesindeki anti-faşist gençlik cephe örgütü olan "Türkiye Gençler Derneği"ne üye idiler. Ama ne komünisttiler ne de anarşist. İdeal birer Kemalisttiler. Bense TKP militanıydım. 1947'lerde bir anti-komünist mitingte derneğimiz basıldı, tahrip edildi faşistler tarafından. Engin ve Ceyhun'un dernekten istifaları o günlerde beni çok üzmüş ve sarsmıştı. Faşizme karşı direnmek için komünist olmağa gerek yoktu ki..

O günlerde CHP hakkındaki görüşlerim şöyleydi: Dizginler partinin elinde olmak kaydıyle, faşistine, sosyalistine, dincisine, dinsizine açıktı. O'nun bu özelliği, Türkiye Birinci Büyük Millet Meclisi niteliğine dayanıyordu. CHP, çeşitli gruplar arasında, kendi denetiminde olmak kaydıyle bir koalisyondu ve sadece Parti içinde dengeyi sağlamak peşindeydi. Sözgelimi, Cezayir Kurtuluş Savaşı günlerinde doğan Ticanilik Tarikatının Türkiye'deki temsilcileri, CHP'nin tabanında yer alıyorlardı. İzmir'in bazı burjuva nakşibendileri CHP eğilimli idiler. İşte ben o günlerde, bu kaypak dengeciliği ve teslimiyetçiliği kabul etmediğim için CHP'ye karşı çıktım, kurtuluş yolu olarak da (nefsimin kurtuluşu) Türkiye Komünist Partisi'ni seçtim. 1946'da Demokrat Parti'nin ilk aydın militanlarından Rahmetli Muhittin Erener'in (O'na ağabey derdim ve çok severdim kendisini, hatırasına sıkı sıkıya bağlıyım, Solun 94 Yılı kitabımdaki "Özel Arşiv" deyiminin belgelerini o sağlamıştı bana, İzmir'de uzun yıllar Sorgu Hakimliği yapmıştı, solcular "Özel Arşiv" için neler demediler ki, yok bana emniyet sağlamışmış o belgeleri, yok milli emniyet, tabii hepsine gülüp

geçtim sadece) evet Muhittin Erener'in beni Stalincilikten çekmek ve Troçkizme yaklaştırmak için yaptığı tatlı sohbetlerini hiç unutamam. Nur içinde yatsın. Ama ben bir gün olsun Halkevlerinin gençlik kadrolarına, aralarında bulunduğum halde katılmadım. Onların arasından Şükran Kurdakul'u çektim sadece.

II. Dünya Savaşı henüz bitmişti ve Türkiye Birleşmiş Milletler'e üye olmalıydı. Zahiri de olsa dünyaya demokrat bir ülke olduğumuz ispat edilmeliydi. Demokrat Parti'nin kuruluşu, sosyalistlere de umut vermişti. 1975'lerde yayımlanan eski komünistlerden birinin haturatından anlaşıldığına göre, Esad Adil Müstecaplıoğlu'nun Başkanlığındaki "Türkiye Sosyalist Partisi", Dr. Şefik Hüsnü Değmer 'in de muvafakatı ile ve TKP Merkez Komite plenumunda alınan bir kararla kurulmuştu. Dr. Şefik Hüsnü, TKP muhalefet grubunun TSP ile legaliteye sahip çıktığını görünce "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni alel acele kurmuştu. (Bkz. "Emekçinin Sesi" İbrahim Topçuoğlu'nun Hatıratı "Belgelerle 1920 - 1946, Neden İki Sosyalist Parti? 1946", sayı 1, 2, 3, 29. Aralık. 1975 - 28.Ocak.1975, 13 Mart 1975) (8). Oysa iki sosyalist partinin kuruluşundan bir yıl önce 4 Aralık 1945'te sosyalistlerin görüşlerini yansıtan "TAN" gazetesi o dönem CHP'nin tertiplediği bir nümayişle susturulmuştu. 1946'da iki sosyalist partiyle bölünmüş olarak ortaya çıkan TKP(9), perşembenin gelişinin çarşambadan belli olacağını hesap edememişti. 1945'lerde Demokrat Parti'nin de kuruluşu ile çoğulcu demokrasiye geçildiği konusunda bazı inançlara sahip olduğu anlaşılıyor. Aksi halde, TKP'nin "İleri Demokratlar Cephesi"nin organı "Görüşler" Dergisinin yazı kadrosu arasında Demokrat Parti ileri gelenlerinin isimleri çıkmazdı. 4 Aralık

8- Topçuoğlu, Savaş Yarası I-II kitaplarında, Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in bir provokatif çıkışını, Türkiye Konusunda, Georgi Dimitrov'un verdiği emirlere bağlar (Dimitrov'un takma adı: Danski).

9 Tabii gerek Türkiye Sosyalist Partisi ve gerekse Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi üyelerinin hepsi de Türkiye Komünist Partisi'nin üyeleri değildi. Aralarında pek çok demokratik sosyalist, ileri görüşlü hoşgörü sahibi liberal demokratlar da vardı. Bu parti üyelerinin TKP dışı kadrolarının ortak görüşü demokraside Demokrat Partiye de CHP'ye de güvenilemiyeceği duygusundan kaynaklanıyordu. Haksız da sayılmazdı. Zaman onları doğruladı.

1945 mitinglerinde TAN ve diğer solcu gazete, dergi ve kitapevleri tahrip edilince, tahrip olayını protesto için Ankara gençliği sadece 108 imza topladı. Bu protesto mektubu hiç bir gazetede yayımlanmadı. Zira o zaman bütün gazeteler, demokratlar olsun, halkçılar olsun gönüllü "vatan bekçileri" idiler. Peki ama vatan bekçilerini kim koruyacaktı? Bu meçhuldü. Yıllar acı olaylarla bu gün anti-demokratik bekçiliğin cezasını Türk milletine çektirdi.

Türk solu 1950 seçimlerinde "yeraltı"ndaydı. Ve seçim sonrası için ne bir taktiği ne de stratejisi vardı. Kominform önemini yitirdiği için şaşkındı. Parti eylemi "Klasik hücre toplantıları" şeklinde devam ediyor, militanlar konformizmin rehaveti içinde günlerini geçiriyorlardı. Bir başka deyimle hücrelerde kendileri söylüyor, kendileri dinliyordu. 4 Aralık 1945'ten sonra TKP, bir daha DP ile işbirliğine gidilemeyeceğini kesinlikle anlamıştı. TKP'nin, Türk hükümetinin –ki, iktidar artık Demokratlarındı– Kore'ye asker göndermesi karşısında bile saptanmış bir politikası yoktu; o günlerde Kore'ye asker göndermemiz konusunda hücrelere herhangi bir talimat da verilmemişti. Alelacele kurulan "Barışseverler Derneği" ani bir darbeyle kapatıldı; CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, Kore'ye asker gönderme kararının TBMM kararına dayanmadığı iddiaları, kendisi hakkında kovuşturma açılmasına sebep oldu. "Barışseverler" birer yıla kadar hapis cezası yerlerken, Kasım Gülek beraat etti.

1950 seçimleri ile, Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştı. Ama bu nasıl bir dönemdi? Çelişkilerini içinde taşıyan, gebe bir dönemdi ve Türk komünistleri bunun farkında değillerdi. CHP'nin de kendini toparlaması için, ikinci bir yenilgiyi, 1954 seçim sonuçlarını beklemesi lâzımdı. Gizli parti (TKP) 14 Mayıs 1950 olayını da gereği gibi değerlendiremedi. Hatta hiç değerlendiremedi(10). O günün militanları için bu günde olduğu gibi

10- TKP, 16 Aralık 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kapatılmasiyle çökertilmişti. 1950 seçimleri sonucunun değerlendirilmesinin, tevkifat içi ve tevkifat dışı elemanları tarafıdan yapılmalıydı. Bunu yapan kimse çıkmadı. Bana göre TKP Merkez Komitesinde bu değerlendirmeyi Dr. Şefik Hüsnü Değmer ve bir de Zeki Baştımar'dan başka kimse yapamazdı. Reşat Fuat'ın bir dereceye kadar teorik bilgisinin üstünlüğü yardımcı olabilirdi değerlendirmeğe.

Türkiye sorunu diye bir şey yoktu sanki. Oysa Türkiye'de ilk kez, 27 yıl memleketi dikta ile idare etmiş bir iktidar, halkın oyları ile yerini barışçıl yollarla Demokratlara bırakmıştı. TKP kısa süre DP'nin muhalefet yıllarında CEPHE politikası gütmüştü. 4 Aralık 1945'te bu cephe tuzla buz olmuştu. 1946 tevkifatı, partiyi büsbütün işlemez hale getirmişti. Doğrusu aranırsa, sosyalistler o günlerde, aynen 1960 sonrasında olduğu gibi memleket gerçeklerinden soyutlanmışlardı. CHP iktidardı; ama seçimleri kaybedince yerini, kazanan partiye bırakmıştı. DP, yanlış-doğru bazı ekonomik önerilerle gelmişti. Tarımsal kalkınmada ileri adımlar atacağını vaad ediyordu. Karayolları davasını ele alacaktı. Barajlar yapacak, fabrikalar açacaktı. Muhalefet yıllarındaki vaadler, DP iktidarı alınca da sürüp gitmiş, yoğunluk kazanmıştı. Dış politikada daha enerjik bir tutum takınacaklar, Türkiye'yi NATO ittifakına dahil edeceklerdi. Peki, o günün Marksist- Leninistleri ne düşünüyorlardı? Programlarında Anti-Amerikacılık ve de emperyalizm gibi kavramlar yoktu (11) Komünistler Türkiye'nin ekonomisi konusunda en ilkel bilgilerden de yoksundular. Birkaç edebi derginin dışında, legal hiç bir yayın organına sahip değillerdi. Türk komünistlerinin Türkiye gerçeklerinden soyutlanmış olmaları yeni bir durum değildi. 1950 yıllarında 31 yıllık bir geçmişleri vardı. Bu 31 yılda, ekonomi politiği, tarihsel maddeciliği anladıklarını saptayan ciddi eserler verilmemişti. TKP'nin okumuş ve düşünmesini bilen unsurları zaten eylemlerden kopmuşlar, kimileri keskin dönüş yaparak milli partilerde, kimileri de bürokrasi kadrolarında yer almışlardı.

Demokratlar iktidarı aldıklarında, aydın, köylü, esnaf, işçi, tüccar, bütün halkın sevgisini kazandıklarını kanıtlamışlardı. 1950 seçimleri, Türkiye'ye taze kan olmuştu. İktidar, işe büyük coşkuyla sarılmıştı. Seçimlerden sonra af kanunu çıkmış, Nazım Hikmet ve diğer komünistler de affedilmişti. Ama hemen arkasından T.C.K. nunun 141. maddesine ölüm cezası ilâve edildi.

11- Lenin, "Kapitalizmin en yüksek aşaması: Emperyalizm" eserini 1916 yılında yazmasına rağmen, Emperyalizm 1955 yılına kadar, hiç bir Sovyet yabancı kelimeler sözlüğünde yer almamıştı. Emperyalizm, politik ajitasyonlarda Kruşçev ve Bulganin'in 1955 yılında Asya gezisi sırasında ortaya atıldı ve bu tarihten sonra kullanılmaya başlandı.

Üniversiteden davet edilen üç profesör – Prof. Faruk Erem, Prof. Bülent Nuri Esen, Prof. Sulhi Dönmezer – ölüm cezasını kanuna "monte" ettiler. Şu işe bakın ki, yıllar sonra, Faruk Erem'le, Bülent Nuri Esen T.C.K. nunun 141. maddesini anayasaya aykırılık iddiası ile protesto eden bir grup devrimci ile birlikte olacaklardı. Hukuk Fakültesinde –Ankara'da– yapılan bir açık oturumda konuşacaklar, ilgili kanun maddesinin İtalyan faşist ceza kanunundan alındığını söyleyecekler, eskiden habersiz, 1960 sonrasının genç devrimcileri tarafından alkışlanacaklardı. Dahası, bunlardan Bülent Nuri Esen, 27 Mayıs sabahına kadar Adnan Menderes'in umumi vekili olduğu halde Menderes'i Yassıada Mahkemelerinde savunmayacak, aksine onu suçlayacaktı. Yiğitlik (!?) buna derlerdi. Peki.. Peki..

14 Mayıs 1950 seçimlerini 1946 yılının coşkusu hazırlamıştı. 1970'lerde ilerici kampta yer alan büyük bir şairimiz, Fazıl Hüsnü, Amerikan Missouri gemisi İstanbul'a geldiği sıralar, 12 Nisan 1946 Cuma günlü 1750 sayılı "Vatan" gazetesinde bu gemi için şu şiiri yayımlamıştı:

Sen bir gemi, mavi İstanbulumun sularında,
İnsan aklının hülyaya değdiği yer.
Apollonun havuzlarında yüzen yaprak,
Hafif kadırgaları Fenikelilerin,
Başka iklimlerden haber.

Sen bir gençlik, soy soy, ateş, ateş,
Bütün devletlerden sonra,
Bütün eski ölçülerden kurtulmuş.
Lezzetinde bir yelken kuvveti parlar,
Kardeş durur varlığın rüzgârda.
Sen bir zafer, doğmamış çocuklar türküsüne.

Anaların helâl sütüyle giden.
Candan aziz hürriyeti şehitlerin bayrak bayrak,
Hatırasız, vatansız,
Her yeni hayatla pâyidar, yeniden.

TÜSTAV

Sen bir talih, kaybolan mezarlar rahmetince,
Gelecekte ağarmış her taraf,
Atmosferlere doğru son ihtimâl,
Artık top sesleri değil, kuş sürüleri
Saf saf.

Ben, bu dünyanın ilk insanı,
Yürümüşüm, yürümüşüm devlerle evvel.
Kimseler bilmezken sihirli kılıçlar yapmışım.
Siftah bana gülmüş,
Karanlıklar ülkesindeki güzel.

Ben Orta Asyadan kopmuş,
Haşmetli hakanlar alnında sorguç.
Ulu düşüncesinden uzamış bozkırların,
Meçhulün sevgisiyle, şehvetiyle, aşkıyla.
Uzak milletlere uzanan avuç.

Ben sür'ati keşfeden bahtiyar.
Atlarla yüce kalelerden atlayan.
Bir bitmez baharla binlerce sene,
Toprakta, yeşil,
Havada, an.

Ben, tan yeri Avrupanın muhteşem,
Vakit serapa nur.
Sağlıkla, adaletle hükümran,
Kırallar bağışlamış, saltanatlar affetmiş,
Ben, kıt'alar üstünde huzur.

Gel ve getir bana ırak adaları,
Sıcak ve beyaz.
Çarpsın göğsüme dalgaları okyanusların,
Ki asırlarca durulmaz.

TUSTAV

Çelik direklerinden yayılır memleketine, gölgesiz
Ruh halkalariyle açılan bir büyü.
Selâmla mukaddes,
Gürbüz erkeklerin aydınlık kadınların
Tul dairelerinden göründüğü.

Ulaştırdığım açık deniz meltemleriyle mevsimde,
Ağrır, tomurcuk vermemiş dal.
Uçtu mahzun, şehrimin surlarından,
Şerefli bir ihtirasla, yıldızlara, pervasız,
Kanımla emzirdiğim kartal.

Gökler, omuzlarıma çok yakın, duyuyorum,
Gün, yaşamam kadar diri ve taze.
Bir ayrı serinlik verir ki pırıl pırıl,
Tam engine açılmak saatidir,
Savaşlarla,barışlarla sallanan yelpaze.

Git ve götür kıyılarına cesur Amerika'nın,
Karlı dağlarımdan bir ses.
Bir rüya, uyanan milletimden
Tarihler, tarihler arasında.
Nefes nefes.

Git ve götür âleme
Çağladığımı, taşarcasına çağladığımı, yâdigâr
En büyük gemilerde, en büyük cihanlarda.
Oğullarım, kahraman oğullarım.
Allahla beraber yaşasınlar!

Bu şiir, 1950'nin neler getireceğini simgelemesi bakımından ilgi çekiciydi. Bir haberdi. Nitekim Demokrat iktidarın ilk icraatı, 1951 Ekiminde TKP gizli hücrelerini meydana çıkarmak, 1954 yılına kadar tahkikatı

uzatmak oldu. Oysa, Millî Güvenlik ajanları İzmir'de 1944'den sonra TKP gizli hücrelerine sızmıştı. Komünistleri her an tutuklamaları mümkündü.. 1946 tevkifatı fazla yayılmamıştı. Ondan önceki 1944 tevkifatı hükümet tarafından durdurulmuştu. 1951 yılına gelindikte, NATO'ya girme koşulları hazırlanmıştı. Harry Caine adlı bir Amerikalı Senatör Türkiye'ye gelmiş, bütün basın tarafından kamuoyuna "Türk Dostu" olarak takdim edilmiş, Kore savaşı için Türkiye'den 5 bin asker koparmıştı. Kore'ye giden askerler İskenderun limanından Menderes'e telgraflar çekiyorlardı: "Biz Koreye komünistlerle dövüşmeye gidiyoruz, yerli komünistleri siz ne zaman temizleyeceksiniz?" diye. İlk tevkifat Dr. Sevim Tarı (Belli) nin Marsilya'ya hareket eden vapurda yakalanması ile başlamıştı. Polis komünistleri ağaçtan armut toplar gibi toplamıştı. Tevkifatın başlamasından dokuz ay sonra Ankara hücreleri Eylül ayının sekizinde toparlanıp İstanbul'a paketlendiler (1952). Demokratlar komünist tevkifatını Amerikalılardan yardım koparmak amacı için ustalıkla kullandılar. Tahkikat bilerek 1955 seçimlerine kadar uzatıldı. Kore'de 3 bin şehit bıraktık. Amerikalılar, bütün müesseselere yerleştiler. Her Bakanlıkta, her genel müdürlükte, Amerikalı uzmanlar, müşavirler bulunuyordu. Bürokratlar Amerikalı müşavirlerin ağızlarından çıkacak sözlere dikkat kesilmiş, onları uygulamak için hazır bekliyordu. Amerikalılarla temas eden Türkler sözlerine Amerikasız başlamıyorlardı. "Efendim Amerikalılar diyorlar ki" "Amerikalılar istiyorlar ki.." vb. Amerikalılar yatak odalarımıza kadar girmişlerdi. Bir Amerikalı erkekle evlenmek Türk kızlarınca –yüksek bürokratların çocukları arasında– marifet haline gelmişti. Amerikan sigaraları, viskileri, naylonları, bulûzları, kadın-kız donları, kostümleri– ayrıcalıklı insanların tüketim eşyaları idi. Mc Carty'ciliğin ekonomik yönü Amerikan malları kaçakçılığı şekline dönüşmüştü. Otomobil alım-satımları, buzdolabı, çamaşır makinası satışları, Demokrat iktidara yakın kişiler arasında üç kağıtçı zenginler türetmişti. Tarım sektörü ile Amerikan uzmanları ve şirketleri arasında yakın ilişkiler kurulmuştu. Boyalı gazozlar, ağır sanayiye dönüşmeyi engelleyen oyalayıcı yatırımlar, Türkiye kapitalizmini daha kuruluş safhasında çarpıtmıştı. Yüksek bürokratların DP ve CHP ileri gelenlerinin çocukları, çeşitli burslarla Amerika'ya taşınıyorlardı. Hemen hemen her ba-

kanlıktan memurlar, teknisyenler, birer-ikişer yıllığına Amerika'ya gidiyorlardı. NATO'ya girişimizden sonra, Türkleri özel-resmi arabaları ile çiğneyen Amerikalıların mahkemeye verilmeleri olanak dışıydı.

En basitinden, en vahim olanına kadar trafik cürümlüsü bir Amerikalının eline "görevli" kağıdı verildi mi, o Amerikalı arabası ile beş kişiyi öldürse dahi, Türk adaletinin elinden alınıyor, memleketinde yargılanmak (!?) üzere Amerika'ya gönderiliyordu. 27 Mayıs 1960 ihtilaline gelene kadar CHP muhalefet yıllarında ne komünist tutuklamasına ne de Amerikalılara tanınan imtiyazlara en ufak bir itirazda bulunmamıştı. CHP Amerikan yardımlarının plansız ve programsız sarfedilmesinden yakınıyordu. Yoksa aralarında Amerikancılık konusunda fark yoktu. İnönü'nün kovboy şapkalı resmini hatırlayınız (1960). Sonra, şeker ve çimento fabrikalarının yapılmasına itiraz ediyordu. Çift meclis istiyordu, seçim kanununda nisbî sistemin uygulanmasında direniyordu. Basın özgürlüğünü savunuyordu. Demokratlar, 1957 seçimlerine kadar süren başarılarını Türk milletine bir bakıma çok ağır ödetmişlerdi. Demokrat Parti kendi mantığı içinde haklıydı. Çünkü onlar CHP'nin yapmak isteyipte yapamadıklarını yapıyorlardı. Eğer CHP isteseydi 1945 yıllarından sonra muhalefet yıllarındaki taleplerini iktidar günlerinde sağlayamaz mıydı? Ki, o sıralar, yalnız Demokrat Parti muhalifleri değil, TSEKP (Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi) ve TSP (Türkiye Sosyalist Partisi) gibi komünizan gruplar da CHP'nin muhalefete geçişinden sonraki isteklerini talep ediyorlardı. Demokratlar iktidara geçince kolaylıkla CHP'lileştiler; CHP'de DP'lileşti. Komünistler her iki dönemde de muhalefetin dümen suyunda akıntıya kürek çektiler. Hem CHP hem de DP'nin iktidar gününde silleyi yediler. 27 Mayıs 1960 hareketine de kolaylıkla sahip çıktılar ama 27 Mayıs devrimcilerinden darbe yediler. Bunun bir tek nedeni vardı: Türkiye'de ne sosyalizmin ne de komünizmin bir tabanı yoktu. Solculuğun en yaygın olduğu 1968-1971 yıllarında, hareketin yürütücüleri, militanları hep halktan kopuk aydın zümre ve öğrenciler idi. Bu dönemde sosyalizm ve komünizm aydınların bir "boşalma" aracıydı. Sosyalistler ve komünistler, sıkıştıklarında batı sosyalizmini, çoğulculuğu savundukları halde, ellerine bir tabanca geçti mi var gücüyle bu demokrasiyi yok etmek için stratejiler imâl ediyorlardı. Avrupa

komünist partilerinin –özellikle Fransız ve İtalyan komünist partilerinin– II. Enternasyonalin klasik demokrasisinde karar kıldıkları, sosyalizme barışçıl yollarla gidileceğine inandıklarını söyledikleri ortamda, bizimkilerin tutumları bir güvensizlik yaratıyordu. Şili Komünist Partisi otuz yıllık bir süre içinde demokrasiye bağlı kalmış, millî cephenin lideri Salvator Allende'yi iktidara geçirebilmişti. Ama, Allende'nin iktidarı alışından sonra, hızlı bir şekilde kollektifleştirme işlerine geçince silah geri tepti. CIA'nin gücüyle yalnız Şili demokrasisinin değil - 130 yıllık bir geçmişi vardı- demokrasinin Allende'nin de başı yendi.

Demokrat Parti'nin iktidarı alışından hemen sonra sanat ve kültür alanlarında bir yozlaşma hızla gelişti. Caz müziği, atonal müzik (oniki ton sistemi) soyut resim ve şiir, batıdan ithâl edilen reprödüksiyonlar ortalığı kapladı. İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük illerde evlere renkli köylü çorapları asmak, kilimler sermek, solcu aydınların bir züppeliği oldu (12). AID yardımları ile ortaklaşa çalışan Türk solcu aydınlarının, ressamlarının sanat eylemleri bir endüstri meydana getirdi. Bugün Brüksel'de NATO karargâhı önünde bir Türk ressamı Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mozayik panosunu görenler şaşırmaktan kendilerini alamazlar. Solun tuttuğu ressamlarımız, Amerikalıların emirlerindeydi. Bunların arasında Amerikalılar için resim yapanlar pek çoktu. Bir kilim motifi, çorap renkleri, Amerikalının oriyantal zevklerine hitap ettiği için "ilerici" ressamlarımıza paralar, geziler, burslar sağlıyordu. Şiirde soyutluk, anlamsızlık, 1975'lere gelindiğinde Türk kültüründe şiirin varlığını yok etti. Bir çeşit "uyduruk" halk ozanları (!), bölücülük amacıyla, en ucuz 'ihtilal' şiirleri yazdılar. "Vuracağız" "kıracağız" "geldik geliyoruz" gibi. Oysa 1940 kuşağının ideolojik dünyası, ister sağcı olsunlar ister solcu, şiirle anlam kazanıyordu. Şiir 1950'den sonra yozlaşdı. Günümüzde ölüdür şiir. Eskiden kalmalardan, Attila İlhan, Cemal Süreya ve daha bir ikisi istisna edilirse şiirde yeni bir ses yok. Caz müziği yerini aranjmana, alaturka müzik arabesk'e bıraktı. Opera sanatı, bale bitkisel hayata girdi. Tiyatro büyük sarsıntılar geçiriyor. Sinemada, Duygu

12- Bu züppelik, 1960'larda çiğ köfte veya lahmacun yemeğe, birinci sigarası içmeğe dönüştü.

Sağıroğlu, Halit Refiğ, Metin Erksan, Memduh Ün, Lütfü Akat nerdeyse unutuldular. Atıf Yılmaz ise feminist hareketin rejisörü haline geldi.

1950'den 1960'a her alandaki yozlaşma artık kurbanlar vermeye hazırlanıyordu. On yıllık dönemde çarpıtılmış bir burjuvazi çıkmıştı ortaya. Toplum bir bütün olduğuna göre diğer zümre ve sınıflar da çarpıtılmıştı. Dinsel grupların, siyasal alanda yozlaşmasının başladığı tarih, Osmanlının bozulmaya başladığı günlere kadar uzanıyordu. 1923'ten sonraki dinsel kalıntılar yanlış bir değerlendirme sonucu, baskı yöntemleri ile susturulmak istendi. Fakat her baskı bir tepkiyi doğururdu. Özellikle bu baskıyı yapanlar da çarpıtılmış ise, tepki de çarpıtılmış bir ucube olurdu. 1950 ile 1960 arası olayları bütün sınıf ve zümrelerin çarpıtılmış yüzünü ortaya çıkaran bir ortam yarattı. 1950 sonrasının türedi burjuvaları, yüksek bürokratları, 1960 sonrasının türedi burjuvaları, yüksek bürokratları, 1960 sonrasının "devrim" kurbanlarını peydahladı. Kadroların çoğunluğunu bunlar teşkil ediyordu. Bu köksüz sınıfın çocukları Mao'cu, Troçkici yöneticilerin elinde yumuşak bir hamurdu. İstenilen şekle sokulabilirdi. "Devrim" çocuklarının bütün günahı, 1945-1950 doğumlu olmaları ve dünyanın onlar için bu tarihten başlaması idi. 1945'ten önceki dönemler uzak mitolojik yaşantılardı onlar için, Türk tarihi ise karanlık bir geçmiş. Bu nedenle, 1960 sonrasının devrimci gelişmesi de gerçekte çarpıtılmış bir devrimdi. Tıpkı kapitalizmde toprak ağalığında olduğu gibi, 1950'nin taze kanı kısa bir sürede bozulmaktan kurtulamadı. Yaşadığımız on yıl (1950-1960) dünyamızı, kavramlarımızı, tüm değerlerimizi daralttıkça daraltı; ortam kısırlaştıkça kısırlaştı. Bir bakıma Menderes'in o anlamsız "Vatan Cephesi" ne ise ünlü "Dev-Güç" de oydu. 1975'ler, artık Türk toplumunda sağdan olsun soldan olsun, birbirlerini anlamayan insanların ortamı oldu. Her insan neredeyse doğru olmayan doğrularının kulu kölesiydi. Kültürel kaos, cinnette noktalanmıştı. 1961 Anayasası kağıt üzerinde kurumlar getirmiş, kuvvetlerin ayrılığı esasını temel almıştı. Merkezi otorite anlayışının egemen olduğu Türk devletlerindeki bir gelenek yok edilmek istenmişti. 1950-60 Demokrat Parti iktidarının bıraktığı miras, 1960-1981 Türkiye'sinin mirası olmuştu. Bu acılı mirasın sonuncusunu şimdi Türkiye çok başka sorumsuzluklar, ekonomik boğulmalar içinde yaşıyor. Ben karmaşa diyorum buna.

TÜSTAV

IV

1980'lerdeydi, belki; belki de daha önce... Tunalı Hilmi Caddesinin zemin katındaki "Bilgi Kitabevi"nin bürosunda çalışıyordu. Yıllar sonra ilk karşılaşmamızdı Ankara'da.

"Attila" dedim, "Denize Çıkan Sokak Romanı'n ne oldu?". Güldü.

"Yahu" dedi, "Hâlâ unutmamışsın. Ben çoktan yırttım onların hepsini".

"Denize Çıkan Sokak" ilk romanlarından biriydi sanırım Attila'nın. Karşıyaka'da (İzmir), deniz kıyısında, sinemanın yanındaki 'denize çıkan sokak'ta otururlardı. Cengiz ya da Çolpan, hangisi doğmuştu, bilmiyorum. Hatırladığım evlerinin kapısında, henüz yürümeğe başlamış küçük bir bebenin oynayışıydı. 1939'lu yıllarda mı ya da daha sonra mı, şu anda hatırlamıyorum, Attila İlhan'ın "Yeni Edebiyat Dergisi"nde, Bostanlı'lı balıkçılarla ilgili bir şiiri yayımlanmış; Attila'nın aramızda önemi artmıştı. O günlerde "dergiciliğe" yabancı sayılmazdık hani. Attila, el yazısı ile – kitap harfleriyle yazar hâlâ– kendi aramızda gizli bir dergi çıkarırdık. Masum, gizli bir yayındı bu. Ama Rus muhaliflerinin "samizdat"ları ya da **Said-i Nursi**'nin "Risale-i Nur"ları gibi çoğaltılmazdı, Attila'nın yönetimindeki "dergi". Büyük, kareli dosya kağıtlarına adlarımızla birlikte, makaleler, şiirler falan, çizgi-roman türünden şeyler de yer alırdı. Tabii, Attila'nın şiirleri baş köşedeydi. Doğrusu aranırsa "yazarlıktan" haberli, Attil-

la'dan başkası yoktu aramızda. Kendi ilk yazımı hatırlıyorum: "Martı Kanatlarından Damlayan Sularda Körfez Sabahı" gibi bir adı vardı. Cemil Ağabey diye bir komşumuza –ailesiyle görüşürdü bizimkiler– yaptırmıştım düzyazımın düzeltmesini. Hâlâ gülerim. Cemil Ağabey, baştanbaşa yeniden yazmıştı, edebiyat hocamızın ev ödevi sanmıştı. O günün beğenisine göre bir de şöyle bir dörtlüğüm yer almıştı:

Dalda bülbül öttü kızardı sular
Ufku kaplamakta bir bir ihtişam
Benim de gönlümde bir uyanış var
Doğdu o lâcivert gözlerle akşam.

İhsan Kapkın'ın da "İhsan Ahmet" adıyla yazdığı yazı cakalı bir başlık taşıyordu: "Tarih Selinin Muazzam Akışı: Ekonomi". Bu "gizli" dergiyi, üçbeş kişiden fazla değildi okuyan: Çifte Fırın diye anılan – Soğukkuyu Yolu üzerindeki– fırınların sahibi Mustafa, Cemşid Ceyhun, İhsan Kapkın, Ben, bir de o zamanlar aramızda İzmir'in **Sabiha Sertel**'i diye andığımız "Lulu" Abla; Edebiyat (Türkçe) öğretmeni bir hanım. 1932'lerde "Lulu" ve Kızkardeşi A. Hanım, daha o sıralarda "Karşıyaka Kız Muallim Mektebi" öğrencisiydiler; ailece tanışırdık; Bozdağ Köğündendiler, Babam rahmetlik taife-i yörük olduğundan, her yaz Bozdağ Yaylasına çıkar, "Lulu"larla birlikte olurduk. Babaları yaylanın İmamıydı. Biz yayladaki çocuklar ilk din dersini sosyalist "Lulu"nun isteği üzerine köy imamı olan babasından almıştık. Saraçoğlu Şükrü'nün oğlu Aydın ve daha başka Egeli ünlülerin çocukları İmam Efendi'nin öğrencileriydik. "Lulu" kardeşler, felsefeci olmak isteyen en küçükleri oğlan kardeşleri C. üzerinde titrerlerdi. 1947-48'lerden sonra C., Dil-Tarih'in felsefe bölümünü bitirdi. Öğretmen oldu. Unutuldu gitti. "Lulu"ya ne oldu? Biyoloji öğretmeni kızkardeşi A. Hanım ne oldu? Bilmiyorum. Son görüşmemiz, 1943'lü yıllarındaydı; bize gelmişlerdi; Onlara, Zola, Balzac, Hugo, Gorki, Zweig gibi yazarların eserlerini okuduğumu, artık, Kerime Nadir, Güzide Sabri, Esad Mahmut Karakurt'u okumadığımı söylemiştim kasılarak; "Lulu" da çok memnun olmuştu.

Attila İlhan'ın babası, Rahmetli **Bedri İlhan** Beyefendi; İzmir Vali Mua-

vini idi. Çok sayılır ve sevilirdi. **Bedri İlhan** Beyefendi Erzurumlu bir Dadaş, hanımı da İzmir'in Menemen ilçesindeki Yörüklerindendi. **Attila İlhan** ile tanışmamızdan bir yıl önce, **Cemsid Ceyhun** ile başlarından önemli bir olay geçmişti. Cemşid İran Azeri Türklerinden olduğu için İran tebaası idi. İkisi de İzmir'in ve Türkiye'nin en seçkin liselerinden olan Atatürk Lisesi'nin birinci sınıfındaydılar. Cemşid yatılıydı. Attila da yatılı mıydı hatırlamıyorum (Atatürk Lisesi'nin o zamanki adı Birinci Lise idi; çünkü O'nun şubesi olan benim devam ettiğim lise, ondan ayrılmış İkinci Lise adını almıştı. Bir süre sonra İnönü Lisesi oldu). Cemşid, son derece zeki, özgün yapısı olan bir çocuktu. Attila, o günlerde şiirler yazar ve kızlara gönderirdi. İmza yerine de "Kızıl Şair" diye yazardı. Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu'nun –yoksa o günlerde Karşıyaka Kız Lisesi olmuş muydu?– (13) bir öğrencisine yazdığı mektup ele geçmişti. Kıza sormuşlar: "Kim bu Kızıl Şair?". "**Attila İlhan**" demiş o da. Ceyhun, Attila'nın ruh gibi arkadaşı. O'nu da tutuklamışlar. İkisi de onbeş yaşlarında ya varlar ya yoklar. Vurmuşlar kelepçeyi ellerine. Karşıyaka'dan vapura bindirmişler. Vapurda yaşlı bir hanım, Cemşid'le Attila'ya bakmış bakmış da "Vah vah yavrucuklar, daha da pek gençsiniz. Suçunuz ne sizin bakayım?" diye soruvermiş. Cemşid gülerek "Tavuk çaldık Ana" demiş. İki gencecik çocuğu Bahribaba Parkının yolu üstündeki Mapusaneye koymuşlar. Tabii hemen okuldan kovuldular. Vali Muavini Bedri İlhan Bey, hatırı sayıldığından, Attila'yı kurtarmak istemişler. Akli dengesi yerinde değil diye bir rapor almak için, ünlü Manisa Tımarhanesinde müşahade altına almışlar. Attila gibi, son derece zeki, yetenekli, dengeli bir çocuğun, delikanlılığa ilk adımlarını attığı yıllarda böyle bir muameleye maruz kalması, beni hâlâ ürpertir. Attila bir kez olsun bu günlerden söz açmamıştır. Bir tek

13- Rahmetli Babam İsmail Hilmi Sayılgan, 1909 yıllarında, Manisa Hüsrev Ağa Medresesi'nden icazet aldıktan sonra, Darülmualim'in, o günlerde Müdürleri Ethem Nejat ile Turgutlu'yu (O zamanki adıyle Kasaba) ziyareti sırasında Ethem Nejat'a başvurusu ile Darül-muallim'e girmiş; Ethem Nejat kendisini İttihatçıların gizli organı "Teşkilat-ı Mahsusa"ya almıştır. "Babamın Romanı"nda bunları uzun uzun anlatıyorum. Karşıyaka'daki eski Kız Muallim Mektebi, sonradan Kız Lisesi, işte Babamın mezun olduğu o zamanların erkek "Darülmuallim Mektebi"dir.

satır yazmamıştır. Yalnız bir defa TV röportajında konuya değinmişti, o anlamsız anarşi günlerinde; analar-babalar çocuklarına anlayış göstersinler diye.

Bir süre sonra, Cemşid de O da beraat ettiler. İki arkadaş o zamanlar yirmibin nüfuslu Karşıyaka'da yalıtlanmış buldular kendilerini. İhsan Kapkın, birkaç yıl sonra Attila ve Cemşid ile benden önce tanıştı. Bir süre sonra da beni tanıştırdı. Cemşid sabunculukta uzmandı. Küçük bir Sabunhane açmıştı Alsancak'ta. Oraya giderdik İhsan Kapkın ile; Attila da gelirdi, kasaların üzerinde açık şarap içerdik.

1946'da Cemşid Ayvalık'ta idi. Ayvalık zeytin memleketidir. Orada işi büyütmüş, büyük bir sabunhane açmıştı. **Dr. Şefik Hüsnü Değmer** "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi"nin açılması için işçiler arasında çalışırken, zaten İran tebaası olduğundan, Hükümet tarafından sınır dışı edildi. Mısır'a yerleşti.

1944 yazında Attila Balıkesir'de babasının yanındaydı. Kendisi ile mektuplaşırdık. Bu mektuplar şimdi, Soğukkuyu'da satılan evimizin alt katın tavanı ile üst katın tabanı arasındaki boşlukta "farelerin kemirmesine terkedilmiş" durmaktadır. 1946 yılında saklamıştım o mektupları. Çünkü TSEKP (Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi)'nin İzmir örgütündeydim, Konservatuvarda yatılı öğrenci olduğum için takma adla üye idim. Bir arama, bir tutuklama olursa, Attila'ya bir zarar gelmesin diye saklamıştım, mektuplarını. **Attila İlhan**, Şişli Terakki Lisesi'ni, Okulun yiğit Müdürü **Sacit Öncel** Bey'in koruması altında bitirmişti. Polisin bütün baskılarına da direnmesini bilmişti Sacit Bey. 1946 yılında, Attila İstanbul Hukuk Fakültesi'nde öğrenci idi.

1946 yılı sonbalarında, arkadaşım Fahrettin Petek ile tanıştırdım O'nu – Fahri şimdi Paris'te yaşıyor–. Amacımız, Attila'yı Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ne kazandırmaktı. Ama O, Dr. Şefik Hüsnü'nün TKP Genel Sekreteri olduğunu bilecek bir olgunluktaydı. **Esad Adil Müstecaplıoğlu**'nun Türkiye Sosyalist Partisi'ni tutuyordu. Partiye üye oldu mu olmadı mı bilmiyorum. Sonraki yıllarda, sanırım Fakülte son sınıfında iken Fransa'ya gitti. Son derece mükemmel bir Fransızca, yığınla şiir ve derin bir kültürle döndü.

O günlerden kalan övüncüm: **Attila İlhan** gibi büyük şairimizin gençlik arkadaşım oluşu; bir de Attila, İhsan, Cemşid ve benden oluşan "Anti-faşist" küçük bir grup teşkil etmemizde İkinci Dünya Savaşının o karartmalı günlerinde. Karşıyaka'da, o günlerde gençlerin büyük bir çoğunluğu savaşın bile farkında olmayan, spor, klüpte kağıt oyunu oynayan, akşamları kafaları çekip İzmir eğlence yerlerine gidenlerden oluşuyordu. Geri kalanı ise Alman taraftarı, Nazi eğilimli idi. Bu gelenlerin "Beşinci Kol" gibi çalıştıklarını, Alman Konolosluğu ile temas kurduklarını; Berlin'de basılan "Yaş (Genç) Türkistan" gibi Nazi propagandası yapılan bu dergilerin, İzmir'den İstanbul ve Ankara'ya kadar dağıtıldığını söylersem, küçük anti-faşist grubumla övüncümün anlamı daha iyi anlaşılır sanıyorum.

Attila İlhan beni çok severdi. Ben de O'nu hâlâ çok severim. Ama hiçbir düzyazısında benden söz etmez. Hiç bir şiirini de bana ithaf etmemiştir. Şiirlerinde Rahmetli Cahit Güçbilmez'den "Mırç" diye bahseder. Paris'te tanışmışlı O'nunla. Cahit, Ankara'da benim de yöneticileri arasında bulunduğum "Türkiye Gençler Derneği" üyesi idi. Bu kuruluş illegal TKP'nin anti-faşist cephe örgütlerinden biriydi. Başkanımız da, Behice Boran'ın asistanı Nezihe Araz idi. Nezihe sonra derneği bırakıp İstanbul'a gitti, Rıfai Tarikatına katıldı. Neyse.. Attila'nın Cemşid Ceyhun'dan, İhsan Kapkın'dan bahsettiği şiirleri vardır. Attila benden hiç bahsetmez. 1946-1952 yılları arasında "sakıncalı piyade" idim; 1954'ten sonra gene, ama ters yönde "sakıncalı piyade" kaldım. Attila'nın, gençliğimizin en güzel günlerini birlikte geçirdiğimizi unutması imkansızdır. Bana şiir yazmaması, şiirinde adımın geçmemesini anlayışla karşılıyorum. Ama Attila bağışlasın beni, ben, O'nun şu küçük şiirini kendime ithaf edilmiş kabul ediyorum:

Boynuna o yeşil fuları sarma çocuk
Gece trenlerine binme
kaybolursun
Sokaklarda mızıka çalma çocuk
Vurulursun!

Gece trenlerinde kayboldum Attila; sokaklarda mızıka çaldığım için vuruldum, hem de fena vuruldum!

TÜSTAV

"ŞAKULİ SOLUCAN"

"Kanım gibi aktın içime değin
Sormadan bilirdim her dilediğin
Bununla sararıp solmak mı gerek?"

Dr. İhsan Kapkın

Şakuli Solucan!

İhsan Kapkın'a Şakuli Solucan demiyorum. Bu deyim, İhsan Kapkın'ın fizik yapısı Orhan Veli'ye benzediği için aklıma geliverdi. Ataç, dargın olduğu Orhan Veli'ye öyle derdi. Orhan Veli de, Ataç bir bürokratı simgelediği için "Nuri Bey" adını takmıştı O'na.

Kemal Tahir, Selim İleri'ye, "dostlukları üç-beş yıl sürer" dermiş. Oysa ben çok sevdiğim İhsan Kapkın ile dostluğumuzu böyle bir süreyle sınırlamamıştım. Sonsuzluğa değin dost kalacaktık. Oysa dostluğumuz, 1947 yılında Ankara'da bitti. Bitiren de kendisi oldu. Önce bu bitişten söz etmek istiyorum. İhsan Kapkın, 1947 yılında Ankara Tıp Fakültesi'ne, bilmem hangi nedenle nakletmişti. Oysa İstanbul'da okuyordu. Niçin Ankara'ya nakletti hiç bilmiyorum. Çünkü çok kısa süre kaldı. Acaba diyorum, en yakını olduğum için, polis mi beni deşifre etmek için İhsan'ı Ankara'ya gönderdi. Polis hizmetlisi olduğu her halinden belli T. adlı bir arkadaşı ile Ankara'ya gelmişti.

1946 yılındaki legal eylemlerimden kıvanç duyan, beni teşvik eden, onurumu okşayan, "Sen benim beynimin çocuğusun" diyen kendisi idi. Ama şimdilerde bana çok garip ve anlamlı geliyor. 1946'da Legal TSEKP'ne girdiğim halde, o girmemiş dışarda kalmış, bir kez bile Parti binasına ayak atmamıştı. Naci Sadullah'ın (Danış), İzmir'de Cihat Gökçek ile ortaklaşa çıkardıkları TSEKP'nin yarı resmi demiyeyim de sempatizanı "Havadis" akşam gazetesine beni davet eden İhsan olmuştu. Naci Sadullah ile tanıştırmıştı. Bir taraftan o günkü Marx'çı müktesebatımla, sözüm ona yazılar yazıyordum. Tabii takma adım: Mehmet AC. imzası ile. "Havadis'te Nazım Hikmet'in "İstiklal Savaşı Destanı"nı, Güzelyalı'da bir eski komünistten ve Nazım'ın arkadaşından ben sağlamış, yayınlatmıştım. Gene

Attila'nın bana Balıkesir'den, İstanbul'dan gönderdiği şiirlerin hepsini "Havadis"te yayımlamıştım. Gazetenin "Gençlik" sayfasının tek sorumlusuydum. Tuhaftır, İhsan Kapkın'ın "Havadis'te adıyla bir yazısının çıktığını, takma adla da yazdığını hatırlamıyorum. 1946 Sonbaharında, CHP'nin eseri olan "Fikirler" dergisinde ise İhsan Ahmet adıyla durmadan yazıları çıkmağa başlamıştı. Oysa o günlerde, sosyalistler, Demokratları destekliyorlardı. Baş hedef CHP diktası idi. "Fikirler" dergisi Rahmetli Vedide Baha Pars Hanımefendinin denetimindeydi. Vedide Baha Pars'ın, Türkiye'nin yetiştirdiği nadir eğitimcilerden biri olduğunu söylemeliyim. Fikirlerin kadrosundan, bizim İhsan Ahmet'ten başka, Halim Spatar, Halil Dumanoğlu, Fikret İplikçi, Kemal Dayan, Kemal Özmanav, Mustafa Şerif Onaran gibi isimler vardı. Kemal Dayan, sonradan komünist oldu, yurt dışına kaçtı; sanırım Gün ve Necil Toğay çifti ile Budapeşte Radyosunun Türkçe servisinde "Atilla Yanoş" takma adıyla yorumlar yapmıştı. Halim Spatar, TKP'nin 1951-52 tevkifatına benim gibi katılanlardandı. Kemal Özmanav da ayni cendereden geçti. Geri kalanların pek çoğu CHP ile DP arasında paylaşıldılar.

İhsan Kapkın Ankara Üniversitesi'ne geldiğinde ya da muhtemelen görevli olarak gönderildiğinde, TSEKP kapatılmış, ben de illegal kadrolarda görev almıştım. Polis, 1946 tevkifatı dışı kalmış komünistlerin kimler olduğunu saptamak istiyordu. Birden karşıma can dostum bildiğim İhsan Kapkın çıkıverdi. Partiliydim; bir ajitatör ve propagandacıydım. İhsan Kapkın'a oyun oynamama gerek yoktu. Madem ki O'nun "beyninin çocuğu" idim, değil mi ya, O'nu Partiye almalıydım. Teklifimi yaptım, sevinçle kabul eder göründü. Ve ilk hücre toplantısını benim sekreterliğimde K.B'nin evinde yaptık. Biraz ukalaca gizli (konspratif) çalışma konusunda nutuk çektim. Gelecek toplantı için getireceğim "Ekonomi Politik" notlarından sözettim. Bir hafta sonra gene K.B'lerde buluşmak üzere ayrıldık. K.B'nin evi Cebeci'deydi. Babası da Cebeci Postahanesinin müdürü,saygın bir kişiydi. İhsan Kapkın, önerim üzerine Partiye girmezden önce Türkiye Gençler Derneği üyesi de olmuştu. İlk hücre toplantısından iki gün sonra İhsan Konservatuvara geldi. Derneğe devam ettiği için "faşistler" kendisini sorguya çekmişler, bir daha Derneğe uğramayacağı konusunda onlara söz

vermiş. Parti çalışmalarına katılmayacağını söyledi. Önce doktor olmalıymış. Bozulmuştum. Hiç bir şey belli etmeden, "tabii" dedim, "bu senin hakkın. Dinde zorlama yok. Bu işte de zorlama yok". Gidiş o gidiş. "Beynimin çocuğu" dediği en yakın arkadaşının TKP'nin gizli militanı olduğunu deşifre ettikten sonra işi bitmişti herhalde. Gene T. ile birlikte İstanbul Tıp Fakültesi'ne devam etti, oradan mezun oldu. Kendi vicdanı ile yüzleşmemek için uzun süre Amerika'da Psikiyatr olarak hekimlik yaptı. Bir ara Türkiye'ye gelmiş diye duydum. Sonra bir dostumdan Kanada'da olduğunu öğrendim. Mektup yazdım. Cevap yok. Gene kendi kendisi ile yüzleşmek korkusu.

1947 yılından 1962 yılına gelene kadar, köprülerin altından çok sular aktı. 1952'de tutuklandım. Hüküm giydim. Yedi yıl işsiz kaldım. Zorlu yaşam mücadelesi verdim. 1962'lerde ve daha öncelerinde eski yoldaşların provokasyonlarından, çelmelerinden bezdiğim için "İnkar Fırtınası" ve "Komuna" adlı iki kitapçık, derme çatma birşeyler yazdım. Başlangıçta ideolojiye değil, partiyi oluşturanlara, eski militanlara karşı çıktım. Kitaplarımın amacı, 1951-1952 tevkifatındaki yüreksizlerin karılarını polise teslim edecek kadar densizlikler yaptığını, Londra'dan Menderes'le işbirliği yaparak dönenlerin, partilediği oğlunu bile ele veren Vilayet sekreterlerinin herzelerini açıklamaktı. İhsan Kapkın'a, 1947'de sezinlediğim muhtemel ajanlık görevinden öfkem vardı. "İnkar Fırtınası"nda ondan "Pekos Bill" diye alaylı bir dille bahsettim. Beni "beyninin çocuğu" yapmıştı; beni daima öne sürmüştü; kendisi ortalıkta yoktu. Partiye giriyorum yok; yazılar yazdığım gazeteye beni takdim eden O, yazısı ya var ya yok; gazeteye bazı CHP'li provokatörleri getiren O, Naci Sadullah ile sorguya çekiliyoruz, provokatörlerin bulunduğu toplantıda İhsan da var, fakat sorguda yok.. Yıllar sonra, Amcasının rahmetli olmuş oğlu, İhsan Kapkın'ı teşhir ettiğim için bana sitemde bulunmuştu, "Dua etsin" dedim "Polis ajanlığından bahsetmedim". Rahmetli Mustafa'nın gözleri faltaşı gibi açılmıştı. Mustafa Kapkın, pilot okulundan, bir kaza sonucu uçağı düşüp yaralandığı için ayrılmış, fotoğrafçı olmuştu. Akıllı, beyni çalışan ve yiğit bir çocuktu. İzmir'in en büyük foto stüdyosunu kurdu. Denizaltı filmleri çekti ve genç denecek yaşta kalpten öldü. Tanrı Rahmet eylesin! Mustafa Kapkın, ilkokul beşinci

sınıfında arkadaşımdı. Okulun en çalışkan öğrencisiydi. İhsan Kapkın'ı, Soğukkuyu'ya, Mustafa Kapkın'lara gelirken tanımışım. İki adedi otuz paraya satılan "İkiz" sigarası içerdi. Ya da kalın ve yassı "Birinci Sigarası" kullanırdı. "Birinci"nin incesinden hoşlanmazdı. Daha sonra "Serklodoryan" içmeğe başladı. Dostluğumuz derindi. Ya da bana öyle gelirdi. İhsan'ın yüzeysel biri olduğunu çok geç anladım. Biraz da megaloman idi galiba. Kendini Charles Boyer'e benzetir, O'nun gibi gırtlaktan konuşurdu. "Zafer Abidesi" filminde olduğu gibi "Calvados" içmek ister, Türk konyağından bir yudum alır, Charles Boyer'in (14) sesini taklit ederek "Calvados" derdi.

İhsan Kapkın'la okuduğumuz liseler ayrıydı. O, Atatürk Lisesi, ben İnönü Lisesi öğrencisi idim. Okulumuzun dışında her an beraberdik. Annesi ve babası dünyanın en mükemmel anne ve babalarıydı. Beni evlatları gibi severlerdi; ben de onları anam-babam gibi. Ahmet Amca derdim İhsan'ın babasına. Eczacı kalfasıydı. Vücudunda bir gram yağ yoktu. Dal gibi, zarif bir adamdı. İhsanın kızkardeşi, hem iyi huylu hem iffetli, hem terbiyeli, hem de yeşil gözlü çok güzel bir kızdı. En küçükleri ise Celal isminde, tombalak, hep gülen sevimli bir çocuktu.

İhsan Kapkın, metafizik hikayeleri yazardı. Sözgelimi bunlardan birinin sadece adını hatırlarım: "Gölgesini Kaybeden Adam". Duygulu sanırdım İhsan'ı. Ama yıllar sonra içten pazarlıklı olduğunu, ne annesine ne babasına ne de kardeşlerine benzemediğini anladım. "Duygulu" rolünü oynuyormuş açıkçası. Ama benden başka bir kimseye zararı dokunduğunu sanmıyorum.

Tanışıktan sonra İhsan Kapkın'ın, yalnız amcaoğlu Mustafa Kapkın'ı görmeğe gelmediğini anladım. Mustafa'ların evi, Karşıyaka Mezarlığı'na giden "Yörük Mahallesi"ndeydi. Ülfet adında bir sözlüsü varmış. Ülfetçik İkinci Dünya Savaşı hastalığı olan ve çoğumuzu yakasına yapışan veremden, ondördünde iken ölmüş. Bir gün birlikte Kızın mezarına gittik. Küçük toprak yığını altında hiç tanımadığım bir yavru için gözyaşı döktüm. O gün İhsan şöyle dedi bana: "Liseden sonra Tıbbiyeye gidip doktor (hekim) ola-

14- Yıllar sonra, 1971'de Turizm Ateşemiz Ermenilerin katlettiği Rahmetli Yılmaz Çolpan'a "Calvados" içmek istediğimi Paris'te söylemiş, "Aclancığım" demişti "Calvados en adi konyaktır". Gene de içtim. Acı, pis bir şeydi.

cağım. Ülfet'in kafatasını mezardan çıkartıp incelemeler yapacağım." Şaşırmış, donmuş kalmıştım. "Sen sırtlan mısın be?" dediğimi hatırlıyorum. Ama sonra alıştım. İhsan'ın bu niyetini açıklaması, patetik olmakla birlikte şiirsel geldi bana. İhsan Kapkın doktor oldu. Psikiyatri dalında ihtisas yaptı, Amerika'ya gitti.

İhanetlikler, kalleşlikler, duygu oyunları, içten pazarlıklılığı hepsi çok gerilerde kaldı. Yalnız merak ettiğim birşey var: Ülfet için yazdığı, akrabası Afiş ressamı Vedat Mavitan ile bestelediği, yazımın en başına epigram aldığım o şiiri İhsan hatırlar mı, Ülfet'i hatırlar mı?

Hey!. İhsan Kapkın!. Çocukluk, gençlik arkadaşım! Sezarı vuran Brütüs! Sana sesleniyorum ve soruyorum:

– Ülfet'i hatırlıyor musun!.. Ülfet'i hatırlıyor musun!

TÜSTAV

V

İlkokul'un 4. sınıfındaydım. Mussolini'nin Faşist İtalyası, Antalya'yı istemiş mi ne, Soğukkuyu Mahallesindeki arkadaşlarımı topladım bir İzci teşkilatı kurdum. 10-12 kişi varız. Hepimiz evlerimizden birer gaz tenekesi getirdik. İplerle boynumuza astık, iki sopamızla uygun adım trampet çalarak Karşıyaka'nın (İzmir) Kemal Paşa caddesinden geçerken "Dokunmayın bu Aslana-Kahrolsun Musollini" diyerek bağırarak tempo tutuyorduk. Berber, manav, bakkal ne kadar dükkan varsa, (yalınayak başıkabak teneke trampetli sokak çocuklarını) dükkanların sahipleri kapının önüne çıkmış alkışlıyorlardı bizleri gülerek. Belki de gülüşlerinde alay vardı. Olsun, biz gururlanıyorduk. 1938'lerde "Anti-faşistiz" diyorduk soranlara. O sıralar 14 yaşıma başmıştım, Lise birinci sınıf öğrencisi idim. Faşizm, zulum çağrışımı uyandırıyordu bende. Zulme karşı doğal bir isyan vardı içimde. Yunan müstevlileri İzmir'e ilk girdiği gün dedem Ziver Beyin evini yakmışlar, annemin 6 yaş küçüğü Hüsnüye teyzem yangında ölmüş. Annem derdi ki "Sol memesi yandı, yarası yüreğine işledi öldü kardeşim". İbrahim Dayım, en büyükleri, Bahriye doktoru çıkmış, tüberküloza tutulduğu için İzmir'e, ailesinin yanına gelmiş; bir gece yarısı Yunan askerleri hasta yatağından almışlar götürmüşler Topaltı'ndaki dedemin evinden. Gidiş o gidiş. Ne olduğu bilinmiyor.

Annemden birkaç yaş küçük, 14-15 yaşındaki Mehmet Ali Dayım da, Mumcu Kahvesinin önünden geçerken, başından fesini çıkartmışlar "Zito Venezilos" diye bağırtmışlar "Palikaryalar". Bağırmış o da. Bırakmışlar sonra, 100 metre uzaklaşınca "palikaryalar"a eliyle "Naaa.." işaretini yapmış "Zito Türkiko" diye bağırmış, kaçarken bir mavzer kurşunu sırtından girmiş orada ölmüş Mehmet Ali Dayım. Annem, genç yaşında tansiyondan öldü. Ne zaman anlatsa ağlardı hep. Mutsuzdu kısacası. Babam, işgalin ilk günlerinden beri yeraltında çalışıyordu **Teşkilatı Mahsusanın.** Babamı örgüte 1910 yılında Soğukkuyu Darülmuallim Müdürü Ethem Nejat almış. 1919'da işgal günlerinden çok önce Sarı Edip Efe'ye babamı devretmiş; Ethem Nejat İstanbul'da ya da Azerbaycan'da. Babamın öyküsü ayrı. "Babamın Romanı"nda yazıyorum bana anlattıklarını. Bu birkaç satırda anlatıverdiğim olaylar beni kendiliğinden anti-emperyalist ve antifaşist yapmağa yetti ondördüme geldiğimde. Şimdi kendime soruyorum, neden mayası bozuk TKP'ye girdim diye. Nazım Hikmet boşuna dememiş "Çürük yumurtadan çürük-Benden yapacağın çocuk" diye. Ama, bu bozukluğun kökeni TKP değil. Türkiye'de yönetimler niye ilkesiz, niye temelsiz, niye keyfi, niye bozuksa, TKP de bu nedenle bozuk. O'nu yaşadığımız siyasal ortamdan soyutlayamayız ki. Hepimiz bozuk mayanın çocuklarıyız. Buradan Partiden kopuşuma girmek istiyorum. Siyasal Partiler bireylerden oluşur. Toplum da bu bireylerden oluşan bir kültürel yığındır. TKP'nin önde gelen bireyleri de, yönetenleri de yönetilenleri de aynı toplumun bireyleridir. CHP gibi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi, Serbest Fırka gibi, Demokrat ve diğer partiler gibi TKP'de bozuk mayanın ürünlerinden biri idi.

Cumhuriyet kurulurken, bozuklar arasından daha bozuklar tasfiye edilmişti. Bu hastalığın, bozukluğun anası da yanlış değerlendirdiğimiz ve sadece taklid ettiğimiz Batı'dır, 1800'lerden bu yana. Batı'nın anlayamadığımız değerler sistemidir. Bu taklitçilik bizde kaç nesil harcadı, hesabını tutmadım, ama milyonları aşar. Haklı olarak sorulabilir. Partiye girerken, Türkiye'deki siyasi insan mayasının bozuk olduğunu anlamış mıydın? Tabii ki anlamadım. Anlayamadığım içinde partiye girdiğim zaman hiç bir şekilde "Parti memuru" olamadım. Saflığım içinde kaldım;

bağlı bulunduğum "inanç"tan çok yoldaşlarıma inandım, onlara dayanarak "komünizme" inandım. Onlar, dostluğun, vefanın, sevginin, yoldaşlığın simgeleriydi. Nerden kestirebilirdim ki inancımızın en büyük dayanağı, abidesi "İnanmadığım için ne Ahret gününe -Ne de Allaha- Dostlara, bir tutam tütün olsun ikram edemedim diyordum- Bir daha" diye şiirler yazan Nazım Hikmet, aradan yıllar geçtikten sonra, Sovyetler Birliği'nde, Vera ile evlenmek için, Bolşevik Partisi'ne müracaat edecek, "Ben müslüman bir ülkeden geliyorum. Bizde iki kadınla evlenilebilir" diyecek, "özel" karar çıkartacak, Vera ile evlenecektir. Bu, çok sonraki bir olay. "İnsana" inanarak bağlanışların kofluğunu belgelemek için andım burada. TKP'nin kategorik bozukluğu, diğer partilerin kategorik bozuklukları ile eşdeğerdir. İnönü'ye inanırlar, Menderes'e inanırlar, Özal'a, Ecevit'e, Demirel'e inanırlar, İ.Bilen'e inanırlar, inanırlaroğlu inanırlar. Önce putlarını yaparlar sonra ona taparlar. İşte bozukluğun kaynağı. Lidere tapma, yoldaşlara inanma ve sürüleşme. Harbiye cezavinde Stalin'in öldüğü gün, "en büyük barışsever öldü" diye gizli gizli ağladığımı Turan Tuna arkadaşım her halde unutmamıştır. Ranzalarda, birbirlerini ele vermeleri bir yana, karılarını hem de çocuklarını ele verenlerin yattığı koğuşta üstelik. İnsan karısını değil, Parti içinde birlikte çalıştığı "kadın" yoldaşını bile nasıl ele verir, 15 yaşındaki oğlunu nasıl polise bildirir? Bunları bile bile, hayal kırıklığım, yılgınlığımın, acılarımın içinde, Stalin'e gözyaşı dökerken bozuk mayam dile gelmişti. Pöp pöh pöh... Kadın yoldaşını, karısını, oğlunu ele verenler bir bakıma siyasal dümbüklükten başka birşey yapmadılar. Demokrat Parti'nin Yassıada soruşturmalarında da aynı bozuk mayayı gördük, 12 Mart 1953'den sonra da. Partiden koptum; isteyerek, can atarak girdiğim partiden, üzerime yıkılmış duvarların arasından sıyrılarak yaralar berelerle koptum. Partiden kopmakla insancıl inançlardan, düşüncelerden kopmadım elbet. Geri kalan cezamı çekmek için Ankara Kapalı Cezaevine girerken bir başka arkadaş da, çok yakınım olan arkadaş da, benimle birlikteydi. Kendisine Ulvi Uraz hakkında bir söz söyledim. Gözlerini şaşkınlıkla açtı: "Sanmıştım ki dedi, sen artık Orhan Seyfilerden zevk alan bir insan oldun". Sadece güldüm. Çünkü bu arkadaşımla sabahlara dek, şiir, roman, resim, hikaye konusunda sohbetlerimiz olmuş, birbirimizi eğitmiştik.

Maya bozuk oldu mu bireysel ve parti içi hatalar, çoğu hallerde meziyet olarak takdim edilir kamuoyu'na. Özellikle biz "Eski tüfekler" in Kominform döneminde biz hücrelerde sadece günün olaylarını anlatırdık sekretere; sekreter de en üst kademelere. Sözgelimi Ankara'da bilebildiğim kadar partililerin üçte biri TKP' nin istihbarat memurları idi, ben de dahil. Soğuk savaş başlamıştır, DP iktidara gelmiş ve TCK'nun 141. maddesine "ölüm" cezası eklenmişti. Ha babam koyulurduk gizli Meclis mürakerelerinde neler konuşulduğunu öğrenip de parti sekreterine haber iletmeğe. Benim haber kaynağım kardeşi Demokrat Parti Milletvekili olan Ş.H.K idi. Ama şunu itiraf edeyim öğrendiklerimden hiçbirşey söylemedim Vilayet Komitesi sekreterine. O da, "sen partiyi bunca zaman oyaladın ilişkimizi seninle kesiyoruz" dedi gitti, iki dakika sonra geldi, "Benimle ikili ilişkilerin devam edecek, demin söylediklerimi geri alıyorum" dedi. Mahkemede F.H.G. nerden duymuşsa duymuş Behice Boran'ın TKP üyesi olduğunu biliyordu. Parti Sekreteri adını açıklamamıştı. Bu arkadaşın başka dayanağı da yoktu. İlk hücre arkadaşımdı. "Bunu Aclan bilir, Behice Boran TKP üyesidir" dedi. Mahkemede üzerimden soğuk sular döküldü. Hakim İzzettin Cebe, bana sordu. Behice Boran arka sıramdaydı, biran döndük göz göze geldik. O biran yıl gibi uzun sürdü. Karılarını, kız arkadaşlarını ele verenler, çocuklarını ihbar edenler bir sefiller kümesi teşkil ediyordu. Salonda ben bir kadını ele vereceğim ha, bu canı, kadınları, çocukları ele vermek için Tanrı bağışlamadı bana. "Behice Boran Partili değildir" dedim duruşma hakimine. F.H.G tek başına kaldı hakkında tek isnad olduğu için Behice Boran'da beraat etti. İzmir'de kendisi ile parti ilişkim olmayan A.B(*) ceza evine geldiğim gün, "itiraflarımda senden hiç bahsetmedim. Ama hani bir burjuva avukat arkadaşın var ya, onun komünist olduğunu söyledim" dedi yavşakca gülerek. Atina Havaalanında ayağı kayıp düşen, ve ölen sevgili arkadaşım Avukat B.M' den bahsetmişti Hiç sesimi çıkarmadım. Şimdi bu A.B kalkmış, Milliyet'in bir araştırmasında, gazeteciye, benim "hain" olduğumu söylüyor. Hadi canım sende... O milyonlarına milyonlar katsın C.A(**)' nın yanında.

(*) Ahmet Bilge
(**) Cazim Aktimur

Tekrar ediyorum, insanlara inandım, onlarla partiye bağlandım, onlar yıkılınca partide yıkıldı gitti. Koparken hiç bir komplekse kapılmadım. Parti ne demekti? Hasan, Ali, Mehmet, Hasan, Ali, Mehmet yok parti kim? Gene üç-beş-on insandan oluşan kişi. Partiler ne bir mabet, ne bir Tanrı katı. Ben nasıl yanılırsam, sen nasıl yanılırsan, o nasıl yanılırsa, parti de yanılır, yanılmıştır, yanılmaktadır.

Bu kural yalnız TKP için değil, ANAP, Doğru Yol, SHP, DSP için de geçerlidir. Benim yanlış adımlarımla Partinin yanlış adımları, diğer partililerin ve partilerin yanlış adımları ile iç içedir. Türkiye gerçeği de bundan başka birşey değil. Stalinizmde varolan parti yanılmaz inancı, bugün yalnız Komünist Partileri için değil, diğer burjuva partileri için de geçerlidir. Türkiye geri bıraktırılmış bir ülke. O'nun burjuva partileri de, sosyalist partileri de, komünist partisi de geri bıraktırılmıştır kuşkusuz. O halde partiye niçin girdim? Soruyorum kendime; o dönemde partiye girmemden doğal birşey olamazdı. İkinci Dünya Savaşının Türkiye'sinde yapacak başka birşeyim, tutacak başka bir dalım, bir yolum olamazdı. Şunu da söyliyeyim, kişi karısını nasıl boşarsa, siz de partiyi, parti de sizi boşayabilir. Bunun için ne idam mangaları kurmağa, ne konsantrasyon kampları, zorunlu çalışma cezaları uygulamaya ne de akıl hastahanelerinde partiden kopmuşları büsbütün çıldırtmak için tımarhaneler kurmaya gerek yoktur. İnançlarım, katıksız bir demokrasidir. Bu çoğulculuk içinde, birbirimizi dinlediğimiz, birbirimizden yana olmasak da, onları kendi doğrularını anlamaya çalışmamız sağlandığı ölçüde, Türkiye'de çok şeylerin değişeceğine inanıyorum. Bana soruyorlar, "Partiden koptuktan sonra nasıl bir ruhi bunalım içine girdiniz?" diye. Doğru bir soru. Bunalım içine girdim. Ama bu yalnızlıktan doğan bir bunalımdı. Beni terkeden onlar değil, onları terkeden bendim. Bütün dünyam, 1947 sonbaharından beri onların arasında geçti. Dostlarım onların arasındaydı, yaşama üslûbum onlarla şekil almıştı. Birden uzaklaşma, uçakla, sevdiğiniz birinden bir daha buluşmamak üzere birden ayrılma duygusuna benzer. O günden bende sıcak anısı kalanların sayısı biri ikiyi geçmez. Biri, rahmetli Asım Akşar'dı, İkincisi Ulvi Uraz, Ruhi Su idi. Ne acı, üçü de bugün yaşamıyor artık. İki kez aile meclisinde birlikte olduğumuz Zeki Baştımar'a da daima saygı duydum. Son olarak şunu

söylemek istiyorum. Bizim eski tüfek kuşağın dayanağı Kominform, yani Komünist Enformasyon Bürosu, haber alma bürosu idi. Türkiye'de soğuk savaş döneminde 1951 tutuklanmasında TKP'liler casusluktan kovuşturulmadılar. Ama Yunanistan'da tersi oldu. Nikos Beloyannis, eski tüfeklerin "karanfilli adam" olarak bildikleri ve Nazım'ın da kendisine bir ağıt yazdığı Beloyannis ile arkadaşları casusluktan yargılandılar ve kurşuna dizildiler. Fransa'da Jacques Duclos casusluktan tutuklandı, sonra tabii orası Fransa, serbest bırakıldı. ABD'nde karı-koca Rosenbergler casusluktan yargılanarak, Atom sırlarını Sovyetlere sattıkları iddiası ile elektrikli sandalyede can verdiler. Sanırım daha o dönemde Sovyetler Birliği'nde de atom bombası denemeleri Orta Asya'da yapılmaktaydı.

Şimdi artık olayları kuşbaşı olarak izleyen bir tanığım sadece, zamanın tanığı.

TÜSTAV

VI

"İnsanlar hangi düzeyde ortam yaratmışlarsa, ortam da aynı düzeyde insanlar yaratır.." **K. Marx**

Kandiyalı Tüccar'ın adına, Polis arşivlerinde taa 1927'lerden kalma bir nota rastlarsınız belki de; Moskova'nın en mutemet adamı, diye. Oysa Moskova ne yapsındı bu adamı. Kirpi gibi ak saçlı, yusyuvarlak kafalı, boncuk mavisi gözlü, ortanın altında kısa sayılan boyuyla Harbiye Cezaevi'nin avlusunda, elinde, tik haline getirdiği sarı tespihi ile dolaşır dururdu. 1951, tevkifatı günlerinde sanırım **Halim Spatar** söylemişti; Polis, yedi sandık evrak toplamıştı evinden ve işyerinden. "Partinin Arşivi mi?" diye sormuştum safça; Halim gülmüştü. "Yok canım" demişti "Ticari evraklar, senetler, mülk tapuları, alacak bonoları vs."

Elindeki tespihle, endişeli bakışlarla süzerdi etrafı. Her zaman dalgın ve düşünceli idi. İzmir'deki işlerinin aksadığına üzülmüş olmalıydı. Türkçeyi, Kandiya Lisesi'nde öğrenci iken öğrenmişti. Girit şivesi ile bozuk mu bozuk bir Türkçe konuşurdu. Öğle yemekleri hep zeytin ekmekti. Bir gün lâf olsun

diye, "Cazim Arkadaş" dedim, "Et yemez misin hiç, sulu yemek yemez misin?" –Hapishanede genel olarak 'Komuna'nın yemekleri, patates, mercimek, nohut, kuru fasulyeden ibaretti–. Cazim bir an durdu. Bir kaç kez "ıı.. ııı.. ıı.." diye patlatıverdi, sonra: "Mustakilen et olursa yerim. Sulu yemek yemem". Gene bir gün sordum: "Sen, hiç eski tevkifat günlerinde, polise açıklamalarda bulunup arkadaşlarını ele verdin mi?". Cazim gene "ıı... ıı... ı" ladı. "Yalnız" diye devam etti, "yalnız bir defasında kafamda polise vereceğim yanlış bir adres vardı. Böylelikle doğruyu gizleyecektim. Fakat.... ıı.. ıı.. ıı... ı.... **kafamda doğruyla yanlış taktim tehir yaptı, yanlış diye** doğruyu söyleyiverdim. Onyedi arkadaş tutuklandı...". "Cazim" dedim sen bu savunmayla "hangi Halk Mahkemesinde kafanı kurtarabilirsin?". Sustu önüne baktı.

Son derece cimri idi Cazim. Havlu yerine İzmirlilerin **peşkir** dedikleri, dokuma bir bez parçası kullanırlardı. Orta boy bir yüz havlusu büyüklüğündeydi peşkir'ler. Koğuş arkadaşlarından **Ekrem Atak** şaka olsun diye, bir gece peşkirini sakladı Cazım'ın (Cazım'ın soyadı Aktimur'du). Harbiye Cezaevi'nin dört koğuşu sabahın köründe "Passskıırı" "Peskırimmmm.... Peskırimi isterim" feryadı ile inim inim inledi (Peşkire peskır diyordu Cazım). Cezaevi'nin avlusunu, bir anda tam teçhizat, o zamanki adı ile "Kıt'a-i Muntazıra" (Hazır Kıt'a) dolduruverdi. Koğuşların kapıları açıldı.Sten tabancalı askerler koğuşlara doldu. Gardiyan erlerden biri "Komünistler birini boğazlıyorlar" diye haber vermiş. Meselenin aslı anlaşılınca –Şakayı yapan arkadaş kendisi izah etmişti durumu Yüzbaşıya– dört gün tecrit hücrelerinde, "Taş odalarda" yattı yanılmıyorsam. Taş odalarda yattığı aklımda yanlış kalmış olabilir.

Çok zengindi Cazim Aktimur. "Komuna"ya az gelirli vatandaşların verdiği gibi 25 lira verirdi. O da eli titreye titreye. En çok aidatı ise **Dündar Baştımar, Erdoğan Berktay** öderdi sanırım: 80 TL. Eşim bana ayda 35 lira gönderirdi; o paranın tümünü aktarırdım Komunaya.

Bir gün Cazim Aktimur'a **Behçet Pekmerdol** şöyle bir soru sormuştu: "Cazım arkadaş yahu, sen mülti-milyonersin. Proleter partisinde işin ne?". Cazim gene "ıı.. ıı.. ııı... ı"lar çektikte sonra "Şimdi burjuvazi var, ben de var, sosyalizm gelince olmayacak". Bir başka arkadaş şöyle cevapladı

Cazım'ın cevabını: "Sen Koca Tilki, sosyalizm gelirse Türkiye'ye, özel uçakla kaçarsın Amerika'ya".

Cazim, cimriliği yüzünden, yanında çalıştırdığı bir proleteri polis ajanlığına itmişti. Başlangıçta **Yusuf Etik** tam bir proleterdi. Tariş'in incir ya da üzüm; kimi zaman da Yün Mensucat Dokuma fabrikasında çalışırdı. 1940'lı yıllarında tutuklandı. Büyük işkence gördü. Ama tek isim vermedi. Dört yıla hüküm giydi. 1944 yılı başlarında cezasını günü gününe doldurdu. Hapisten çıktı. Sorgulamada sakladıkları, korudukları arasında **Cazim Aktimur** da vardı. Cazim, İkinci Dünya Savaşı içinde bir kat daha zenginleşmişti. Parasının, malının - mülkünün sınırı yoktu. **Yusuf Etik**'i yanında çalıştırdı. Bir lokma ekmek parasını vermek için sürüm sürüm süründürdü Yusuf Etik'i. Yusuf Etik, o günün koşulları içinde fabrikadaki eski işine giremezdi. Polisin patrona bir göz kırpması, Yusuf'u Cazim'in hasis ellerine düşürmüştü. **Yusuf Etik**'in birgün kafası attı. "Sen beni sömürüyorsun Cazim" diye çıkıştı. Cazim, büyük bir pişkinlikle "ıı... ıı... şimdi.. şimdi... burjuvazi var sömürü de var. Ne yapalım oyunun kuralı bu... Engels'te Manchester Fabrikalarında işçiyi az mı sömürdü? Sosyalizm gelince sömürü kalkacak Yusuf Arkadaş".

Yusuf, düşündü, taşındı, Cazim'e hizmet edeceğine polise hizmet etmeğe karar verdi. "Hiç değilse açlıktan kurtulmuş olurum" diye düşünmüş olmalı. 1951- 1952 TKP tutuklanmasının davası 1954 Ekim'inde Harbiye'de başladı; Yusuf Etik, güvenliğin "yeminli tanığı" olarak karşımıza çıktı.

Bu durumda kabahat kimin? Ben, Yusuf'un hikayesini, cezaevinde yalnız İzmir'in Parti Karşıyaka sorumlusundan değil, hemen hemen İzmir örgütünün bütün elemanlarından işittim ve işittiğimi duyduğum gibi yazdım. Duruşmadan vâreste kararı aldıktan sonra Yusuf Etik yeminli tanıklığını yapmış olmalı. Belki bu gerçeği, kendisine sorduklarında, O da açıklamıştır, duruşmalarda (duruşmalar gizli olarak yapılıyordu).

Ben, cezaevinde aradan yedi ay geçtikten ve tabii eski ilişkilerimi kestikten sonra, Cazim birgün yanıma gelip birşeyler sormak isteyince, öyle bir hakaret ettim ki kendisine, aramın açıldığı kişiler bile hak verdi bana.

Yaşadığım geçmişimden asla pişmanlık duymadım. Dünyaya yeniden gelsem, gene ayni karşılıklı pislikler hüküm sürse, ayni hayatı yaşar ayni

yolu seçerim. Geçmişimde utanç duyduğum tek şey Cazim ile ayni saflarda görünmektir. Hepsi bu.

BİR İSTİSNA - KERİM SOYKA

Polis dosyalarında adı kalmıştır bugün.

Gençlik yıllarında da, İzmir'de birlikte girdiği Süvari arkadaşları tanırdı O'nu; Üsteğmen Kerim Efendiyi! Cumhuriyetten sonra da beş on militan.

Ne hırsız, ne kaatil ne de dolandırıcı idi!

Namuslu bir sosyalistti. 9 Eylül 1922'de İzmir'e giren süvarilerin en önünde idi, yedek üsteğmen rütbesi ile.

Kerim Soyka!

Soyadının anlamı "Ölünün ya da tutsağın üzerinden soyulan giysiler"di. Tatsız bir anlam. Kerim bu soyadını belki "Yoksul"luğu simgelediği için almıştı.

Kerim Soyka:

Millici

Vatansever

Dürüst ve de sosyalist!

Yüreği şefkat ve sevgiyle dolu, kendinden küçüklerin babası, büyüklerin de "Kerim Usta"sı, "Sivri Kerim"i idi. Mobilyacı Kerim de derlerdi. İzmir gibi gel-geç bir ticaret şehrinde; herşeyin ticaretle değerlendiği, batıya, Akdeniz'e açılan bu önasya limanında, zevkler, acılar, sevinçler; ne varsa aklınıza gelen, herşey ticaretle ölçülür. Evlilikler ticarettir; kadınlar, doğurduğu çocuklar, anneler, halalar, teyzeler ne varsa kim varsa yaşamda ticaretin dışında yer almazlar. Kerim Soyka dopdolu insanlığı ile bu pis ticaret ortamında, tertemiz ticaret yapardı. Yanındaki isimlerin bir kısmı devrimciliklerinin yanı sıra, ticaretle uğraşırlar, devrimci dayanışmadan çok ticari dayanışmalara önem verirlerdi. Bu Kerim Soyka'yı çok rahatsız ederdi. İllegal hareketin İzmir (Ege) Bölgesi sorumlusu ve öncü lideriydi Kerim Soyka.

Dürüsttü!

Ketumdu ve şovalyeydi Kerim Soyka!

TUSTAV

Uzun mücadele yıllarında, onca baskılara rağmen bir tek ad vermemişti Kerim Soyka, devrin acımasız sorgucularına.

1946 tutuklamasının sonunda, **Dr. Şefik Hüsnü Değmer** dahil bazı kişilerin mahkemedeki davranışları, Kerim'i eylemden kopardı. 1946 kadrosunu, başta Şefik Hüsnü'yü, açıkça yerden yere vururdu. TKP tarafından soyutlandı. Ölümüne yakın günlerde vefa duygusunu kaybetmemiş **Doğu Perinçek**'e bağlı gençler ilgilendi kendisi ile. O da yakınlık gösterdi onlara. Tedavi için gittiği Viyana'da öldü.

Kerim Usta'yı, 1946 yılında İzmir'de TSEKP lideri iken tanıdım. Önce tepeden baktığını sandım bana, yirmiiki yaşındaki bir tiyatro öğrencisine. Aynı yılın Eylül ayında İkinci Dünya Savaşı kuşağına musallat olan ince hastalığım depreşti. Kısa bir süre Tepecik Sanatorium'unda yattum.

Beni, hemen hergün ziyarete geldi. Elinde kesekağıdı içinde ballar, yağlı peynirler, hâlis tereyağları, günlük yumurtalar vardı. Partide tepeden bakan, buyuran insan değildi Kerim Soyka; bir baba idi. Kızını, sanıyorum benden özenerek, Konservatuvara verdi ve Opera sanatçısı yaptı.

Son görüşmemiz, terzi Emin Emek'in dükkanında oldu. İstanbul'a Validebağ Prevertorium'una gidecektim rapor almak için. Okula (Konservatuvara) devamım için zorunluydu bu rapor. Kerim Soyka'nın isteği ve tâlimatı üzerine İzmir örgütünün çalışmaları hakkında bilgi verecektim birine. Naci Sadullah, Müntakim Öçmen'e gönderdi. "Benden Selam söyle" dedi. O'nu yerine getirdim. İzmir çalışmalarıhakkında arkadaşım Fahrettin Petek'e bilgi verdim; O da Dr. Şefik Hüsnü Değmer'e; Sendikal çalışma raporunu da Hadi Malkoç'a iletti. Demek, şimdi 1986 yılında olduğumuza göre tam kırk yıl oluyor.

1946 tevkifatındaki çözülmeler; Milli Kurtuluş Savaşı kahramanı Üsteğmen (Mülazım-ı Sâni) Kerim(Soyka) Efendiyi, savaşın bitiminden sonra içine yuvarlandığı hayal kırıklığı sonucu can simidi gibi sarıldığı TKP'den de koparmağa yetti. Kerim Usta bir insandı; bütün insanlığı, sevgileri kucaklayan, toplumuna yabancılaşmamış gerçek ve yiğit bir insan! Ve Millici!

*

* *

TÜSTAV

ASLAN TARZANLAR:

Şükran Kurdakulu 1946 yazıda, TKP'nin yarı-legal dönemi olan "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi"nin kurulduğu günlerde tanıdım; CHP'nin İzmir Karşıyaka'sındaki, eski Mason Dernek binası olan "Halkevi"nde. Çok geniş olmayan bir çevre oluşturuyordu: Ahmet Bilge, Niyazi Yanıkoğlan (İzmir Belediyesi'nde çalışan klasik bir 'Halkevici' idi), Şükran Kurdakul, İhsan Kapkın, sonradan Ahmet'in eşi olacak Suzan ve ablası Yıldız, bu gruba biraz uzak duran Evinç (1960'lı yıllarından sonra Ogust Bebel'in 'Kadın ve Sosyalizm' eserini tercüme etti), Kumru Gözübüyük, ara sıra bize katılan rahmetli Nedim Önuçan (Kaptan). Bu grubumuzun ilişkilerini pekiştiren şiir tutkumuzdu. Ama hepimiz ayrı telden çalıyorduk.Sosyalist olan, Ben, Ahmet Bilge bir de Yıldız'dı. Suzan, boylu poslu güzel bir kızdı. Fikirle mikirle, şiirle ilgisi yoktu. Kumru, sessiz bir kız; Evinç, İzmir Amerikan Kız Koleji'nden mezun, teyze kızımın arkadaşı son derece sevimli, akıllı bir çocuk. Saim Sadık Altıneş, Evinç'i burjuva olarak nitelerdi. Nedenini sormadım. Gerçekten bir burjuva ailesinin kızı idi ama, dürüstlüğü, yiğitliği ile pırıl pırıl bir insandı. Rahmetli Niyazi Yanıkoğlan (hakiki soyadı Yanıkoğlan mıydı, yoksa şiir yazarken kullandığı takma adı mıydı bilmiyorum) yaz-kış yakasına iliştirdiği sarı bir çiçek bulundurur, Karşıyaka kordonundaki gezilerimizde mahzun ve romantik bakışları ile dikkati çeker, ölümsüz aşkını mısralara dökerdi. Şükran Kurdakul sosyalizmin aslan tarzan'ı olmadan önce, İstanbul Eminönü Halkevi'nin yayın organı "İstanbul" edebiyat dergisinde K. Domaniç'in (Mehmet Kaplan) şiir konusundaki estetik öğütleri ve tavsiyeleri ile geliştirmeğe çalıştığı şiir anlayışı içinde mısralar yazardı. Kelimelerle oynardı; Osmanlıca-Türkçe Sözlük'ten kelimeler çıkarır ve o kelimeleri esas alarak şiirler yazardı. Eğer var idiyse o zaman Şükran'ın solculuğu, Halkevleri CHP'sinin adam kazanmak için yürüttüğü taktik hoşgörüsünden ileriye geçmezdi.

Propagandamı en çok Şükran Kurdakul üzerine yönelttim. Yaşça küçüğümdü. Bana sevgisi, saygısı vardı, ayrıca ben de kendisini çok severdim.Birgün Karşıyaka vapur iskelesinin önünde, bugünkü Tilla Sahil Gazinosu tarafında iyice sıkıştırdım Şükran'ı. Halkevlerinin satılık adamısın

demeğe varan sözler ettim. Bana: "Madem ki İstanbul Halkevi Dergisi şiirlerimi basıyor, benim bundan başka solculuğum olamaz" demiş ve kendisine o gün adamakıllı yüklenmiştim; hatta küfürlü müfürlü. Bir kaç gün konuşmadım Şükran'la. Ama sonra keskin bir dönüş yaptı. Bana geldi ve yazdığı 'ilerici' bir şiirini okudu. Kendi kendime sormuşumdur hep, Şükran'ı sosyalist yapmakla iyi mi yaptım kötü mü? Bana duyduğu sevgi ve saygıdan yararlanarak O'na kendi görüşlerimi, kendi "doğrularımı" neredeyse zorla kabul ettirdiğim için iyi bir iş yapmadım diyorum. Şükran ortaokul mezunu muydu, yoksa ortaokuldan mı ayrılmıştı hatırlamıyorum, bir bakıma iyi yapım diye düşünüyorum. Solculuğun 'Aslan Tarzan'cılığı sayesinde işgüç sahibi oldu; Matbaa sahibi oldu, dergici oldu, hatta "Türk Edebiyatı Tarihi" falan da yazdı. Bir yönüyle yiğitti solun "Aslan Tarzan"ı olmadan önce. 1946 tevkifatında nerede oduğumu bildiği halde, gördüğü baskıya rağmen polise yerimi söylememişti. Etem Nejat "Teşkilat-ı Mahsusa" sından olan rahmetli babam ise "Bilmiyorum" demiş polislere evimizde arama yapılırken "aldı başını gitti, Ankara'da okuldadır belki de". Tabii Ankara'da değildim, babam bunu biliyordu. Polis Okulu da yoklamış. Konservatuvar Müdürümüz rahmetli Tevfik Ararat "Valla" diye cevaplamış polislere, "nerededir bilmiyorum. Bana Konservatuvardan ayrılacağını söylemişti, akciğerlerinden hastaydı da." Oysa ben, 1946 tutuklamalarının yapıldığı 16 Aralık 1946 tarihinde İstanbul'da Validebağ Sanatoriumunda idim. Ama yirmi günün hemen hepsini Atik Ali'de bir dostumun evinde saklanarak geçirdim. Şimdi Fransa'dadır bu dostum(*). Ortalık yatıştıktan, illegal Parti örgütünde adım çıkmadığı için tutuklanmadım, Ankara'ya Konservatuvara döndüm. Kuşkusuz, 1946'da ellerine geçseydim beni çözmek için bir hayli hırpalayacaktı güvenlik ilgilileri. Tabii birşey çıkaramazlardı, çünkü henüz illegal parti üyesi değildim, ama çok faaldim. Yasallığın dışına itilmemiştim. TSEKP'nin, "Sendika", "Yığın" dergilerini ilân duvarlarına yapıştırıyor, 21 Temmuz bildirilerini dağıtıyordum. Bildiri o sıralar polisi korkutuyor olmalıydı ki, "Teharri Memuru" (Siyasî Polis) Uzun Hamdi Bey, bacaklarımda çıtalar kırmıştı. Ayrıca Naci Sadullah ve Cihat

(*) Fahrettin Petek

Gökçek'in "Havadis" adlı İzmir'de çıkardıkları akşam gazetesinde "Gençlik Sayfası"nı idare ediyor, Mehmet Ac takma adıyla yazılar yazıyor ve Karşıyaka Halkevi çevresinde bol bol sosyalizm propagandası yapıyordum.

Karşıyaka Halkevi'nde, Şükran Kurdakul'a bir konferans verdirdik Ahmet Bilge ile. Şükran, o günkü solculuğunu belgeleyen, Rıfat Ilgaz'ın iki dizesi ile bitirmişti konuşmasını: "Soyun bit pazarında - Giyin bit pazarında". Liseden Felsefe, Edebiyat ve Sosyoloji hocam rahmetli Dr. Ziya Somar, Şükran Kurdakul'u ve öğrencisi olan beni şöyle uyarmıştı: "Temsil ettiğiniz düşünce, soyun bit pazarında - giyin bit pazarında demek değildir. Daha çok okuyun çok düşünün."

Günlerimizin çoğu Şükran Kurdakul ile birlikte geçerdi. Sosyalizmin "S"sini de benden öğrendi; tabii yalan yanlış ben ne biliyorsam o kadarını.

Şükran, 1947'lerden sonra olacak İstanbul'a göçtü. 1951-1952'lerde "Yeryüzü", "Beraber" dergilerini yayımladı. Her ikisi de dengeli ve güzel dergilerdi. Şükran Kurdakul 1952 tevkifatında, ben cezaevinden çıktıktan sonra tutuklanmış. Cezaevine girdikten sonra da "Aslan Tarzan" olmuş. Sanırım mahkûm oldu. Kendisini son olarak temyizde gördüm eşiyle. Temyiz cezalarını bozdu, beraat ettiler. Eşinin babası, Temyizde saygın bir kişiymiş, öyle dediler. Temyizde selamlaşmadık bile. Çünkü Aslan Tarzandı artık. Galiba hâlâ Aslan Tarzan. "Düşün" dergisinin son sayılarından birinde yazısını gördüm, "Yeryüzü" ve "Beraber" dergilerinden sözederken, Ankara'da tevkif edilenlere getiriyor sözü "Ruhi Su, Kemal Bekir, Ulvi Uraz geldiler Sansaryan Hanına" diyor. Yahu, biz bütün Ankara Teşkilâtı ile ayni günde birlikte geldik Sansaryan Hanına, kırk küsur kişiydik. Benim ve benimle birlikte diğer arkadaşların adlarını da boşluyor, Aslan Tarzanlık yapıyor gene. Anlaşılan beni, 1951 davalarından da silip atmış. Desem ki kendisine, solun Aslan Tarzanı olacağına, düşünceleri başkalarına bırakıp onların ürettikleri ile oynayacağına, önce, insan kal, insan ol. Ama söyleyemem. Şükran Kurdakul benim günahımdır, çekeceğim ceremesini.

TÜSTAV

BU DA BİR BAŞKA TARZAN:

"Küfür, kanıtı bulunmayanların kanıtıdır" **V.İ. Lenin**

Ahmet Bilge İzmir Belediyesi'nin ESHOT (Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs, Tramvay) idaresinin Karşıyaka'da başı idi. Memur olmasına rağmen, taahhüt işleri yapan Kerim Soyka, Cazim Aktimur'la ortaklaşa teşebbüsleri olurdu. Halkevi çevresinde tanıştıktan sonra birbirimize yaklaştık. Boz Mehmet (Mehmet Bozışık, çok yaşlı olduğu için Eski Tüfek olarak şimdi Çekoslovakya'da misafir (!) edildiğini duydum) 1946'larda polis tarafından arandığı için, Soğukkuyu'da Küçük Yamanlar Gazinosunu işleten Topal Galip Bey'in yanında garsonluk yapıyor ve gözden uzak bir yer olduğu için orada yatıp kalkıyordu. Emin Bilecan ile o gazinoda, Ahmet Bilge'nin aracılığı ile tanıştım. Gerek Bilecan, gerekse Kerim Soyka bende sonsuz bir saygı uyandırmışlardır, bir de Ahmet Bilge'nin ağabeyi Macit Bilge. Ne ki, iki kardeş arasında soyadı benzerliğinden başka benzerlik yoktu. Ahmet Bilge deli dolu bir kişiydi. Ayrıca Cazim Aktimur ayarında cimriydi. Tabii kişisel hasisliği ona muhtaç olmazsanız kimseyi ilgilendirmez. Ama, 1951 tevkifatında, polis karşısında ifadesinde de hasis olması gerekirdi. Haklı haksız kimsenin canı kolayca yanmazdı. Ayrıca, Yusuf Etik, Şükrü Dinsel, İbrahim Turan, Behçet Şener gibi kişileri Partiye alacak kadar da cömert olmamalıydı. Bu dört kişi, mahkemede yeminli polis ajanı olarak ifade vermişlerdi. Parasına, malına cimridir ama Partiye polis doldurmakta, polise geniş ifadeler vermekte, sağa sola "hain"lik yağdırmakta alabildiğine "cömert" idi. Naci Sadullah'ı iki kez "hainlik" ile suçlamıştı. Naci Sadullah TSEKP'ne bağlı "Kafa Kol İşçileri Sendikası" kurucularındandı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında asker kaçağı idi Naci Sadullah. Ekmeğini kazanmak için "Yeni Asır" gazetesinde Zahide Samsam takma adıyle fıkralar yazardı. Gazetenin sahipleri de "Zahide Samsam"ın kim olduğunu bilmezlerdi.

Daha sonra arkadaşı Orhan Rahmi Gökçe, Naci Sadullah'a "Anadolu" gazetesinde köşe vermişti. Birden çok partili döneme geçildi. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi de bu arada kuruldu. Naci Sadullah, Cihat

Gökçe ile birlikte akşam üzerleri çıkan "Havadis" adlı bir gazete çıkaracaklardı. Ahmet Bilge onu hainlikle suçladığı için bir "özeleştiri" yapmasını istediler. Bab-ı Ali'nin bu acar yazarının bunu yapması gerekirmiş. O da "Düşmanlardan Hesap Soruyorum Dostlara Hesap Veriyorum" başlıklı bir seri yazıda "özeleştiri"sini yaptı. "Kafa Kol İşçileri Sendikası" için Vilâyete müracaat ettiklerinde, Birinci Şube'de Naci Sadullah'ı yarım saat kadar sorguya çekmişler. Çok içkili olduğu bir zamanda üzüntüsünü şöyle dile getirmiş: "Demokrasi geldi, sendikacılara cezaevine yatak mı taşıyacağız yahu" demiş. Bu söz Ahmet Bilge'ye intikal edince şöyle olmuş: "Sendikacı işçileri tutukladılar sabaha kadar cezaevine yatak taşıdım". Ahmet Bilge "Git, dedi suratına tükür hain'in, işçileri böyle haberlerle terörize ediyor". Naci Sadullah'a kibarca bu soruyu sordum, "Kimler tutuklandı dün Naci Ağabey?". "Tutuklanan mutuklanan yok beni sorguya çektiklerini uluorta meyhanede anlattım" dedi. Naci Sadullah'ın içkili olduğu zamanlar "Habbeyi Kubbe" yaptığı doğruydu. Genç kuşak habbenin 'tane', kubbenin de Osmanlı üslubu camilerin üzerini örten yarımküre olduğunu, bir anlamının gökyüzüne karşılık verdiğini bilmezler. Mesele bu kadar basitti. Naci'nin kimi zaman yalan söylediği de doğrudur. İzmir'in işgali yılarındaki çocukluk dramını anlatmıştı bana; Galatasaray Lisesi'ni bitirmediğini, Orta kısımda okuduğunu, Fransızcayı ailesinin özel hocalarından öğrendiğini, Fransa'ya da eczacılık tahsili yapmağa gitmediğini itiraf etmişti. Yalanlarının nedenini bana anlattığı acılı kompleksine bağlamıştı.

İzmir'in içinde yaşadığım sol kesimin hikâyesini daha fazla anlatmak gelmiyor içimden. İzmir, Kerim Soyka'dan başka bir tek şovalye siyasetçi çıkaramamıştır nedense. Yalnız solda değil,sağda da.

TÜSTAV

VII

Tek Tanrılı Semavî dinlere, Tanrıtanımazlar inanmasalar da, insanoğlunda "tapma", "tapınma" duygusu kalıtımsal olduğundan, kendilerine hükmeden nesnelere, insanlara tapınılacak nesneler, tapınılacak "Ulu" kişiler yaratırlar. Hatta inananlarda bile, musevi olsun, hıristiyan olsun, müslüman olsun, Tanrıdan önce, danışacakları hahamlar, papazlar ve hacılar - hocalar bulurlar. Komünistler kendilerini Tanrı tanımaz kabul ederler. En uzun süreli olduğu için, Stalin, tapmaların en tipik olanıdır. Rus Çarlarından Büyük Petro ile Stalin'i karşılaştırırsanız, terazinin kefesi Stalin'den yana ağır basar. Nedeni açık. Stalin amansız olmuştur, zulüm yapmıştır; Çarlık dönemlerinde bile Stalin döneminde olduğu kadar kitle sürgünleri olmamıştır. Hele Çarlık'ta temerküz kampları, zorunlu çalışma kampları, rejim karşıtlarını rehabilite etmek için akıl hastahaneleri yoktu. Stalin, iktidara geçmesiyle birlikte bu kurumlar devreye girdi. SBKP'nin XX. Kongresi'nden sonra, Federal Almanya'nın eski İstihbarat Başkanı General Gehlen'in hatıratında yazdığına ve bugüne kadar da yanlış olduğu iddia edilmediğine göre, Alman İstihbaratı, XX. Kongre'nin gizli zabıtlarını ele geçirdiği tarihe kadar destalinizasyon'dan ne dünya, ne sosyalist ülkeler haberdar değillerdi.

Aleksander Soljenitsin'in romanlarına ve daha sonra yayımladığı "Gulak Takım Adaları" belgelerine, komünistler anti-Sovyet yayın olarak bakıyorlar, O'nu küçültüyorlardı. Hatta, Kruşçev'in anıları, Beria'nın kurşuna dizilmesi dahi anti-Sovyet propagandanın bir parçası, emperyalistlerin bir oyunu idi. 1956 Ekim'inde Macar ayaklanmasında, Budapeşte'de Stalin'in büyük heykelleri yıkılınca, Avrupa Komünist Partilerinin hemen tümü İmre Nagy ve taraftarlarının ve Macar başkaldırıcıların karşısında cephe aldılar. Moskova, resmen anti-Stalin politikayı benimsemediğini ilân edince durum değişti. Kimi Komünist Partileri ani dönüş yaptılar, kimi komünist partileri "Bekle gör" politikasını izlediler. Ama Komünist Partilerinden eski Stalinist liderlerin pekçoğu şu veya bu gerekçelerle tasfiye edilip yerlerine destalinizasyona katılan lider ve kadrolar gelince, dünya komünist partilerinin pek çoğunda bölünmeler oldu, özellike Güney Amerika Komünist Partileri'nden istifa eden ya da tasfiye edilenlerden pek çoğu, Çin Halk Cumhuryeti'nin yardımı ile ya da Troçkistlerle yaptıkları işbirliği ile "sürekli devrim"i Şehir ve Kır gerillalarının dinamiği haline getirdiler. 1971 yılları ile Türkiye'de de aynı olaylar yaşandı. Bu bölünmelerin sonucu aslında Sovyetlere büyük avantajlar sağladı. Az gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin iç düzenlerinde normal gelişmeler askerî darbelerle allak bullak oldu. Avrupa ve Amerika bir taraftan az gelişmiş ve kalkınmakta olan ülkelerin kendilerine sadece açık pazar olmasını ister ve kalkınma hareketlerini köstekler ken, Sovyetler'de etnik olsun, bağımsızlık savaşı görüntüsünde olsun, kır ve şehir gerilla eylemlerinin sonunda parsayı toplayabilmek için kargaşaları kışkırttılar hatta kimi zaman emperyalist dünya ile ortaklaşa çalıştılar. Bunun Türkiye Komünist Partisi'ndeki görüntüsü, Güney Doğu Anadolu'daki PKK katliamlarına Amerika Birleşik Devletleri gibi sahip çıkmağa kalkmasıdır.

Oysa, Türkiye Komünist Partisi'nin Mustaf Suphi geleneğini sürdürmüş olan kadroları, eylemlerini **misak-ı millî** sınırları içinde kurulacak bir sosyalist Türkiye amacına göre düzenliyorlardı (15). 1925 Şeyh Sait isyanında,

15- Zeki Baştımarla ilgili bölümde, bunun somut belgesini vereceğim. Herşeye rağmen Mihri Belli'nin kendine özgü "Kemalistliğinde de" gerçek düşünce dinamiği misak-ı millî'dır.

TKP, Kemalist iktidarı desteklemişti. Bunun belgeleri, Şevket Süreyya Aydemir'in yönettiği "Orak-Çekiç" yayınlarında görülebilir. 1938 donanma tevkifatı ile kadroların nefesi kesilince Dersim isyanında TKP'nin görüşleri hakkında bir belgeye rastlamadık. 1925 Şeyh Sait isyanını desteklemedikleri için Kominternde TKP, eleştirilere maruz kalmışsa da gene görüşlerinden dönmemişti. Bundan şu sonucu çıkarabiliriz: Stalin dönemi 1945 yılına gelinceye kadar Lenin ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki dostluk ve saldırmazlık paktına uymuş, ama İkinci Dünya Savaşının galipleri arasında yer alan Stalin yönetimi, İstanbul boğazlarında Montrö Andlaşmasına aykırı taleplerde bulunmuş, Doğu Anadolu illerimizde değişiklik yapma gerekçesi ile Kars ve Ardahan'ı yarı-resmî bir ağızla istemiştir. Ama gene de 1951 tevkifatına gelinceye kadar, TKP, **misak-ı millî** ilkesinden ayrılmamıştır. Bunu Zeki Baştımar'ın ölümünden önce, Lenin'in "Milletlerin Kaderlerini Tâyin" ilkesini nasıl yorumladığını belgelediğimiz zaman anlayabileceğiz.

Türkiye'de, Stalin sorununun, Komünist Partisi içinde açık açık tartışıldığını bilmiyoruz. Kesin bölünmelerin başlangıcı da sanırım 1963'lerde ortaya çıktı. Mihri Belli, "Rigas'ın Dediği" (16) kitabında hapis ve sürgün günlerinde bulunduğu sıralarda Komünist Partileri içinde bir çatışmanın olduğunu bilmediğini ifade ediyor. Böylelikle bunu sonradan öğrenmiş oluyor (Mihri Belli, a.g.e., s. 42). Kanıtım da şu olsa gerek. TKP'nin Merkez Komite Üyesi, Reşat Fuat Baraner, koyu bir Stalinci idi. Stalin hayranı idi. "Stalin" Rusçada çelik, çelik adam anlamına gelirdi. Reşat Fuat da, Stalin'e benzemek için Ali Rıza **Çelik** müstear adını kullanırdı yazılarında. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, "Kıvılcım" dergisinin 3. sayısında yer alan anılarında ifade ettiğine göre, Reşat Fuat Baraner kendisini Türkiye'nin Stalin'i görürmüş. Ama hakkını yemiyelim, Reşat Fuat ölümüne kadar Stalinci kaldı ve TKP'nin bölünmesinde Mihri Belli'ye yardımcı oldu. Reşat Fuat ve Mihri Belli yakınlaşması ve Zeki Baştımar'a

16- Mihri Belli'nin "Rigas'ın Dediği", Yunan iç savaşı ile ilgili anıları ilkin İngilizce olarak İngiltere'de basıldı, "What Rigas Said" adı ile. Türkiye'de 1988 yılında basıldı, 1989'da piyasaya sürüldü.

cephe alması 1960'lı yıllarından sonra olmuştur kanısındayım. Sovyetler Birliği, Zeki Baştımar'ı, Mihri Belli'yi, Reşat Fuat'ı, Mehmet Bozışık'ı Moskova'ya çağırırlar. Bu davete ilkin Zeki Baştımar uyar, onu Mehmet Bozışık (Boz Mehmet) izler. Ama Reşat Fuat ile Mihri Belli davete uymazlar. Ve Türkiye'de 1963 yıllarından sonra bölünme patlak verir. Harici Büroda TKP Genel Sekreteri olarak bulunan Zeki Baştımar (Yakup Demir), Türkiye'de sosyalist gelişmeyi kendiliğindenci bir taktiğe terkeder, TKP'yi likide eder. Türkiye'de kalanlar ise, 1960 sonrasının koşullarında TKP'yi illegal olarak örgütlemek isterler ve TKP'ye sahip çıkma savaşına girerler harici Büro ile. Stratejik ve taktik tezler atılır ortaya. Başını Mihri Belli'nin çektiği ve TKP'nin tek vârisi olarak kendisi olduğunu kabul ettiği hareketin tezleri "Milli Demokratik Devrim"dir. Mihri, Sovyetler'i bu günlerde Gogol'un müfettişlerinden medet uman bir ülke görür. Bu anti-Sovyet görünümlü çıkışın kaynağında kuşkusuz **destalinizasyon** hareketine Mihri'nin tepkisi yatar. Zeki Baştımar (Yakup Demir) ise, Mihri Belli'nin tezlerine "Ulusal Demokratik Cephe" stratejisi ve taktik belgesi ile yurt dışından cevap verir, Moskova'nın desteklediği tezi açıklar. Ama Moskova Tezleri (UDC), legal Türkiye İşçi Partisi içinde çok küçük bir TKP fraksiyonu tarafından itibar görürse de, Mihri Belli'nin MDD'si genç ve öğrenci TİP'liler arasında taraftar toplar. Fikir Kulüpleri Federasyonu'ndan, Devrimci Gençlik Federasyonu'na kadar sosyalist gençliğin geçirdiği evreyi hatırlarsak, bu hareketlerin Türkiye İşçi Partisi Lideri demokratik sosyalist (marksist) Mehmet Ali Aybar'ın tasfiyesine kadar nasıl varıldığını anlamış oluruz.

Sonunda birşeyler olur, DEV-GENÇ, Mihri Belli'den kopar, Türk Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi; Türk Halk Kurtuluş Ordusu gibi illegal örgütler ortaya çıkar; Mihri Belli Türkiye Emekçi Partisi'ni (TEP) kurar; ama sosyalist hareketin hem Moskovacı kanadından hemde Kır ve Şehir gerillası gruplarından ve de demokratik sosyalistlerden soyutlanır. Legal Partisi'nin kuruluşunda yanında 50 kişiyi geçmeyen çok az kimse vardır. Ve bu kişilerin bir kısmı, 1951 tevkifatındaki o zaman genç olan yakınlarıdır. Destalinizasyona karşı çıkmak, sosyalist hareket içinde Mihri Belli'ye pahalıya mal olmuştur. Sözgelimi, Türkiye'de de basılmış "Devrimci Hareketimizin

Eleştirisi" (17) "özeleştiri"sinde: "... Filistin'e gönüllü olarak giden gençlerin bu tecrübeden sonra nasıl bir şartlanma içine gireceklerini de pek düşünemedik. Oysa büyük savaşlara katılmamış olsa da, elinde Klaşinkof tutmuş olan bir gencin olaylara biraz değişik açıdan bakacağını anlamak gerekirdi..." (a.g.e., s. 71) itirafında bulunur.

Destalinizasyon konusuda, 1988 yılında Mihri Belli şöyle yazar: (18) "... destalinizasyon döneminde bir çok partide ortalığın karıştığını, altüst oluşlar yer aldığını biliyorduk. Yunan partisinde de öyle olmuş. Biz İstanbul'daki Askerî Cezaevinde (Harbiye'de y.n) Kruşçev'in SBKP 20. Kongre'ye resmî raporunu ve alınan kararları olumlu karşıladık (19). Elbette ki Stalin dahil hiç kimse marksist eleştirinin üstünde tutulamazdı. Şahıs putlaştırmaya karşı çıkılmalıydı. Sosyalist legalite ve demokratik merkeziyetçiliğe ters düşen tutum ve davranışlar eleştirilmeli ve düzeltilmeliydi. Ama elimize geçen New York Times'de yayınlanan ve Amerikan kaynaklarınca "Gizli Rapor" diye sunulan yazıyı, emperyalistlerin bir provokasyonu saydık. **Destalinizasyon zaman zaman ilk sosyalist ülkenin 30 yıllık tarihine çamur atma şekline büründü ve yeryer emperyalizmin yararına sonuç verdi. Bizde de şahıs putlaştırmada herkesten gayretli olanlar, hava dönünce Stalin'e küfretmede herkesi geride bıraktılar."**

"Rigas'ın Dediği" kitabında belirttiği gibi, Mihri Belli, Bulgaristan'dan sonra 20 günlüğüne tedavi için Moskova'ya gitmiştir. Ama 12 Mart'tan sonra gitmek istediği Moskova'dan vize alamamış ve Berlin'den geri dönmüştür.Sebebi meydanda; Sovyetler'i eleştirmek!

17- Mihri Belli, Devrimci Hareketimizin Eleştirisi, 1961-1971, İstanbul, 1977.

18- Rigas'ın Dediği, s.42.

19- Bana göre Mihri Belli burada bir hafıza yanılması içinde. Cezaevine, 20. kongrenin zabıtlarında Kruşçev'in konuşması girmedi. Dava 1956 - 57 sonlarına doğru bitti. Mahkûm olanlar Anadolu cezaevlerine yollandılar. Mihri de bunların arasındaydı. Mihri Belli ve arkadaşları bunu New York Times'ta okudular. Zaten kendisi de bunu itiraf ediyor. Hem Kruşçev'in konuşmasını olumlu bulmuşlar hemde raporu emperyalizmin oyunu saymışlar : İyi mi?

Stalin'in Putlaştırılmasının Komünist Olmayan Çevrelerde Etkisi

Stalin'in put haline getirilmesi,Sovyet Rusya'nın o günkü politikasının gereği idi. Stalin'e karşı Komintern içinde sert bir muhalefet vardı.Stalin'in bunları tasfiyesi kolay olmamıştı. Stalin'in Komintern III. Dünya Kongresi'nde kabul ettirdiği enternasyonalizm tanımı yenir yutulur şey değildi. Troçki mücadelesinde de kullanacağı bu tanıma göre enternasyonalist, Sovyetler Birliği'ne en çok, en iyi ve en bağlı şekilde yardım eden kişiydi. Tabii bu Stalin'e muhalefetin sadece bir noktasıydı. Stalin Yahudi Komünistlerini tasfiye etmişti; Polonya Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'ni Kremlin'e çağırmış, arka kapıdan çıkararak kurşuna dizdirmişti. Nice Alman Komünistine aynı muameleyi yapmış, 1936 Mahkemelerinde tasfiye etmişti. Yugoslav, Bulgaristan, Türk komünistlerinden Moskova'da bulunan yüzlercesini ya kamplara sürmüş ya da öldürtmüştü. Stalin'in terörü kişisel değil, örgütlüydü. Bu örgüt de Sovyetler Birliği Rusya Komünist Partisi ve O'nun egemenliğinde olan Sovyetler Birliği Devleti'nden başka birşey değildi. Stalin bu terörü uygularken, Sovyet Devleti dış dünyaya, Stalin'in yüceliği, büyüklüğü ve yanılmazlığı konusunda milyonlarca dolar sarfı ile propaganda yapıyorlardı.Stalin'e bağlı Komünist Partileri, bu propagandanın gönüllü yardımcıları idi. 1932 yıllarında Hasan Ali Ediz bile Nazım Hikmet'i, Hamdi Şamilof'u, Hüsemettin Özdoğu'yu Moskova'ya "Stalin'e karşıdırlar, Abit Alimof grubundandılar" diye rapor etmiş,hepsini hem Komünist Partisi'nden kovdurmuş, hem de Komintern'den. Tabii arkasında o zaman Moskova'da bulunan harici Büro'da Dr.Şefik Hüsnü (Değmer)'nün de tavsiye, teşvik ve onayı ile. Hamdi Şamilof ile Nazım'ın itirazları Komintern tarafından kabul edilince, tekrar Partili olmuşlar, Hüsamettin Özdoğu ise itirazda bulunmamış, ancak 1943 yılında Komintern lağvedildikten sonra TKP'ye dönebilmişti.

Destalinizasyondan önce Emil Ludwig (1940'lı yıllarında) "Stalin" adlı röportaj kitabı ile ve röportajda Stalin'in sözlerindeki yorumları ile O'nu göklere çıkarmıştır. Amerikan romancısı John Steinbeck savaş sonunda Sovyetler Birliği'ne yaptığı gezi ile Stalin'i öve öve bitirememiştir.Savaş içinde ve savaştan hemen sonra, soğuk savaş başlayıncaya kadar Amerikan gazetecisi Walter Lipmann da Stalin'in övücüleri arasındaydı. Suat Derviş,

"Sovyetler Birliğine Niçin Hayranım"(20) diye bir broşürcük yazmıştır. Stalin övgücülerini saysanız, yergicisi olarak ortada kalan, Stalin'in ajanı tarafından balta ile parçalanarak öldürülen Troçki'den başka kimse kalmaz 1940'lı yıllarında.

Nazım Hikmet ve Destalinizasyon

Nedense Nazım Hikmet'i gerçekten büyük şair gördüklerinden O'ndaki mizaç zayıflıklarını, yakınları / yandaşları / yoldaşları hoşgörü ile kabul ederler. "O şairdir, duygu adamıdır" deyip mazur gösterirler. Ama hiç kimse sormaz ki, bu denli duygusal ve "dönek" olan, mizaç zayıflıkları gösteren Nazım Hikmet'in, kendi tâbirleri ile "çelik disiplinli" Komünist Partisi'nde işi nedir? diye. 1938'de Ankara Cezaevi'nde Atatürk'e bağlılık telgrafı gönderen Nazım Hikmet, Moskova'ya uçakla indiği zaman (1950'de Türkiye'den kaçtığında) Stalin'e öylesine dalkavukluk yapacaktır ki, yenilir yutulur şey değildir sözleri. Ne ki, Türkkaya Ataöv adlı biri, Nazım'ın bu sözlerinin uydurma olduğunu yazacak kadar yağcılık yapmıştır. Bu konuşmayı zaten bu Türkkaya denenden başka hiç kimse inkâr etmemiştir. Amacı da genç kuşakların çarpıtılmasına yönelikti Türkkaya denen bu kişinin inkârı. Nazım Hikmet'in Stalin'e övgüsünü, bir ay süre ile Moskova, Bükreş, Sofya, Budapeşte Radyoları Türkçe yayınlarında sürekli olarak kendi sesinden dünyaya yaymışlardı: "Stalin benim için çok mühimdir, diyordu. Gözümün ışığıdır. Fikirlerimin kaynağıdır. **Beni O yarattı.** Moskova'da O'nun büyük ismini taşıyan üniversitede okudum (yalan: KUTV'da okudu. Kutv, Lenin döneminde kurulmuştu, Türkçe adı da: Doğu Halkları Komünist Üniversitesi idi, y.n.) **Herşeyimi O'na borçluyum. O, yalnız bütün dünyanın en büyük adamı değil, şahsen bana aydınlık veren en büyük kaynaktır."** Hadi diyelim, Nazım Hikmet'in Moskova'daki KGB dosyasında, Vâla Nurettin'in "Bu Dünyadan Nazım Geçti" kitabında açıkladığı, Moskova'da bulunduğu sıralar Troçkist olduğu bulunsun, Hasan Ali Ediz'in "Staline karşıdır" jurnali bu dosyada yer alsın. 1950'de Moskova

20- Bu broşürü Suat Derviş Hanımın değil, eşi Reşat Fuat Baraner'in yazdığı söylenir.

havaalanına indiği sırada tatlı candan olmamak için kendisine yapılan telkinlerle Stalin'e övgüler yağdırsın. Pekiii, 5 Mart 1955 günü, yani XX. Parti Kongresi'ndeki gizli konuşmalar açıklanmadan evvel, Budapeşte Radyosu'nun Türkçe emisyonunda (21), 5 Mart 1953 günü ölen, Stalin'e yazılmış kendi sesinden okunan şu mersiyeye ne diyelim? O Budapeşte ki birbuçuk yıl sonra Stalin'in heykellerini yerle bir edecektir. İşte söz konusu ettiğimiz mersiye:

5 Mart 1953,
İlk önce kim kime,
Metin ol kardeşim,diyecek,
İlk önce kim kime
Başsağlığı dileyecek.
Hepimizindi O.
Hepimizindir.
Yoldaşlarım,
Acınızı duyuyorum,
Sizin duyduğunuz gibi,tıpkı,
Ayni şiddetle.
Kardeşlerim:
Hüngür hüngür ağlamak geliyor içimden
Tutuyorum kendimi
Sizin gibi, tıpkı,
Ayni metanetle.
Seviyorum O'nu,
Marx'ı, Engels'i, Lenin'i
Sevdiğim gibi,
Sevdiğiniz gibi,
Ayni muhabbetle
Ayni hürmetle.

TÜSTAV

21- Bu şiir söz konusu ettiğimiz radyoda 10.30 ve 20.30 yayınlarında yer aldı.

Nazım Hikmet, Türkiye'de bulunduğu günlerde, Bursa Cezaevi'nde yatarken, Stalin için bir tek şiir yazmamıştı. "İkinci Dünya Savaşı Destanı" şiirini yalnız, Stalin'in günlük savaş emirlerinde yer alan şu sözlerini kullanmıştı: "Ordumuzun ve Donanmamızın Erleri'." Hepsi bu kadar.

Gün geldi, SBKP XX. Kongre kararları resmen açıklandı.Stalin lânetlendi. Bu durumda Nazım Hikmet acaba ne yaptı? Tabii gene şiir yazdı: Tunçtandı, alçıdandı, çorbamızdaki tuzdaydı vs. vs. Stalin'i küçük düşürdü. Bununla da yetinmedi, piyesler yazdı. Biri Moskova'da bir-iki temsil oynadı. Ama Parti idarecilerinin, bir şair tarafından hemde Rus olmayan bir şair tarafından Stalin'in küçük düşürülmesi onur kırıcı bulunduğundan, Rus şovenizmini harekete geçirdi ve oyun temsilden kaldırıldı.

Nazım Hikmet'e büyük şair diyorlar. Gerçekten de büyük şair. "İnanmış adamdı" diyorlar.Burada gülüyorum ve ben soruyorum: "Kime?".

Kominform döneminde anti-Stalincilikle suçlanıp Titocu olarak ilân edilip Partiden kovulan bir kurban:

Rahmetli Asım Akşar arkadaşım, Yugoslav muhacirlerindendi. Liseyi orada bitirmiş, Türkiye'ye göçmüşlerdi. Milovan Cilas'la ayni lisede ve sınıflarda okumuşladı. O'nunla arkadaştı ve Yugoslavya'da iken Partilenmişti. Kominform döneminde, Keçiörene Pikniğe çıktığımız günlerde hep birlikte tempo tutarak Sofya Radyosu'ndaki saat başı: "Stalin - Tito - Dimitrov" haykırışlarını tekrarladık. Stalinden sonra Tito ikinci adam, Dimitrov Üçüncü adam demekti bu. Asımın da katıldığı bu toplantılarda, O, bu tempolu nümayişlerimize katılmadı. O günlerde Asım Akşar, Kudret gazetesinde Yazı İşleri Müdürlüğü yapıyor, ben de bir iki defa kendi adımla, ama hergün "GAGA" rümuzu ile küçük fıkracıklar yazıyordum: Doğan Nadi'nin icadı küçük fıkracıklar ki, sonra bu tür fıkraların ustası Bedii Faik oldu.

O günlerde, Türkiye daha NATO'ya girmemiş, Türkiye'yi Amerikan uzmanları doldurmamış, Amerikan yardımları almaya başlamamıştık. Devrin tek parti iktidarı bir yandan çok partili rejime dönüşüm sancıları içinde bunalıyor, bir yandan da Sovyetlerin Boğazlarla ilgili Statü değişikliğine, Kars ve Ardahan isteklerine karşı koyuyordu, polemiklerde Türkiye'deki gazeteler Kominforma karşı sert cephe almışlardı. Aslında Kominforma alınan

cephe, Sovyetlere karşı alınan cepheydi. Kominform bu cephe alışın örtüsü idi. Bir gün gazetede Asım Akşar ile otururken, Yugoslav Basın Ateşesi geldi. Türk basınının, Yugoslavya'da Türklere karşı işkence yapıldığını ileri sürdüklerini,bunun doğru olmadığını ifade etti ve Sefaretçe hazırlanan bir tekzip yazısını bize verdi. Gazetede Asım'la benden başka Suat Derviş de çalışıyordu. Kocası Reşat Fuat Baraner, o günlerde Ankara cezaevinde idi, O'na bakıyordu. Asım'la düşündük, Patron Ali Rıza Bey'e sorsak "sepete atın" diyecekti. Başyazarımız Nurettin Ardıçoğlu'na açsan, "Patrona Sorun" cevabını alacaktık. Suat Hanıma sormaya gerek yoktu. Asım'a, Partiye danışayım, cevabı sana getiririm dedim. Asım onayladı. Sekreterim R.D'ye sordum, O da Zeki Baştımar'a sordu, onay geldi ve Yugoslav Sefretinin tekzibini sekiz sütun manşette verdik. Asım Akşar, ben (zaten kadrolu değildim), Suat Derviş Gazeteden kovulduk. Asım işsiz kaldı, ben zaten yatılı öğrenci idim Konservatuvarda. Ama Suat Derviş Hanımın durumu berbattı. Asımla kararlaştırdık,ben gazetenin patronuna çıktım, Hikmet Bayur da vardı yanımda. "Efendim" dedim, "Bu tekzibi koymağa Asım'ı ben teşvik ettim. Suat Derviş hanımın haberi bile yoktu, nasıl sizin haberiniz yoksa". Ali Rıza Bey (ismi aklımda yanlış kalmadı ise) Suat Hanımı işe aldı, Asım'ı almadı. Bir süre olay yatıştıktan sonra ben gene Rahmetli Nihat Kürşad arkadaşım Yazıişleri Müdürü iken yazmağa devam ettim.

Birgün şok bir haber patladı. "Tito Kominform'dan kovulmuş, Yugoslav Komünist Partisi milliyetçilikle suçlanmış". Hepimiz şaşkına döndük. O günlerde Asım Akşar, Parti Sekreterim ve ben Şükran lokantasında (22) özel bir toplantı yaptık ve kafaları çektik. R.D. konuşuyor, Asım hiçbirşey söylemiyor, içkinin de verdiği duyarlılıkla ağlıyor ve durmadan: "Kristal kırılmaz,düştü mü tuzbuz olur" diyordu. O gece R.D.'nin Keçiören'de bir tepenin üzerinde olan - tek bir evdi - evlerine gittik. Ve sabah Asım'la RD'lerden ayrıldık. Aradan bir kaç gün geçtikten sonra RD ile "Hücre toplantısında" buluştuk. Bana: "Asım'la konuşmayacaksın, O'na selam bile vermeyeceksin" dedi. "Neden?" diye sordum. "O, Titocu" cevabını verdi. Biran durdum. "Bana bak arkadaş" dedim, "Kominform'da bir çatlak olduy-

22- Şükran Lokartası, Ulus Posta Caddesinde, Kürdün Meyhanesinin bir üstündeydi.

sa, Asım da bundan dolayı hepimiz gibi üzüldüyse, neden sen-ben Titocu olmuyoruz da Asım Titoculukla suçlanıp Parti tarafından dışlanıyor? Eğer, bir yıl kadar önce Asım'la birlikte çalıştığımız gazetede Yugoslav Sefaretinin, Yugoslav Türklerine işkence yapıldığını iddia edenleri tekzip eden yazısını, "Kuvvet" gazetesinde yayınladıysak, bunu tek başımıza yapmadık. Önce sana ilettim. Sen Vilayet Komitesi Sekreterine ilettin (Zeki Baştımar'dı o zaman Ankara Vilayet komitesi sekreteri ve sanırım TKP Genel Sekreteri de olmuştu), onayınızla tekzip çıktı. Şimdi yalnız Asım'ı dışlıyorsunuz. Başta Vilayet Komitesi Sekreteri, sen, ben ve o gün bu hareketimizin takdir eden herkes Titocu'dur. Dinle beni. Asım Akşar benim ruh gibi arkadaşım. Eğer O bana selam verirse şeref duyarım, O, bana gel Arkadaş kafayı çekelim derse gider kafayı çekerim." RD ile aramızda kavgaya benzer tartışma geçti. Olay, Ulus'ta İş Bankası'nın arkasındaki tenha bir kahvede geçiyordu. Hücre'nin üçüncü üyesi Faruk Ural susuyor, ben mi haklıyım, RD mi haklı, hislerini belli etmiyordu. RD, tartışmamız sırasında bana "Sen salon Sosyalistisin" dedi. Kendisine en ağır kelimelerle küfür ettim.

Bu olayın sonrası şöyle devam etti. Asım Akşar'a bir gün Ulus Meydanı'nda rastladım. Çekine çekine selam verdi. Bense,sevgiyle kucakladım O'nu. Erzurum Kıraathanesi diye bilinen küçük bir çayhane vardı Ulus'ta. Orada oturduk. Asım, "Aclan" dedi, "O gece Şükran da kafayı çekerken, Tito lehine veya aleyhine ya da Stalin lehine ve aleyhine en küçük bir konuşma yaptım mı?" "Hayır" dedim. Asım: "Bana gerçeği yansıtan bir yazı verir misin, Merkez Komite'ye ulaştıracağım ve kendimi savunacağım". Köşedeki büfeden, fırlayıp bir kağıt aldım. Aynen şöyle yazdım: "Asım Akşar, Tito olayı patlak verdiği gece, hepimiz gibi üzgündü. Stalin aleyhinde tek bir söz çıkmadı ağzından". Ve imzaladım.

Aradan bir-iki yıl geçti. Asım Akşar Yedek Subay iken bizlerle birlikte tutuklandı. Kimseyi ele vermedi. Hâkim İzzet Cebe'ye "Ben Titocu değilim, bu suçlamayı redderim" şeklinde konuşunca, İzzet Cebe de "Bu konu mahkememizi ilgilendirmez. Kendi aranızda bir sorundur" cevabını verdi.

VIII

"Tutuklama"da(23), "Kavanas" bölümünden bir parçayı alıyorum atlaya atlaya: "Kavanas, 14 numaralı hücresinde ayaklarını sıcak suda tutuyordu. Tırnaklarından biri daha düşeceti. Tevfik Gülay'ın(24) çözülüşünden sonra bir süre dayanabilmiş, Dr. Semra'nın(25) itiraflarından sonra bölük pörçük itiraflarda bulunmuştu..... ayaklarını sudan çıkardı ve bir havluyla kurularken, polis memuruna: "Teşekkür ederim", dedi. Kadın hademe leğeni kaldırdı ve kapı üzerine kapandı. "saf ve mutlak adalete inanmadığı için, ne kendisini sorguya çeken hâkime ne de falaka dayağı atan polislere kin bile duymuyordu. Ayaklarını kurularken ben olsam, bana yapılanların daha ağırını onlara uygulardım muhakkak, diye düşündü. Dudaklarında ince bir tebessüm belirdi...."(26)

Eşimin bir Dayızâdesi vardı. Trabzon Öğretmen Okulu'ndan, Zeki Baştımar'ın sınıf arkadaşı. İkinci Dünya Savaşı günlerinde Nazilerin Stalin-

23- Aclan Sayılgan, Tutuklama, (Otobiyografik roman), İstanbul, 1974, s. 85
24- Tevfik Dilmen
25- Dr. Sevim Tarı
26- Kanavas: Zeki Baştımar

TUSTAV

grad bozgunundan sonra, bir gün Zeki'ye Kızılay'da tesadüf eder. Dereden tepeden konuşurlarken, eşimin Dayızâdesi ile aralarında şöyle bir diyalog geçer: "Eeee Zeki, sizinkiler Avrupa'nın ortalarına doğru ilerliyor artık. Sizler de artık ortaya çıkacak bizleri temizleyecek, rejiminizi kuracaksınız?" Zeki güler: "Yok canım ne bizlerin geleceği var ne de sizleri temizleyeceğimiz". Eşimin Dayızadesi biran Zeki'ye bakar: "Zeki, anlıyorum. Anlamadığım, neden bunca yıl akıntıya kürek çektiğindir. Türkiye'nin sorunu Türk - Sovyet ilişkileridir, komünizm falan değil. Soylu bir ailenin çocuğusun. Ne evlendin ne de çoluk çocuk sahibi oldun? Hâlâ devam edecek misin?" "Edeceğim". "Ne umuyorsun?". "Hiç bir şey". "Gel vazgeç akıntıya kürek çekmekten Zeki". Zeki biran susar, sonra: "Artık çok geç" der.

Zeki Baştımar, İkinci Dünya Savaşı günlerinde Nazım Hikmet'le birlikte Rusçadan, Tolstoy'un "Harp ve Sulh"unu tercüme ediyorlardı. Başbakanlık Kütüphane Memuru idi. O'nu işe alan, Şevket Süreyya Aydemir'in ricası ile hemşehrisi CHP Milletvekili Cemal Reşid Eyuboğlu olmuştu. Ancak işe girmezden önce Zeki Baştımar'dan siyasetle ve komünizmle uğraşmadığını içeren bir teminat mektubu istemişler. Zeki de, uğraşmıyorum falan gibi birşeyler yazmış işe alınmış. Bunu, 1960'tan sonra muhalifleri, sözgelimi, Mihri Belli taraftarları hep aleyhinde kullandılar. Aleyhinde kullananların hepsi de sıkı Dr. Şefik Hüsnü Değmer taraftarları idi. İyi ama, ne çabuk unutuyorlardı, 1939'da İkinci Dünya Savaşının başladığı günler Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in de, Türkiye'ye gelebilmesi için, İçişleri Bakanlığı'nın 11 Temmuz 1939 tarih, Emniyet Genel Müdürlüğü Dördüncü şube 270/12472 sayılı emirleri üzerine Paris Konsolosluğu'ndan aldığı 5 Ağustos 1939 tarihli ve 374/4049 sayılı pasaportu (27) "ben memleketime geri dönebildiğim takdirde siyasetle militan bir tarzda uğraşmak veya gizli faliyetlerde bulunmak niyetinde değilim" diye İçişleri Bakanı'na yadığı mektupta verdiği teminatla aldığını? Dahası, nasıl hatırlamazlar 1938'de Atatürk'ün hasta olduğu günlerde Nazım Hikmet'in Ankara Hapishanesi'nden Atatürk'e yalvaryakar bağlılık telgrafı çektiğini? Eğer herşey bu kadar kolaysa, 1960'lı yıllarından

27- Dr. Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, 1910 - 1960, Ankara, 1967, s. 500-501.

sonra Mihri Belli'nin de İstanbul Milli Emniyet eski şeflerinden bir Emekli Generalle Kadıköy'de "Lozan Klübü'ndeki dostluklarının hesabını vermesi gerekmez mi? Tabii, böyle bir hesabı biz soracak değiliz. Ama arkadaşları sormak isterlerse,bize göre ayıp ederler. Ne o Paşa Merhumu, ne de Mihri Belli'yi "Lozan Klübü"ndeki "Açık Oturum"lara davet edenler, O klübün yöneticileri idiler. Mihri Belli ile eski paşanın yarışaka ilişkileri de vardı, hepsi o kadar. Olur a.

Gelelim Zeki Baştımar'ın çehresine. 1926 yılında Trabzon Muallim Mektebi (Öğretmen okulu) ikinci sınıf öğrencisi iken Taka'yla Sovyetler'e kaçtı. KUTV(28) üniversitesinde dört yıl okudu. Okul üç yıl süreliydi. Belkide bir yıl orada öğretmenlik yaptı, ya da Lenin okulunda verilen konferanslara katıldı. Türkiye'ye geldikten sonra önce Merkez Komitesi'nin yedek üyesi, sonra da asil üyesi oldu. Bir ara "Kanavas" adına çıkartılmış sahte bir pasaportla yurt dışına çıktı. Romanya'da azınlıklar okulunda öğretmenlik yaparken yurda döndü.

Zeki Baştımar ile iki kez karşılaştım ve konuştum. 1946 ilkbaharı idi. Bir pazar sabahı arkadaşım Ruhi Su, Konservatuvara geldi. Zaten Solfej ve Kulak Terbiyesi hocamdı. Ruhi "Seni bugün Keçiören'e bir yere götüreceğim" dedi. Ona güvenim olduğu ve birbirimizi ideolojik yönlerimizle de tanıdığımız için olumlu cevap verdim. Nereye, kime diye sormadım. Sonra Cebeci'den otobüse bindik, Ulus'a geldik. Bu sefer Keçiören belediye otobüsüne atladık. Keçiören o zaman kırlık, bağlık, bahçelik, havadar bir yerdi. Sık otobüs yoktu. Ve otobüsler de dolmadan yola çıkmazdı. Orta sıralarda bir yere oturmuştuk Ruhi ile. Sarışın, mavi gözlü ortanın üstünde boylu, saçları dökülmüş kırk yaşlarında biri dineliyordu yanımızda. Elindeki Demokrat Parti'nin yarı-resmî organı "Kudret" gazetesini işaret etti. O zaman farkına vardım. Gülerek "Bak" dedi Ruhi'ye. Eski "Aydınlıkçılardan" Burhan Asaf Belge'nin başyazısını gösterdi. Ruhi, Zeki'ye beni tanıştırdı; ad olarak tabii tanıyordum kendisini. Kalktım, yer vermek istedim. Omuzuma koydu elini, beni yerime oturttu, "Rica ederim" dedi. Keçiören bağlarının ara-

28- Komünistitcheski Universitat Troujenika Vostoka - Doğu Komünist İşçileri Üniversitesi

larından geçtik. Küçük bir yüksekliğin bulunduğu yerde, güvercin yuvası gibi beyaz bir ev vardı, önünde otobüsümüz durdu. Zeki, ben ve Ruhi indik. Balkonda bizden önce gelmiş bir kaç kişi vardı: Nevzat Hatko,Behice Boran Hatko, Prof. Pertev Naili Boratav, Yaşar Çöl. Hepsini tanıyordum. Behice Boran bana yalnız eşi Nevzad'ı tanıştırdı. Nevzat Hatko Batı Trakya Türklerindendi, Çerkes asıllı, son derece yakışıklı bir gençti.Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde Yunanca mütercimi idi, galiba, aklımda yanlış kalmadıysa Ankara Radyosu'nun Yunanca Spikerliğini yapıyordu. Ev, rahmetli dostum, jeolog Recep Egemen'e aid idi. Eşiyle, ya araziye çıkmışlar ya da yurt dışında bir kongreye katılmak için evlerinden ayrılırken arkadaşı Yaşar Çöl'e evinin anahtarı ile 80 lira ev kirasını bırakmıştı. Yaşar Çöl, sessiz, sakin, terbiyeli bir aydındı. Yüksek Ticaret Okulunda muhasebe okutuyordu. Yaşar Çöl, 1951-52 tutuklamasında ağır depresyon geçirdi. Yanlışları doğru gibi gösterdi. Sözgelimi Recep Egemen'in ev kirasını Parti aidatı olarak verdiğini sorgu hakimine söyledi. Hapishanede, yağmur şıkırtılarını "işkence" sesleri olarak yorumladı. Koğuştaki sanıkların çırpçıplak dolaştıklarını Sorgu hakimine, yazarak gönderdi. Aslında tam bir hasta idi. Abuk-sabuk konuşuyordu. Arkadaşları kendisine çok kötü muamele yapıyorlar "Hain" diye suçluyorlardı. Birgün vücudunu jiletle parçaladı, cinsel organına hasar verdi. Hastaneye kaldırıldı. Bakırköy'den aldığı raporla davası düştü.

Recep Egemen boşu boşuna hapis yattı ve bir süre sonra tahliye oldu. Recep Egemen o günlerde acılı bir insandı. Tutuklanmasından önceki günlerde Viyana'da yapılan bir jeoloji kongresine gidiyordu arabası ile. Yanında eşi de vardı. Bir kaza oldu, eşi öldü. Recep Egemen yirmi gün komada kaldı. Ankara'ya döndü. İyileştikten sonra, ikinci kez evlendi ve yeni eşi hâmileyken tutuklandı. Cezaevinde iken dertleşirdik kendisi ile. Gençlik günlerinde sosyalizme falan boş verdiğini, artık "Mason" olduğunu söylemişti. Yaşar Çöl'in yaptığı yanlışı O'nun rahatsızlığına verdi, üzerinde bile durmadı(29). Keçiören pikniğinde Adnan Cemgil de var mıydı, yok muydu, aradan 43 yıl

29- 1960'tan sonra Ege Üniversites'nde Doçentti Recep Egemen. Araba falan kullanmıyordu. Ciple, Kemal Paşa'ya giderlerken, şoför arabayı şarampole yan yatırdı. Egemen, boynu kırılarak öldü. Üniversitede bir salona "O"nun adını verdiler. Acaba, hâlâ o salon, O'nun adını taşıyor mu?

geçtiği için hatırlamıyorum. Adnan Cemgil, Vagonli mitinginde, Bulvar Mezarlığı mitinglerinde Üniversite öğrencisi iken, anti-emperyalist milliyetçilikten Marksizme geçmiş, sosyalist olmuştu. Türkiye İşçi Partisi'ne girmişti 1962 yıllarından sonra. Fransız ansiklopedistlerinin etkisinde aydın bir kimse idi Adnan Cemgil. Nurhak dağlarında vurulan oğlunun gerilla kampingciliğini de desteklemiyordu. Araya Cemal Hakkı Selek'i soktuğunu anlattı yakınları bana. Cemal Hakkı Selek'in nasihatlarına boyun eğer göründü, ama üç-dört gün sonra vurulduğu haberi geldi. Sinan Cemgil, kızımla aynı günlerde doğmuştu. Sanıyorum aynı hastanede.

Keçiören pikniğinde, Zeki Baştımar kahveleri pişiriyor, Yaşar Çöl'le ben servis yapıyorduk. Balkonda konuşulanlar havadan-sudan sözlerdi. Zeki Baştımar'la ben, balkonun gerisinde oturuyorduk. Zeki'nin yalnız bir kez "Kahveleri beğendiniz mi?" dediğini hatırlıyorum. Hiç konuşmamış, sohbete dinleyici olarak katılmıştı, benim gibi.

Piknik dönüşü, Ruhi, ben, Zeki ve diğerleri yaya olarak Ankara'ya doğru yola çıktık. Zeki'yle ben arkada gidiyorduk. Sohbet etmeğe başladık. Baba adımı, mesleğimi, nereli olduğumu sordu. Babamın öğretmen olduğunu öğrenince ilgilendi. Hangi öğretmen okulundan mezun olduğunu öğrenince ilgisi büsbütün arttı. 1910 yılında Soğukkuyu'daki Darülmuallim'den mezun olduğunu söyleyince, "Ethem Nejat o sıralar, orada müdür olmalıydı" fikrini yürüttü.Ben de gülerek sadece "Evet" dedim. Hepsi o kadar. Daha neler konuştuk, hatırlamıyorum. Keşke diyorum, muntazam bir "Anı" defterim olsa idi. O günkü izlenimim, Zeki'nin terbiyeli ve soylu kişiliği idi. Ama O'nun asıl ilgi çekici yönüne,ben 1947'de Partilendikten ve Zeki Baştımar TKP Genel Sekreteri olduktan sonra –Tabii Genel Sekreterliğinden haberim yoktu– İkinci karşılaşmamızda tanık oldum. Ankara'da 1948'in soğuk ve karlı bir gününde ünlü bir sanatçının evine gitmiştim. Dost ilişkilerimiz vardı ünlü sanatçı ile. Günlerden Pazar olsa gerekti. Odada kömür sobası harıl harıl yanıyordu. Sanatçı birşeyler okuyordu. Zeki Baştımar orada idi. Tanımadığım bir adamla bir konuyu tartışıyorladı. Konservatuvarda enstruman hocalarından Macar asıllı Madam Sabo da vardı. Kendisi ile dostça ilişkiler içindeydik okulda. Meğer Zeki'nin tartıştığı kişi, Madam Sabo'nun kocası imiş. Ben girince sustu Bay Sabo. Çok güzel Türkçe konuşuyordu. Zeki Baştımar beni

kastederek "Güvenilir arkadaştır, çekinme" dedi. Bay Sabo konuşmasına devam etti: "Bana söylediklerini bir kağıda yazar mısın?" diye sordu. Zeki, tereddütsüz, gülerek, üç dilde yazacağını söyledi: Türkçe, Fransızca ve Rusça. Aldığı bir kâğıda ne yazdı ise üç dilde yazdı. Tabii okudu da. Türkçesinden aklımda kalanlar şöyleydi: "Biz Türkiye'de sosyalizmi kuracağız. Ama bunu Rus bayrağı altında değil, Türk bayrağının gölgesinde kuracağız". Bay Sabo'ya uzattı. Adam aldı, katlayıp cebine koyarken, Madam Sabo atıldı, kağıdı kocasının elinden kaptı. "Utan be" dedi Türkçe olarak, "Eğer savaş içinde Türkiye kapılarını biz yahudilere açmasaydı, nerede olacaktık bir düşün". Kâğıdı yırttı, sobaya attı. Az sonra kalktılar. Sonradan öğreniyorum ki, Bay Sabo, o günlerde kurulmuş "Kominform"un bir temsilcisi imiş. Kâğıdı aldığı gibi tabii kendi kanalları ile oraya iletecek, Zeki'nin de Genel Sekreterliğini önleyecekti. Kısacası Bay Sabo, Stalin'in klâsik ajanlarından biri idi.

Zeki Baştımar, 1963'te Moskova'dan aldığı dâvet üzerine Sovyetler'e kaçak olarak gitti ve TKP'nin başına Yakup Demir adı ile resmen getirildi. O'nun sosyalizmi, bugünküler gibi "Milletlerin kaderlerini tâyin hakkı" ilkesini Türkiye'nin parçalanmasına yönelik değildi. Ölümünden bir yıl kadar önce Prag'da Slav-Germen çeklerin entegrasyonu için teorik bir toplantıda "milletlerin kaderlerini tâyin hakkını" yorumlarken, Türkiye'deki bir kısım bölücü yoldaşlarına mesaj gönderiyordu aslında:

"TKP, millî meselede ve milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin tâyin etmesi prensibini klavuz edinmiştir. **Ama bu prensip bizce de milletlerin mutlaka ayrılmalarının mutlaka kabul ve propaganda edilmesi zorunluğunu koşmaz. Kendi kaderlerini tâyin etme prensibi halklara kendi kaderlerinin tâyin etmesi hakkının bu arada ayrılma yahut bu veya şu milletlerle DEVLET BAĞLARINI MUHAFAZA hakkının tanınmasını gerektirir..."**(30)

Goethe gerçekten haklı. İnsanlar eskiyor ve yerine gelen yeniler eskilerini aratıyor. Aram Pehlivanyan ile İ. Bilen'in neden Zeki Baştımar hastanede iken, parti kasasının anahtarlarını ondan gizlice çaldıklarını insan şimdi daha iyi anlıyor.

30- Bizim Radyo Bülteni, 16 Temmuz 1972 (Basın Yayın Genel Müdürlüğümüz arşivlerinden alınmıştır, kızım orada çalışırken).

IX

1946 sonbaharı. Şimdi Paris'te yaşayan arkadaşım Fahrettin Petek ile Beyazıt'ta bir kahvehaneye gittik. Dışarda şıkır şıkır bir yağmur yağmakta. Pardesülü, fötr şapkalı orta yaşlı bir adam, üstelik gözlerinde siyah gözlükle, kahvehanenin camlarına yılan gibi sürtünerek içeri girdi. Fahri'ye sordum: "Yahu polis mi bu adam?". Fahri, dikkat etmemiş olacak ki; "Kim?" diye yanıtladı beni, "Şu, kapıdan giren kara gözlüklü" dedim. Güldü. Alaylı bir şekilde "Yok" dedi, konsprasyona (gizliliğe) sıkı sıkıya bağlı, kendini komünist sanan, edebiyat fakültesinden X". Adını unutmuşum bu karagözlü "konsprasyon ustası" kişinin. Doğrusu ya güldük. Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi legal; Sedikalar harıl harıl kurulmakta. Kimin kim olduğu belli. Böyle bir ortamda "gizli komünistçilik" oynayan kişi, olsa olsa bir paranoya olabilirdi. Ama, böyleleri tek değildi. İlk Hücre sekreterim, Ankara Kalesi içindeki küçük evlerden birinde yaptığımız bir hücre toplantısında MAO'nun 50. yaş günü nutkunun tercümesini pantolonun paçasına saklamış, öyle gelmişti. O sıralar pantolonlar duble paça idi. Çıkardı, okuduk. "Yahu, dedim, bu nutuk hem **Paris Match** dergisinde hem de **Life** da, dahası **Reader Digest** dergisinin ingilizce nüshasında yayımlandı. Türk basınında özet olarak çıktı. Bu gereksiz konsprasyona ne gerek var? Polis seni yakalasa, paçandan bu yazıyı çıkarsa ve gazeteye "Bir komünist gizli belgelerle yakalandı" diye

gazetelere haber uçursa, hareketimizin lehine mi olur, aleyhine mi?". Soruma yanıt vermedi, işi demagojiye vurdu: "Sen O'nu bırak da dedi, geçen hafta Opera Binası önündeki duraktaki randevuna niye gelmedin, bunun savunmasını yap". Karlı bir gündü randevulaştığımız tarih,. Adetimdir, bir randevuya erken gelir, kişi saatında gelmezse bir saata yakın da beklerdim, özel yaşamımda olsun, resmi işlerde olsun, parti ilişkilerimde olsun. Sükûnetle randevuya beş dakika erken gelineceğini, on dakika bekleneceğini, oysa, randevu yerine yarım saat önce geldiğimi, randevu saatinde o gelmeyince yarım saat daha beklediğimi, toplam olarak yağan karın altında bir saat beklemiş olduğumu ifade ettim. Klâsik suçlamasıydı beni. Kendisi randevuya gelmişte ben gelmemişim de, ben salon sosyalisti imişim de falan da filan da, laf gargarasına boğdu beni. Yalan söyledi.

Tanıdığım yoldaşların büyük bir çoğunluğu **polis fobi**'si ile uykusuz geceler geçiriyor olmalıydılar. Ama doğrusu ya bulaşıcı bir hastalık gibidir, konsprasyondan kaynaklanan bugün komik bulduğum bu davranış. Panik gibi, korku gibi bulaşıcıdır. Birgün ben de paniğe uğradım. Arkadaşım Saim Altıneş ile Şükran lokantasında demleniyorduk. Yıl 1949 ya da 1950 olmalıydı. Sivil giysisi ile arkadaşım, şair Oğuz Kâzım Atok girdi içeriye. O zamanlar Kurmay Albaydı (sonradan general oldu). Saim'e şair Oğuz Kâzım diye tanıttım. Atok, masamıza oturdu. Saim'e bu sivil giysili adamın yanında dikkatli konuşmasını imâ için göz kırptım. Ve bu hareketimi Oğuz Kâzım Atok gördü. Çok utandım. Gece boyunca, sanki gözümde tik varmış gibi boyuna gözümü kırpıştırdım durdum. Vakti gelince, çıktık lokantadan, Oğuz Kâzım'dan ayrıldık. Saim'e durumu anlatınca, Ulus Meydanının tenha karanlığında kahkahalarla güldük. Ama içimde hâlâ utanç vardı.

Bu küçük olaylardaki polis fobisi aslında Türk solunun değil yalnız, başka ülkelerdeki legal komünist partilerinin de huyu'dur.Bir Fransız dergisinde, Fransız Komünist Partisi'nin kapalı kapısından ve bir anahtar deliğinden Jacques Duclos'nun, Françoise Billoux'nun, Etienne Fajon'un, Seguy'nün Polis gözetlemesini görünce kahkahalarla gülmüştüm. Bu Parti liderlerinin hemen hepsi de Fransız Parlamentosunda milletvekili idiler. Ama beni şaşırtan, parti binası içinden bu fotoğraf nasıl çekilmişti? Bu soruya hâlâ cevap veremem.

Bu polis fobi'sinin bütün topluma sirayetini düşününüz, halkın yarısı, diğer yarısını, diğer yarısı da öbür yarısını, hırsız, dolandırıcı, ırz düşmanı görecektir. Aslında faşizmin de, Gorbaçev'e gelene kadarki dönemde, Sovyetlerde ve Doğu Avrupa ülkelerinde de durum bundan farksızdır. Çekoslovakya'nın Dışişleri Bakan Yardımcısı Arthur London'un itirafından öğreniyoruz ki, O da takip edildiğini anlamak için kapısının önünde duran polis arabalarını, kendisini takip eden polisleri gözlermiş. **Dikta rejimlerinde yaratılan insan malzemesi bu.** Jacques Duclos bir seferinde şöyle demiştir: "Biz sırçadan bir eviz". Doğru söylemiş. Komünistlerin, yalnız konsprasyon anlayışı değil bu, Politikalarının özü de bundan başka birşey değildir. Karl Marx bürokrasinin genel esprisini, ruhunu, gizlilik ve esrarlılık olarak tanımlar. O'na göre bu gizliliği koruyan hiyerarşidir. Dışta kapalı bir kuruluş O'nun özel niteliğidir. Aslında, Marx'ın eleştirdiği bürokrasiyi, legal, illegal, büyük küçük komünist partileri, geleceğin gizli ve esrarlı parti iktidarının kadrosunu oluşturmaktan başka birşey yapmazlar. Karl Marx, "Komünist Manifestosu"nda şöyle yazmasına karşın, dünyanın her tarafında komünistler politik amaç ve görüşlerini saklamayı konsprasyona uymak sanırlar? Marx, istediği kadar, "komünistler, görüşlerini ve amaçlarını gizlemeyi küçüklük sayarlar" desin. Ne gam. Bu koşullarda yetiştirilen partiler de iktidarı ellerine alınca yetişen kadrolar yalnız bir noktada Marx'ın şu sözlerine uyarlar: "Manevi acıların en şifalı ilacı bedeni acıdır". Herhalde bunun için Gorbaçev'e gelene kadar Sovyetler Birliği, Naziliğin yenilgisinden sonra da konsantrasyon kampları ile dolu bir ülke sayılırdı. Hitler, kurşuna dizdiği direnişciler, ölürken kurtuluş ideallerini haykırmasınlar diye, kurbanlarının ağzını alçıya batırılmış bezlerle bağlarlarmış. Stalin döneminin, Mao Kültür İhtilali günlerinin yönetimleri de Hitler rejiminin bireysel önlemlerini, bütün toplumu alçılaştırarak başarı sağlamışlardır. Zulüm bir başarı ise eğer.

Komünistlerin polis fobileri, anlamsız ve saçma konsprasyonları legal olsunlar, illegal olsunlar değişmiyor. Kemal Tahir bir konuşmasında bunu kendine özgü espri ile yerle bir etmişti. İşin daha kötü yanı, Türk fikir dünyasında düşünce üretimini bile etkilemiştir. Hain, dönek, polis ajanı gibi suçlamalarla, nicelerinin hikâyelerini, romanlarını, araştırmalarını,

yazılarını unutturmak istemişlerdir. Sözgelimi bana yıllardır uyguladılar bu yöntemi.

Bir başka örnek daha vermek istiyorum. Şimdi rahmetli olmuş bu eski dostuma, burada yazdığım daha acı ve sert eleştirilerimi mektupla yazmasaydım, bugün bir ölünün arkasından konuşmam ayıp olurdu. Ama, ailesinin evrakları arasındadır benim iki uzun mektubum. İsterlerse yayınlayabilirler. Bu arkadaş, benim Okula geldiğim yıl son sınıftaydı. 1944-45 döneminde mezun oldu. Ama yatılı okulda olmasına rağmen evlenmiş, ayrı bir ev tutmuştu. Ankara Radyosu'nda kaşeli olarak görevliydi. Bütün İkinci Dünya Savaşı süresince bu görevini, Selim Sarper'in himayesi ile sürdürmüştü. Kısacası Selim Sarper'in özel ajanı idi. Radoydaki bütün haberleri ondan alırdı Sarper. Ama sıkı komünist geçinirdi. Hafta sonları beni evine davet ederdi. Bodrum katında geniş bir evde otururdu eşiyle Yenişehir'de. Kapıyı her açışında "Polis senin bizim eve geldiğini gördü mü, polis takibine uğradın mı?", diye sorardı endişeyle. "Yahu dedim birgün dayanamayıp, Selim Sarper gibi bir dayanağın var, ne haddine polisin senin evine girip çıkanları tespit etmesi". Bu durum sürdü gitti, sonunda ilgimi kestim. Hele bir defasında, Rahmetli Baki Süha Ediboğlu ile içki içmeğe gideceklermiş. Bana "Baki Süha Edepsizoğlu ile bu akşam Samanpazarı'nda kafayı çekeceğiz" demez mi? "Ayıp" dedim, "Yahu hem adamın içkisini içmeğe gidiyorsun, hem de adama Edepsizoğlu diyorsun". Partili martili değildi bu kişi. Az önce yazdığım gibi kendini hızlı bir komünist gösterirdi sol çevrelerde. Şair olarak ün kazanmak isterdi. Evine gittiğim günlerde "Seni polis takip etti mi buraya gelirken?" diye sorması da, polisin kendisine birşey yapacağından değil, benim ziyaretlerim Selim Sarper'in kulağına giderse, işinden olacağı paranoyasıydı.

Parti olarak "Gizli" çalışma, 1927'den günümüze, "Gizlilik oyunu" olarak geçmiştir. TKP, 30-40 kişilik hücreleri ile uzun yıllar başını kuma sokmuş deve kuşundan farksızdı. Devler kendisini görmesin diye değil, kendisi devleri görmesin diye şapkasını gözlerine indiren mitolojideki Perseüs'ten farksızdı. Son günlerde okuduğum Moskova'dan ahkâm kesmiş Vartan İhmalyan'ın ibretlerle dolu kitabında, 1944 tevkifatından bahsederken, benim kitabımdan da bir alıntı yapmış, bir ismi yanlış mı dizmiş matbaası ya

da elimdeki TKP Tevkifatı'nın gerekçeli kararında mı yanlış yazılmış, onu ele alırken, bu bilgileri bana "müdiriyetin" verdiğini söylüyor. Vartan İhmalyan, 1946'dan sonra ömrünü Budapeşte, Varşova, Bizim Radyo ve Moskova Radyolarının bünyelerinde çalışmakla geçirmiş, Moskova'da ölmüş,TKP'lilerin "müdiriyet fobisi", Moskova'ya kadar uzanmış. Bu kitabı okuyun. İ. Bilen'lerin ve Aram Pehlivanların, içyüzünü öğrenin. Daha doğrusu TKP'li de olsanız Moskova'da yaşamanın bedellerinin neye mal olduğunu görünüz. Toprağı bol olsun, Vartan İhmalyan korsan radyoların (Bizim Radyo, Free Radio Europe, Radio Liberty vb.) o ülkelerin istihbarat örgütlerinin dezenformasyon bölümü tarafından yönetildiğini çok iyi bilir ama, "komünist doğru konuşur" demesine rağmen kitabında bundan hiç bahsetmez. Nedeni açık, komünist olan kişi hep "konspratif" olmalı, esrarengiz olmalı, olmalı oğlu olmalı... Konuyla ilgili değil ama, Vartan İhmalyan'ın şu görüşüne, kitabını okuduktan ve ömrünün 7-8 yılını parti içinde geçirmiş olduğum için yüzdeyüz katılıyorum. Şöyle yazıyor Vartan: **"Acı gerçek şu ki, TKP'nin tarihi, doğuşundan bugüne dek, tepedekiler arasında iktidar kavgası olagelmiştir."** Ha, bir de şöyle birşey söylüyor: 1965 yılında Zeki Baştımar'a Aclan Sayılgan'ı tanır mısın diye sormuş da, O da 'Ne Sayılgan'ı "Soğulcan" demiş. (Soğul: nesne olmayan, eylem anlamında suyun-sütü çekilerek pörsümek; ırmak, kuyu, pınar gibi yerlerde suyun çekilip yok olması). Bunu Vartan nasıl anlamış bilemem. Ama hemen sormalıydım kendisine, ne yazık ki ölmüş bulunuyor. Ben gene sorayım: Lenin'in 100. yaş gününde Zeki, "Bizim Radyo'da, benim **Solun 94 Yılı** kitabımdaki şu sayfaları (s. 126-180) arasındaki **bir paragrafı** bir ay süreyle niçin emisyona aldı? Zeki Baştımar, Konsprotif çalışmayı Moskova'da da çok iyi sürdürdü, lafla değil eylemle. Allah rahmet eylesin, Amin. Yoksa Zeki'ye de bu benim kitabımdaki parçayı "müdiriyet" mi vermiş, ne dersiniz?

TÜSTAV

NOT:

Zeki Baştımar'ın (Yakup Demir) 1970 yılında Lenin'in 100. doğum yıldönümünde "Bizim Radyo", "Türkiye Komünist Partisinin Sesi Radyo"larında, nerdeyse bir ay

süreyle "Solun 94 yılı" kitabımdan aldığı ve spikerlerine okuttuğu paragraf şudur (Sayfa: 158):

"... Almanların ve sonradan müttefik sansür heyetlerinin bütün gayretlerine rağmen Rusya'daki ihtilalin yaptığı değişikliklerin haberi bütün Türkiye'ye kısa zamanda dağılmıştı. 1917'nin Mart 'ıgibi erken bir tarihte Doğu Anadolu'nun ücrâ köylerinden birinde Çarlığın yıkılışı kutlanıyordu. Memleketin bir çok kısımlarında Türk köylüleri, meslek erbabı ve hattâ tüccarlar, Türkiye'nin felâketle karşı karşıya olduğu savaşa erken bir son vereceği belirtileri gösterdiği için, Sovyet ihtilâlini şevkle karşılıyorlardı. Kasım ihtilâlini takip eden aylarda Kafkasya'daki Türk ve Sovyet birlikleri birleştiler ve kaynaştılar. Türkiye'nin askerî çöküşünden sonra köylülerin hoşnutsuzluğu Anadolu'da türeyen bölge Sovyetlerinde zemin buldu. Sovyet dış politikasının ilk adımları olan 'Komiserlik Konseyinin Doğunun Müslümanlarına Çağrısı', Türk (ve) Ermenistan'la ilgili hükümnâme ve Rus birliklerinin İran'dan çekilmeleri Türkler üzerinde iyi bir intiba bıraktı. Profesörlerinin şaşkın ve korkulu nazarları altında İstanbul Üniversitesi talebeleri, Lenin'e, Nobel Barış Armağanının verilmesini talep ettiler..."

Mihri Belli, periyodik yayımlarında talepte bulunan öğrencinin Reşat Fuat Beraner olduğunu yazmıştır. Son paragraftaki Nobel Barış Ödülü'nün İstanbul Üniversitesi'nde öğrencilerin talep ettiğini doğrulamak isteyenler İvan Spector'un "The Soviet Union and the Museum World, 1917-1958" adlı eserinin 66. sayfasına başvurabilirler. Ayrıca, meraklısı, 1970 yılı ilkbaharında yayımlanmış "Bizim Radyo" ve "Türkiye Komünist Partisi"nin Sesi Radyosu"nun bültenleri "Solun 94 Yılı" kitabımızdan aktardığımız satırları karşılaştırabilirler.

X

TKP'li olsun, ondan kopmuşlar olsun, solculuğa soyunmuş konuyla ilgili ne kadar insan varsa, teori, taktik, strateji, pratik ve kişisel kavgalardan hepsi de, bilinçli-bilinçsiz olarak, Parti ile bir hesaplaşma içindedirler. Sol dergileri, konuyla ilgili risale, broşür ve benzeri kitapları (sayısı çok az da olsa, üçü beşi geçmese de bu kitaplar) şöyle bir karıştırın, karşınıza hep TKP'ye yönelik eleştiriler, yol göstermeler, suçlamalar çıkacak. Sağ kanat düşünürleri, yazarları ve hatta militanları soldan habersiz oldukları için, eleştirilerinin özeti "tu kaka" olmaktan ileri gidemediğinden, onlardan gelen suçlamalara burada yer vermiyeceğim. TKP'yi sergileyen, soldan gelen çeşitli eleştiriler olduğuna inanıyorum. Eleştirilerin çoğunda haksız da değiller pek çoğu. Türkiye'de 69 yıllık bir geçmişi olan, cılız da olsa, "illegal"de, çocuk oyuncağına benzeyen, ama, **bu oyuna katılanlara pahalıya mal olan bir geleneğe dayansa da**, TKP'nin bütün tarihi, bu kadar uzun yıl içinde sayıları bini-binbeşyüzü bulan insanların **taklidî** eylemlerinden ibarettir. Burada itiraz edenler bulunabilir. Diyebilirler ki, Türkiye İşçi Partisi dönemini nasıl atlarsınız, rakamı bu kadar küçültürsünüz? Haklı bir soru. Ama cevabı da haklı. Türkiye İşçi Partisi sosyalist bir Parti bile değildi. Türkiye İşçi Partisi içinde sol tandanslı insanların solculuğu, zaman gösterdi

ki, Ecevit'in "ortanın solu" içinde kaybolup gittiler.TİP içinde sadece, TKP fraksiyonu olan iki düzineyi bulmayan bir kadro vardı. Peki ya DİSK? dediklerinde de cevabımız şudur: Yönetici kadrolara Cumhuriyet Halk Partisi'nin sol kanadı hakimdi. TKP ise küçük bir fraksiyondu gene. DİSK komünist değil, anarko-sendika tipinde bir işçi kuruluşu idi. TKP az yukarda da ifade ettiğim gibi, illegalde uzun yıllar kalmanın güçlüğü de hesaba katılırsa çok az insan arasında, çoğu akrabalık ilişkileri içinde oluşuyla, tarihi, küçük bir aşiret tarihi sınırları içine bile girmez.Sosyalist ve Komünist Partisinin tarihleri ile yazılmış Cerrahoğlu'nun, Tevetoğlu'nun, Mete Tunçay'ın ve benim kitaplarım (Türkiyede Sol Hareketler) daha çok belgeler vermekten başka birşey değildir. Hepimiz, kendi tandanslarımıza göre bu belgeleri, mahkeme dosyalarından ele geçirdiğimiz iddianameleri gerekçeli kararları yorumlamaktan öte birşey yapmadık.

1960, 27 Mayıs darbesinden sonra görülen soldaki canlanma, darbeyi yapan kadroların müsamahası sonucudur. **Kendiliğindenci** bir hareket olmaktan ileri gitmemiştir. 27 Mayıs darbesinde Yüzbaşıdan, üst rütbeli bir kaç asker kadrosuna uzanan gayri mütecanis "birliğin", geniş halk toplulukları arasında kazanılmış bir desteği yoktu. Bu nedenle, İzmir, İstanbul, Ankara gibi büyük üniversite şehirlerindeki gençlere dayandılar. "Ordu - Gençlik El Ele" sloganı, daha 28-29 Nisan 1960 olaylarında, Taksim Meydanında, Beyazıt'ta Üniversite kapılarında atılmaya başlanmıştı. Turan Emeksiz'in olaylar sırasındaki kargaşada polis kurşunu ile öldürülmesi, darbeyi hızlandırmıştı. Bence 27 Mayıs darbesinin tam değerlendirilmesi, onun, Osmanlı'daki "Talebe-i Ulûm" hareketlerine benzemesi idi. Yalnız benzemesi değil, kopyası da diyebiliriz.27 Mayıs kadrosu ordu içinde de bir güce dayanmıyordu. Kemal Tahir'in bir ifadesine göre "sol da fenersiz" yakalanmıştı. Bakmayın siz Nazım Hikmet'in "Bizim Radyo"da yayınlanmış Turan Emeksiz ile ilgili şiirine; Aram Pehilvanyan'ın (Ahmet Saydan), İ. Bilen'in, Vartan İhmalyan'ın o sıralar, Turan Emeksiz'in TKP'li olduğu iddialarına, Turan Emeksiz Malatyalı, İsmet İnönü hayranı bir CHP'li idi. TKP'nin Turan Emeksiz'in TKP'li olduğu iddiası, 3-5 kişiden oluşan Leipzig'de bulunanların propagandif bir iddiası idi. 1960'larda TKP, 1951 yıkıntısından ve bu yıkıntının etkisinden kurtulmuş değildi. Üst kademedeki

sorumlular ise farklı bölgelerde sürgün cezalarını çekiyorlardı. 1960 devriminden sonra bazı gazeteciler TKP'nin legalize olma sorununu ortaya atmışlar, durumu Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'e de duyurmuşlardı. Cemal Gürsel de Komünist Partisi'nin kurulmasından yana olduğunu ifade etmişti. Ama arkası gelmemiş, 1961 Anayasası'na bazı hükümler konmuş, bütün çırpınışlara rağmen TKC'nunun 141. maddesine dokunulamamıştı. 1961 Anayasası, bir takım aklıevvellerin "Solcu", "komünist" dediği ama aslında CHP'nin radikal kanadından oluşan büyük bir grubun katıldığı "Kurucu Meclis"ten çıkmıştı. Doğan Avcıoğlu da Kurucu Meclis üyesi idi. Ve Komünist olmakla suçlananların en başında o geliyordu. Buna rağmen ne mahkemeye veriyor kendisini suçlayanları, ne de iddiaları reddediyordu. Doğan Avcıoğlu aslında korkak bir insandı. Daima bir şahsa, gruba dayanırdı. Kurucu Meclis günlerindeki dayanağı İsmet İnönü idi. Doğan Avcıoğlu ile tanışmam 1956/1957'lerdeki "Akis" dergisinde Tiyatro ile ilgili bir iki yazımın çıktığı günlerde başlamıştı. Paris'ten yeni dönmüş olmalıydı o günlerde. Fransa'daki müşterek dostumuz Fahrettin Petek ile ilgili anılarımızı birbirimize anlatırdık.

Doğan, Akis dergisinin yöneticisi ve teorisyeniydi. "Bağdat Paktı" ile yazdığı uzun bir yazıyı, yayımından önce bana okumuş, görüşlerimi almıştı. Hakkında, herhangi bir soruşturma açılmasından, mahkemeye verilmesinden gerçekten korktuğunu anlamıştım. Nitekim bu korkusu nedeniyle Madanoğlu Cuntası'nın ortaya çıkışında sonra, elyazısı ile çıkan itiraflarında "Milliyetçi duygularla, bazı yanlış adımlar atar gibi olduysam da, kendimi çabuk toparladım"(31) ifadesi bunun kanıtıdır. Doğan, rafine bir aydındı, hepsi o kadar. "Solcu futbolcu" girgirına girmeyecek gerçekten ciddi bir aydındı. Hatta "YÖN" Dergisinin ilk sayısı için benden, o günlerde "Devlet Tiyatroları"nda oynayan Shakespeare'in "Hamlet" oyunu ile ilgili bir yazı istemişti Nejat Özön aracılığı ile. Ben de yazıyı iletmiştim Doğan'a. "Yön"ün kapağına Cüneyt Gökçer'in Hamlet rolündeki bir portresi konacaktı. Eski

31- Nazlı Ilıcak, Demokrasinin Sırtındaki Hançer, Elyazısı İtiraflarla 12 Mart Cuntaları, s. 344 (Kitap önce Tercüman'da tefrika edilmişti, elimizdeki baskısında basıldığı yer ve tarih yok).

Tüfeklerin bazı aslan tarzanları ile bağlantıları vardı Doğan'ın. Aslan tarzanların engellemesi ile ne yazım girdi "Yön"e; ne de kapağında Cüneyt Gökçer'in Hamlet portresi yer aldı. Aramıza uzun bir sessizlik girdi.

Yalnız bir ara Bulgar Dimiter Şişmanof'un Türkiye'de işçi hareketleri ile ilgili Sofya basımlı bir kitabı elden ele dolaşıyordu. Bu kitabı da Nurettin Menekşe adlı bir gazeteci okumam için bana vermişti. Aman ben neymişim "resmî" Bulgar yazarına göre? Amerika'ya gitmişim, CIA kurslarında eğitim görmüşüm ve 1947'de Türkiye'ye gelip solcu çevrelere sızarak aydınları jurnallemişim. Şişmanof'un bu kitabından bazı pasajlar "Yön" dergisinde "Sovyetler Açısından Türk Solu" başlığı altında tefrika edilmişti. Tepem attı. Doğan'a telefon açtım, yarı şaka "baskına geliyorum" dedim. Doğan, İstanbul'a taşınma hazırlıkları içindeydi. Eşi kahve yaptı; kendisine aynen "Doğan", dedim, "Bulgarın kitabını Türkiye'nin başına sen bela ettin, şu cevabımı 'Yön'de yayımla". Doğan, "Yahu" dedi, "Bu kitaptan yalnız Milli Emniyette var, bir de İlhan Selçuk'ta, senin eline nerden geçti?" "Ne biliyorsun Milli Emniyette olduğunu?" diye sordum, "Nurettin Menekşe adlı gazeteciden aldım, duymuşsundur adını. (....) Gazetesinin Ankara temsilcisi. Ona da (.....) Partisi mebuslarından S. getirmiş, Sofya'dan." S.'nin çok sonraları eroin işinde parmağı olduğu kuşkusu ile tutuklandığını duydum. O zaman, Bulgaristan'da, S.'nin bu kitabı nasıl sağladığı çözülüverdi kafamda. Doğan, cevabım karşısında biran durdu. Tekzip yazımı okumuştu. Sıkılarak "Bu yazıyı basamam; ama dilersen kitabın eleştirisini yaz, onu basayım" dedi. Kendisine "Çok üzüldüm Doğan" dedim. Dimiter Şişmanof'un yâvelerini savuncak, Bulgar propagandasını yutacak kadar saflaşmışsın."(32). Bu ayrılışımızdan sonra "Devrim" Dergisini çıkardığı günlerde de yüzünü görmedim. Evinde yaptığım görüşmeden sonra "Yön"de sadece çok önce

32- Dimiter Şişmanof'un bu kitabı, 1978 Martında Belge Yayınları tarafından yayımlandı. Ne ki, 1946'larda ABD'ne gönderilip CIA kurslarında eğitildiğim yalanı kitapta yer almamış. 1945-1946 yıllarım hep Validebağ Sanatoriumu ile Preventorium'u arasında ciğerlerimdeki delikleri kapatmakla geçmişti. !şin garibi, 1947'de beni TKP'ye alacak olan, Raci Dinçer'i de Preventorium'da tanımıştım 1945 sonlarında.

aslan tarzanlardan birinin beni suçlamaya kalkan yazısına gönderdiğim eski bir karşı yazımı, baktım Doğan basmış. Sabah ola hayrola, dedim kendi kendime güldüm geçtim. Gönderdiğim o yazıyı unutmuşum meğer.

27 Mayıs 1960 hareketi, özgürlük getirmişmiş. Sen, Demokrat Parti taraftarlarının tümünü "Kuyruklar, Düşükler" diye tezyif et, yöneticileri ile birlikte ne kadar Demokrat ihbar edilmişse onları tutukla, Türkiye sathını büyük bir hapishaneye çevir, sonra da özgürlükten söz et. Bir avuç gencin, hergün sokaklarda yürüyüşlerine de "Özgürlük" adını ver. Sola bile yönelmekten aciz bir kadro idi 27 Mayısçılar. Hepsi de "Beyaz Zambaklar Memleketi" kitabını okumuşlar, bir de Viyana Valslerini, klâsik batı müziği diye dinlemişlerdi. İyi mi? Rahmetli Doğan bu sefer bunlara tutuldu.

27 Mayısçıların "Özgürlük ortamı" TKP'ye nefes bile aldırmadı, ünlü "ilerici 1961 Anayasa"sı ile.Peki, 27 Mayıs'tan sonra Türkiye Komünist Partisi'ne legalite verilse ne olabilirdi. Hiçbir şey olmazdı, ya da 27 Mayıs'tan sonra olanların aynısı olurdu gene. TKP de, Tanzimat'tan bu yana "Moskova köprüsü" ile Batılılaşmaya en yatkın, malzemelerini yalan yanlış batıdan aktaran, kısır, sağır, küçük bir tencereden başka bir şey değildi. 27 Mayısçılardan 12 Eylülcülere kadar asker ve sivil kadrolardan hiç biri TKP'yi demokrasinin koşullarından biri olarak hesaba katmadılar. Ama, Anayasalar da TKP'nin kurulmasını önleyen maddeler koymaktan da geri kalmadılar. Bu korkunun, ya da önlemlerin nedeni, her Parti gibi kendine özgü bir parti olan TKP değil, bence, doğrudan doğruya geleneksel Türk devletinin Rus Çarlığı ile ilişki denemelerinden geçtikten sonra Sovyetlerden de gelecek tehlikelere bir oranda set çekmek gerekliliğini duymasıdır. Eğer Sovyet Rusya korkusu olmasa, TKP legale de çıksa, kitle partisi olamazdı kanısındayım. Türkiye'nin kaderinde küçük oranda rol oynayabilirdi belki. Ve oynayacağı bu rol, şimdikinden daha **ehli** bir görüntüde olurdu. Diyelim ki, TKP'de kendi varlığını "özerk" bir hale getirdi, Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin arasına bir mesafe koydu. Aynen, bazı Batı Avrupa Komünist Partileri gibi. Gene de pek şanslı bir parti sayılmazdı. Türkiye'nin toplumsal tarihi içinden gelen, gelenek, hukukî ve kültürel kurum ve formasyonlarla daima çakıştığından kitle ile bağlar kurmakta başarılı olamazdı. Kitle'yi, nümayişlerde toplanan, yürüyüşlere katılan kalabalıklardan ibaret

sanmayın. Bir sokağın küçük tarihinden de küçük tarihi içinde, bugüne değin Türkiye Komünist Partisi kendi sınıfsal özüne uygun bir taban oluşturamamıştır. Sayın Metin Çulhaoğlu'nun ifadesine göre(33), 12 Mart döneminden "sola yöneliş" olarak çıkmış partisiz komünistler ve sosyalistler kitlesini alıp götüren Ecevit CHP'sinin "mavi ve liberal umut dalgası" idi. Ecevit söndü gitti, kitlesel eylemler de bitti. 1 Mayıs 1989'da karmakarışık protestolar, kırmızı karanfiller takmalar SHP'nin bir ajitasyonu olmasa idi, sanırım, küçük sol grupların bir-iki çıkışını geçmezdi ve bir gençte ölmezdi. İşçilerin ise 35 sendikanın 1 Mayıs olaylarına katılmamaları anlamlıdır. Anlamlı olan bir başka cihet de, sendika liderlerinin,tepede, 1 Mayıs hareketine katılmama kararı karşısında, tepki duyan bazı işçilerdir. Bu tepkiler ise bireysel planda olaylardır. Nasıl, tepedekilerin kararları bireyselse. Ya da resmi çevrelerden gelen ikazlar sonucu ise(34).

Terimleri kendi anlamları içinde kullanırsak, yönetim kadrolarını oluşturan bürokratlar başlangıçta taklid yoluyla ve Tanzimat'tan bu yana batılılaşmayı devlet politikası haline getirmiş, uyur-gezer yalanlarla süsleyerek, kitleye değil, aydınlar kesimine Tanzimat Batıcılığını kabul ettirmişler, aydınlara beyin fesadına varıncaya kadar batıcılığı özümsetmişlerdi. Bugüne kadar tutulan yolun yararlı-olduğu, somut olarak saptanmış değildir. Küçük bir örnek veriyorum 1925 tevkifatının iddianemesinden: İstiklal Mahkemesi Savcısı (35) şöyle diyor: "... **Binaenaleyh Avrupa medeniyeninin** (uygarlığının) **umumî telkinatından hiç bir vakit ayrılmaz** (Türkiye Cumhuriyeti y.n). **Türkiye Cumhuriyeti Garp medeniyeti** (uygarlığı) **zümresinden bir adım geri kalmayı arzu etmediği gibi, ileri gitmekte istemez...**" (abç). Burada, Türkiye Cumhuriyeti'nin

33- Gelenek Kitap Dizisi: 3, Metin Çulhaoğlu, Solda Durum Saptaması ve Perspektifler, 1. kitap, s.2 4.

34- 1 Mayıs İşçi Bayramıdır Enternasyonal planda. Buna "Bahar Bayramı" demek, Türkiye'ye özgü bir paradokstu. Fransa'da 1 Mayıslar 4 ayrı alanda kutlanır; Hıristiyan Demokrat İşçilerin meydanı bellidir; Troçkistlerin bellidir, Sosyalistlerin bellidir, komünistlerin bellidir. Fransız devleti meydan ayırımlarını çatışmaları önlemek için yapmıştır. Bu böyle biline.

35- Necip Ali Küçüka.

doğuşundan iki yıl sonra, nasıl Tanzimat zihniyeti ile, bugün olduğu gibi Avrupalılaşmak peşinde olduğumuzu, belgeleyen bir özellik göze çarpıyor. Önce düşünelim, batıdan ne aldıksa, devlet gücü ve bürokratlar, eğitim yoluyla geleceğin aydınlarına Avrupalılaşmayı (!) özümsettiler; sonuç, ulusal birliği parçalayıcı ve bölücü diyalektiklere kazan kaynattı. Eğer bizde olmayan, 12 Eylül sonrası "liberal" anlayışa ve uygulamaya rağmen hâlâ oluşturamadığımız "burjuva" partileri, bir taban oluşturmuşsa bunun nedenini, devlet batıcılığının Tanzimattan bu yana Türk halkına dayattırılmasına borçludur. Yoksa bir burjuva sınıfı oluşturmasına değil. Doğan Avcıoğlu, "Yön"ü çıkarttığı günlerde, Türkiye İşçi Partisi'nin mitingini dolduranların, kaçak Amerikan sigarası tüttüren, jupon etekli şık giyimli, bürokrat hanımlarla, Yenişehir'in sosyetik hatunları olduğunu gözlemiş, Adalet Partisi mitinglerini ise yoksulların, yaşam koşulları tamamiyle zenginler partisinin felsefesine, çıkarına zıt olması gereken işçilerin, fakir fukara halkın doldurduğunu yazmıştı. Burjuva partileri diyemiyorum çünkü olmayan bir sınıfın partisi de olmaz, zenginler partisinin avantajı yalancıktan da olsa **ulusal birlik** ve **misak-ı millî** dayanaklarından güç alıyordu(36). Anti-Komünist sloganlarının altına yatan gerçek "Ulusal birlik ve Misak-ı Millî" idi. Yoksa komünizmden, sosyalizmden haberleri olmayan yarıaydın dediğimiz kişilerdi zenginler partisinin liderlerinin pek çoğu. Komünizmi "sol yumruk" kaldırmaktan, "kırmızı renkten" ibaret sanıyorlardı; bir de yürüyüşlerde atılan sloganlardı komünizm onlar için. Bildiğim kadarı ile Türkiye Komünist Partisi de "Misak-ı Millî" geleneğine

36- Burada küçük bir anıma değinmek istiyorum. Trafik Hastanesinde yatarken bir genç geldi yanıma. Kendini tanıttı. Öğretmenmiş, ayrılıp Çemişkezek'ten Ankara'ya gelmiş, hastanede memurluk yapıyormuş. Memleketinizi niye terkettiniz diye sordum. (Hakkari'ye bağlı Şemdinli de olabilir, Çemişkezek bilindiği gibi Tunceli'ne bağlıdır). Gurbetçi öğretmen bana şu cevabı verdi: "1945 yılına gelinceye kadar benim ilçemde herkes Türkçe konuşurdu. Demokrasiye geçtik, CHP'si, DP'si seçim propagandasına geldiklerinde halka 'Siz ey şehit Şeyh Said'lerin yetimleri, siz ey Baytar Nurilerin mahzun çocukları..' hitâbı ile başlayan nutuklar çektiler. Gide gide, ilçem o hale geldi ki, Türkçe konuşan ben kaldım, bütün ilçe Kürtçe konuşur hale geldi. Beni öldüreceklerdi. Bu nedenle Ankara'ya geldim, gurbetçi oldum, öğretmenlikten ayrılıp bu hastanede memurluğu seçtim."

bağlıydı uzun yıllardan beri. Halk üzerinde etkin olamayışı ise Moskova'ya sıkı sıkıya bağlı oluşuydu, bu bir handikap idi.

Halk tarafından dışlanmış, anti-komünist sloganlar, kitleye malolmuş ve Komünist Partisi'ni karşısına alarak diyalog yapma geleneğini bile duymamıştı. Devletin değil, halkın TKP'den ürkmesinin bir nedeni de "enternasyonalizm" anlayışı idi. Bu da, ulusal özde bir parti olmadığını kanıtlıyordu. Hâlâ, Stalin'in enternasyonalizm anlayışı içindeydiler. Komintern'e kabul ettirilen bu enternasyonalizmin tanımı, "Sovyetlere en iyi hizmet eden, ona çalışan en iyi enternasyonalisttir" gibi yenir tutulur şey olmayan bir tanımdı. TKP'nin tabağına, böyle enternasyonalizme bağlı olduktan sonra tabii pek çok parmak girip çıkacak, bu da zaten çok küçük olan bir partiyi, bölünmelerin partisi haline getirecekti. Kan işeyen Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı, İ. Bilen, Doğu Almanya'ya sokturmayacak, Mihri Belli'nin Sovyetleri "Gogol'ün müfettişlerinden medet olan bir ülke olarak" göstermesi üzerine, 12 Mart'tan sonra, Doğu Almanya'ya geçebilmek için yaptığı başvurusuda geri çevrilecekti.

Bir de Komünist Partilerinin doğuşunda, bir gelenek vardı. Rusya'da, Batı'da, Komünist Partileri tepeden inme kurulmamışlardı. Hepsi de Sosyal Demokrat İşçi Partilerinin sol kanadından çıkmıştı ortaya. Bütün Avrupa Komünist Partileri, 1917 Sovyet Devriminden sonra peyderpey kurulmuştu. Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi dahi, iktidarı alışından bir yıl sonra VII. Kongrede (1918 Martı) programda bir değişiklikle Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi adını almıştı. Fransa'da Tours Kongresi'nde Sosyalist Partisi'nin bölünmesinden sonra 1920 yılının Aralık ayında Fransız Komünist Partisi ortaya çıkmıştı. Bulgaristan Sosyal Demokrat İşçi Partisi içindeki "Geniş" Sosyalistlerin karşısında, "Dar" sosyalist fraksiyon Bulgaristan Komünist Partisi'ni oluşturmuştu. Çin ve Türkiye'nin dışında Komünist Partilerinin kuruluş serüvenleri tepeden inme değildi. Çünkü Sosyal Demokrat Partiler, batıda Marksist partilerdi. Bölünmeler marksizmin yorumlarından doğuyordu. Taa Karl Marx'ın Birinci Enternasyonalinden beri. Marksistler ve Bakuninci karşıtlığı, Birinci Enternasyonalin ve Paris Komününün mezarı oldu. Bizde kurulan Sosyal Demokrat olduğunu söyleyen partilerin ilk beyanları ise "Biz marksist parti değiliz" açıklaması idi. Ecevit'in "Ortanın

Solu" olsun, Erdal İnönü'nün Sosyal Demokrat Halkçı Partisi olsun, aynı kanaldan geçiyor, "Biz marksist değiliz" önyargısı ile ortaya çıkıyorlardı. Ve bizim "sosyal demokratlar" bölünmesinden bir takım yapay partiler doğuyordu: "Güven Partisi" sözgelimi. Zenginler Partisi ile gene zenginler partisi olan bize özgü "Sosyal Demokratlar" aynı politik görüşe sahiptiler: "karma ekonomi". Yani devletin yapamadığını kişi; kişinin yapamadığını devletin yapması.. Arada nüanslar vardı. Ama hepsi de mahallelerde, hatta gecekondularda zenginler üretiyorlar ama bu zenginler üretici olamadıkları ya da bunu düşünmedikleri için tüketici kalıyorlar, tüketimde güçsüz kalanlarla güçlü olanlar arasındaki farklılaşmayı son derece yanlış bir değerlenmeyle "sınıf" olarak nitelemek marksist geçinenlerin hüneri haline geliyordu. Zengine **burjuva** diyorlar, fakir de **Proletarya.**

Sayın Metin Çulhaoğlu'nun şu satırlarını dikkatle okuyalım: (37) "Bu konuda en başta Batı Avrupa ile Türkiye'yi birbirinden net çizgilerle ayırmak gerekiyor. Batı Avrupa'da geleneksel sol yapıların sağa kayması ya da **ehlileşmesi** (abç), bir ekolü büyük ölçüde sona erdirebiliyor. Başka bir deyişle, radikalizm boşluğunu doldurmaya teoride "yeni Sol", pratikte ise terörizm tâlip oluyor. Türkiye ise, kesinlikle çok farklı. Türkiye'de geleneksel solun istisnasız tüm yapılanmaları **ehlileşse** bile, ortada geleneksel sol adına doldurabilecek bir radikalizm boşluğu gene kalacaktır..". Ben, kendi adıma bu görüşün Avrupa ile Türkiye'nin birbirinden net çizgilerle ayrıldığına katılıyorum. Fakat bence, bu "net çizgi"nin **özelliği** , Kemal Tahir'in yaklaşımı içinde değerlendirilmelidir. Yoksa, Türkiye toprağının, "bilimsel sosyalizmin öldü denilen tezlerini yeşertecek bereketi" gibi, Stalinci, görüşüne katılmıyorum. Denecektir ki, 1960-80 arasındaki radikalizm, jakobenizm Çulhaoğlu'nu kanıtlamıyor mu? Kanıtladı diyelim. 1980, 12 Eylül'ünden sonra ne gördük peki? Güney Doğu Anadolu'daki süregelen, dıştan, "vur-kaç" taktiğinde odaklanan PKK terörizminde noktalanmadı mı, İzmir, İstanbul ve bütün Türkiye sathına yayılma istidadını gösteren jakobenizm ve radikalizm? Sıfıra sıfır elde var sıfır çıktı ortaya Türk solu adına. Türk silinip gitti, PKK ve türdeşleri kaldı sol adına. Oysa, 1980 TKP tutukla-

37- Çulhaoğlu, a.g.yazısı, s. 34

masında ortaya çıkan kadroların yüzde doksandokuzu Türk çocukları idi. Peki nasıl oluyordu da, Türkiye Birleşik Komünist Partisi, isterlerse Kürtler, Milliyetlerin kaderlerini tayin hakkını kullanıp ayrılabilirler deyip, Misak-ı Millî'ye bir hançer saplıyor ve Türkiye'ye gelerek, partisinin programını yayımlayabiliyordu? Zeki Baştımar'ın 1-15 Mayıs tarihli "Yeni Forum" dergisinde yazı dizimizde andığımız, görüşlerinden de mi habersizdiler. Dr. Nihat Sargın hatırlatmalıydı bunu Haydar Kutlu'ya (Nabi Yağcı). Zeki Baştımar'ın amca kızı ile evliydi, hısımıydı ve yakınıydı üstelik. Anadolu'da kurulan devletlerin hepsinde (Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti) gelenek "Merkezi Otorite"ye dayanıyordu.

Almanya'da bir onbaşı Hitler çıkar, Nazi Devletini kurar, 4 yıllık bir Avrupa hegemonyasından sonra silinip giderdi; bir Napoleon'un hegemonyası ise, zar-zor on seneyi doldurmazdı. Ama Selçuklu'nun Anadolu kesimini kuran Alpaslan bir askerdi, başkomutandı; Osmanlı devletini kuran Osman Gazi, Kayı Aşiretinin başı ve Baş komutanıydı(38). Türkiye Cumhuriyetini kuran da Asker Çavuşu Ethem Bey değil, Gazi Mustafa Kemal Paşa, Karabekir Kâzım Paşa, Ali Fuat Cebesoy Paşa, Rauf Bey ve diğer komutanlardı. Alpaslan'ın Anadolu hegemonyası üçyüz yıl, Osmanlının Avrupa hegemonyası dörtyüz yıl sürdü. Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi ise ister liberal ister sosyalist olsun sonsuza değin ulusal birliğini koruyacaktır. Lenin Rusya'da "Milliyetlerin kaderlerini tayin hakkını" uygulamamış, bu teoriyi, yalnız Polonya üzerinde yoğunlaştırmış, sonunda Stalin ile Hitler de Polonya'yı ikiye bölerek İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman aralarında paylaşmışlardır. Türkiye Birleşik Komünist Partisi olsun, diğer marksist fraksiyonlar olsun, tarihi bir de bu açıdan yorumlasınlar. O zaman, neden Türkiye'nin sorunlarına karşı yabancı kaldıklarını, Gorbaçev tezlerinin dahi çok gerilerinde

38- "Ben ve Atalarım Padişah olduğumuz için Başkomutan değil, Başkomutan olduğumuz için Padişahtık. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkomutan olarak şimdi Mustafa Kemal Paşa'yı seçti, biz artık yokuz." Bu sözleri kim söyledi dersiniz? TBMM'i Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık rütbesini verdikten sonra, İstanbul'da Sarayda, Aile efradını toplayan Vahidettin'den başkası değildi bu sözlerin sahibi (Özel arşivim).

bulunduklarını anlayacaklar ve hâlâ, Stalinci çizgid, kırk yıl öncesini yaşadıklarını anlayacaklardır. İster TKP, ister TBKP'nin program taslaklarındaki tezlere karşı, bütün yurtsever kesimdeki tepkinin nedeni, işte buradan kaynaklanıyor ve tezlerin kıymet-i harbiyesi sıfıra düşüyor.

Son olarak şunu söylemek istiyorum. Türkiye'deki demokratikleşme girişimleri, 1945'ten günümüze George Lukàcs'ın "Blum Tezleri'ndeki(39) "Demokratik Diktatörlük"ten başka birşey değildir. Ben Marksist Lukàcs'ı ehlileştirerek, ükemizde "Sivil Toplum" olarak anılan burjuvazi oluşmadığı için, "Demokratik Diktatörlük"ü ödünç olarak aşırdım. "Demokratik Diktatörlük" aslında "Sivil Toplum"a ulaşma sürecinde, bu süreçle birlikte kemikleşme tehlikesi ile yüzyüze geldiği anlama da karşılık verir. Çünkü Batıdan "net çizgilerle" ayrı Türkiye'de çarpık da olsa sınıf değil, toplumsal katmanlaşmalar (birbiri üzerine uygulanmış yassılaşmış bir toplum anlamında, tabaka anlamında kullanıyorum bu sözcüğü) çıkarmıştır batıcılık. Kurulan siyasî partilerin, sistemimizde, illegal türevi de TKP'dir (40).

39- Macar düşünürü Georg Lukàcs'ın, Macaristan Komünist Partisi'nin illegal döneminde Viyana'da aktettiği İkinci Kongresinde (1928) "Blum" takma adı ile kaleme aldığı Parti tezlerine verilen ad: "Blum Tezleri", Amiral Horty'nin Diktatörlük rejiminden Proleteryanın önderliğinde sosyalist bir sisteme geçilemiyeceğini yazar. Ve ara rejimden "Demokratik Diktatörlük"ten söz eder. Demokratik Diktatörlük tezleri, Lukàcs'a göre; çelişkiler uyumlu ve çözümlü, gerçeklik ve olabilirlik, kötü gerçekçilik ile açığa çıkarılmış gerçek arasında denge, alt-yapı ve üstyapı arasında uyumlu iletişim ve karşılıklı etkilenme, aydın önderlerin önce bilinçlerinde kendilerini bulmaları olarak açıklanıyordu. Ben "Demokratik Diktatörlük" derken,sivil bir toplum olarak burjuva demokrasisi arasındaki "geçiş" sürecini kastediyorum.

40- Çırağı tarafından öldürülmesinde bir süre öne Bab-ı Âli'de Lütfü Erişçi'nin kitapçı dükkanında idim. Memet Fuat'ı ilk orada gördüm. Memet Fuat, şöyle bir söz etti. "Yahu" dedi, "Gözlerimi şöyle bir kapasam, partili partisiz bütün komünistleri sayabilirim, o kadar az". Vartan İhmalyan'ın açıklamalarından da ayni anlamda doğrular ortaya çıkıyor. Vartan'ın açıklamalarına göre Leipzig Komünistleri, yurt dışında 6-7 kişi ile Kongreler ve Konferanslar tertip etmişlerdi.

XI

Toplayabildiğim bilgilerle, gerçek Türkiye Komünist Partisi ile ilgili açılan davaların sayısı onbir. 1922'den 1981'e kadar geçen sürede Muhakeme edilmeleri sözkonusu olan sanık sayısı 771. Mahkûm olanların toplam sayısı ise 343. 428 kişi de beraat etmiş, kimileri şu veya bu nedenlerle dava dışı kalmış. Komünist Partisi konusunda üst düzey üyelerinin yayınlanmış anılarına bakıyorum, yazdıkları bir sen-ben kavgasından başka birşey değil. Dr. Hikmet Kıvılcımlı(41) öyle, Vartan İhmalyan(42) öyle.. Dr.Kıvılcımlı'nın deyimi ile "en eski" komünist İbrahim Topçuoğlu'nu(43) okuyorsunuz, ayni seviyesizlikte "sen-ben kavgası". Herkes, birbirinin "muhalifi". Rasih Nuri İleri "Türkiye Komünist Partisi'nin tarihini yazmak zamanı gelmemiştir. Ayrıca bunun pratik bir yararı ve olanağı olduğunu sanmıyorum"(44) diye yazıyor. Buna katılıyorum.

41- Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kim Suçlamış - Brejnev'e mektup, İstanbul, 1979; Meraklısı varsa okusun.

42- Vartan İhmalyan, Bir Yaşam Öyküsü, İstanbul, 1989.

43- İbrahim Topçuoğlu, Neden 2 Sosyalist Partisi 1946 - TKP'nin Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi, 1954-1960 (Üç Cilt), İstanbul, 1976-1977.

44- Rasih Nuri İlter, TKP Gerçeği ve Bilimsellik, İstanbul, 1976, s. 143,

Ama gerekçesine katılmıyorum(45): "Kaldı ki Türk arşivlerinde ve Enternasyonalin arşivlerinde gizli kongrelerin, mücadelelerin, yayınların tümü 'dosyalarında' uyumaktadır, yâni aslında kaybolan birşey yoktur". Bence sayın İleri, TKP konusunu, bir zamanlar ben de üyesi iken önemsediğim gibi, bir araştırıcı olarak o da çok önemsemiş. Enternasyonal arşivlerinde, eğer Türkiye ile ilgili belge varsa, bunlar Kıvılcımlı'nın, İ. Bilen'in Partiden atılmasını isteyen yazısı, Hasan Âli Ediz'in Nazım Hikmet, Hüsamettin Özdoğu, Hamdi Şamilof'un hem Partiden hem de Kominternden atılmalarına neden olan jurnalleri, 'bazı' yukarıdan gelenlerin aldıkları paraların 'faturaları', bir de, şu konuda bu konuda Komintern konuşmalarında TKP'yi eleştirenlerin söyledikleri, Komintern'le 'bağlantı' kuranların adları, falan filan vardır. Bekleyelim görelim. Mikhail Gorbaçev Komintern arşivlerinin açılacağını ve her partinin belgelerini kendilerine vereceğini söylemişti, bakalım neler çıkacak Türkiye ile ilgili?.. Dr. Şefik Hüsnü'nün, Kominternin Balkan Sekreteri Danski'ye (Georgi Dimitrov)'a gönderdiği raporun, evinin polis tarafından aranması sırasında ele geçmesi ile (1946, TSEKP'nin kapatılmasından sonra) Komünistler arasında kopan vaveylayı hatırlayınız. Bu rapor da Dimitrov'un eline geçmiş midir geçmemiş midir, bilinmez. TKP'nin Komintern arşivlerinde, yalana dayanmayan, Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in o raporundan başka rapor olduğunu da sanmıyorum. Bu da benim görüşüm.

Son yıllarda, 1960 sonrasının legalitesinden yararlanıp da hâlâ aynı legalite dönemini yaşayan sosyalist ve Komünistlerin "Marksist - Leninist" olanların, Türkiye Komünist Partisi'nin, yurt içi yurt dışı örgütlerinin, uluslararası platformlarda gerçek saygınlık kazanamayışının nedenleri de son çıkan anılardan kolaylıkla anlaşılıyor. Batıda sol platform, galiba TKP'nin, Türkiye'nin özel ve genel konumundan hiçbir dönemde haberli olmayışını, daima kolaya kaçan yanlış değerlendirmelerle eninde sonunda **kuyrukçuluğa** varan "Strateji" ve "taktikler" oluşturduğunu bizden iyi biliyorlar. Ayrıca, son anılardan öğreniyoruz ki, liderlerin birbirini didiklemelerini, ayak kaydırmalarını, Bizans oyunlarını da Batıda sol platform biliyor. Lider-

45- a.g.e., s. 8.

lerin politik bilinçleri, bir bilinçsizlikten başka birşey değil. Bütün eylemler, Marx ve Lenin ilkeleri arasındaki yalan yanlış aktarmalarla düzenlemelerle yaptıkları **praxis** (!) lerden de belli. 61 yılda, 11 tevkifatta 771 Komünist Partisi üyesi sanıkları,üst kademeyi oluşturan on-onbeş kişi arasında süregelen çekişmelerden, seviyesiz davranışlardan, hiç haberi olmadığı için, **praxis**'lerinin TKP'nin dinamiği olduğu kanısında, aldatılmış insanlardır. 61 yıl boyunca Şefik Hüsnü'ye Mustafa Börklüce, Mustafa Börklüce'ye Dr. Kıvılcımlı, Dr. Kıvılcımlı'ya İ. Bilen, Hüsamettin Özdoğu - Hamdi Şamilof - Nazım Hikmet üçlüsü Dr. Kıvılcımlı'ya, Dr. Kıvılcımlı onlara, Dr. Şefik Hüsnü Değmer hem Nazım Hikmet'e hem D.Kıvılcımlı'ya, kısacası "üsttekiler"de herbiri birine düşman olmuşlar, didik didik birbirini yemişler, yurt dışında ve içinde günlerini gün etmişler. Mihri Belli'nin Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya söylediği şu sözlerde gerçek payı büyüktür:(46) "Bunlar Türkiye'de iktidara gelseler, ilk asacakları bizleriz" dermiş. Bende diyorum ki, kim iktidara gelirse gelsin, herbiri birbirini asar, tek kalmak ister, baktı iş olmuyor, Moskova, Azerbaycan'dan, Türkistan'dan, danışman olarak da Rusya'dan kadrolar ihraç ederdi Türkiye'ye, her şey biterdi.

TKP'nin kuruluşunda kökenindeki mâlûliyetten geçtiğimiz satırlarda bahsetmiştik. Bu mâlûliyet'in biri, alt-yapısı olmadan tepeden inme Rusların ya da Komintern'in buyruğu ile Bakû'da, diğeri de İstanbul'da Rum ve Ermeni ayrılıkçıları tarafından Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) tarafından kurulması idi. Nihal Atsız'ın "Ötüken" Dergisinin 6. sayısından aktarıyorum, Dr. Şefik Hüsnü'nün 1923-4 Davasındaki açıklamalarını: "Türkiye Komünist Partisi, amelenin en şuurlu fertlerinden mürekkep inkılapçı ve şuurlu bir uzviyettir. 'Aydınlık Grubu' ve bu grubun etrafındaki inkılapçı amele sendikalarının en şuurlu efradı ile Rumlardan mürekkep TIU Amele grubu ve (Ermeni) Hınçak cemiyetinin sol grubu birleşerek Türkiye Komünist Partisi'ni teşkil etmişlerdir". Anadolu'da kurulan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın ise, 1927'den sonra, o partiden intikaleden idealistlerinin kökleri kazınmıştır. Dr. Şefik Hüsnü Değmer geleneğinden gelen Türkiye Komünist Partisi'nin ölü-yaşlı, hiçbir lideri Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasından gelmiş

46- Dr. Hikmet Kıvılcımlı, a.g.e., s. 30.

değillerdir. Kırıkkale'de İmalat-ı Harbiye işçisi iken Türk Halk İştirakiyun Partisi üyesi olan Emin Sekün ve Hüsamettin Özdoğu Partiden atılmışlar, Baytar Salih Hacıoğlu, Türk Casusluğu ilesuçlanarak sürüldüğü Altaylar'daki bir kampta ölmüştür. Affan Hikmet (Baytar Subayı idi) Azerbaycan'da yaşarken, belirsiz bir trafik kazasında ölmüş ya da öldürülmüştür. Yurt dışına giriş-çıkışlar (kaçışlar) "üsttekilerin" tekelinde bir yaşam aracıdır. İ. Bilen kırk yıl bundan yararlanmış,Dr. Şefik Hüsnü Değmer bundan yararlanmış, Zeki Baştımar bundan yararlanmış, Mihri Belli yararlanmış.. Mihri Belli'nin dışındakilerin hepsi de Moskova'nın "bizim oğlanı"dır. Mihri ise İngiltere'dedir.Dr. Kıvılcımlı ise, öldürücü kanserin pençesinde iken yurt dışına kaçmış, Doğu Berlin'e sokulmamış, Belgrad'da ölmüş, TKP liderlerini Türk halkına, işçisine, köylüsüne değil, Leonid Brejnev'e yazdığı şikayet dilekçesi ile kendi sürekli devrimciliğini överek duyurmuştur. İcâzetler hep dışardan alınmış, dışardan alınan icâzetler de Türkiye'de sol görüşlere, Türkiye sosyalizmine değil, icâzeti veren ülkenin dış politika konumuna hizmet etmiştir. Bu koşullarda, TKP denilen küçük bir azınlığın oluşturduğu Merkezin ve bu merkezin manyetik alanı etrafında toplanan üçyüz-beşyüz kişi de, basın organlarına sızmışların propagandaları sonunda hep birlikte millî partilerin kuyruğuna takılmışlardır. Bu kuyrukçuluğun da seçilişi gene dıştan gelen bir icâzettir. Bir Komintern Belgesi, TKP ile ilgilidir, Amerikan Büyük Elçiliği, Sovyetler Birliği'nde Riga (Latvia)'da gizli yollarla elde ettiği Komünist Enternasyonalinin Türkiye Komünist Partisi'ne çektiği bir telgrafı, F.W.B. Colenan imzası ve 10 Ağustos 1926 tarihli üzerinde "Gizli" işareti bulunan bir yazıyı, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na yollamıştır. Belge'nin antenti şöyle:

"Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu - Doğu Bölümü Sekreterliği - 1 Temmuz 1926- No: 0/82/465.6 - Moskova". Belgedeki imza, sorumlu sekreter Roy C. Piyanitsky. Bakın ne talimatı veriyor Türkiye İllegal Komünist Partisi'ne: "1- Türkiye Komünist Partisi'nin gelecek aylar için uygulayacağı temel proğram şöyle olmalıdır: 1) Mümkün olduğu kadar çok sayıda üyeyi hücrelere, komsomol ve köylü örgütlerine kazandırmak; 2) SSCB, İran, Hindistan proletaryası ile yakın ilişkiler kurmak; 3) Kemalist hükümetçe yapılan iç reformlara karşıt görüşlere karşı çıkarak onları Kemal-

ist hükümet lehine çürütmek; 4) Uluslararası emperyalizme karşı olduğu sürece Türk hükümetinin dış politikasını enerjik biçimde desteklemek" (47). Bu satırları hazırlayan ön bir açıklama Komintern talimatının üst satırlarında şöyle yer almaktadır:

"Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu, Türk Komünist Partisi'ne, Türk hükümetine dış politikasını tüm olarak desteklediği ve onun İngiliz ve başka emperyalizmlere karşı uğraşısında yanında olacağı konusunda güven vermesini öğütler. Proğramını değiştirmeden, Türk Komünist Partisi, şimdi küçük burjuva görüşleri de olsa devrimci işçilerden kurulan bugünkü Türk Hükümetinin getirdiği iç reformlara karşı çıkanları reddederek ve onlarla mücadele ederek Türkiye'nin en güçlü siyasal topluluklarından biri durumuna gelebilir. Ki, bu reformlar Marksist görüş açısından bile kabul edilebilir niteliktedir" (48). Ve o günlerde TKP, yurt dışında bulunan Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in başkanlığında Viyana'da bir konferans akteder. Kendisi zaten Moskova'dadır. Komintern kararlarını uygulamak Vedat Nedim Tör Sekreterliğinde Türkiye'deki illegal Partiye aiddir. Şevket Süreyya Parti Teşkilat Sekreteridir. Komintern emirlerini hemen uygulamağa koymağa başlarlar. Fakat Stalin'e kadar nüfuz ettiği anlaşılan Dr. Şefik Hüsnü Değmer, gizli yollarla İstanbul'a gelir. Vedat Nedim'le bulaşacaktır. Vedat Nedim Dr. Şeşik Hüsnü'yü ihbar eder, 1927 TKP tevkifatı başlar. Vedat Nedim Tör, bütün Komintern belgelerini polise vermiştir.TKP çökertilir. Şevket Süreyya Aydemir Ankara'ya gelir. İşte "Kadro" hareketi bu Komintern buyruğunun biraz sulandırılmış bir şekilde hayata geçirilişidir. Nitekim, Şevket Süreyya'nın Moskova'ya gönderdiği Zeki Baştımar KUTV'da okuduktan sonra, 1932'de Merkez Komitesi'ne girer ve Şevket Süreyya'nın çizgisinde, TKP'lilerin CHP'ye girmelerini, köprü başlarını tutmalarını, Halkevlerine sızmalarını Merkez Komitesi'ne de kabul ettirdikten sonra uygulamağa koyulur. Bundan çıkan bir sonuç: Şevket Süreyya, 1947'de Zeki Baştımar TKP Genel Sekreterliği'ne getirilene kadar, TKP içinde bir fraksiyondur. Belki

47- Bkz. Orhan Duru, Amerika'nın Gizli Belgeleri ile Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978, s. 226-227.

48- Bkz. Orhan Duru, a.g.e.

de, Zeki Baştımar gibi bir mutemedinin Genel Sekreter oluşundan sonra **TKP'den kendisini emekli etmiş**, turistik amaçla bir; "Enver Paşa" kitabını yazarken iki, Moskova'ya gitmiştir. Şevket Süreyya Aydemir yakın dostluğunu kazandığım biri idi. Ve Moskova'ya gittiği zaman izlenimlerini, **Pravda** gazetesinde yapılan bir brifingi bana detaylı bir şekilde anlatmıştı. Sözgelimi aklımda kalan iki konuyu açıklayabilirim:

"Ne gerek var beş milyon hafiye ordusuna Sovyetlerde. Onunla da yetinmiyor, siyasal muhaliflerinizi Akıl hastahanelerinde 'tıbbî' işkencelere tâbi tutuyorsunuz".

"Konut sorununu hallettik diyorsunuz, peki ama içindeki insandan ne haber? Onu tanımıyorsunuz daha". vs. Genç bir gazeteci Rus kız Şevket Süreyya'ya itiraz edecek olur. O'na şöyle bir soru sorar: "Parti üye kartındaki sicil numaran kaç?". Genç kız, Svetlana, milyonun üzerinde bir sayı söyler. Şevket Süreyya şu cevabı verir: "Benim Sovyet Komünist Partisi içindeki sicil numaram 535."(49). Gene bir gün Şevket Süreyya bana şunu demiştir: "Moskova'da kalmamı istediler. Beni 'Kızıl Profesör' yapacaklardı. Bu, onlarda Üniversitelerde en büyük ünvandır. Kabul etmedim, Türkiye'ye döndüm". "Keşke kalsaydınız, ne de olsa bilimsel bir kariyer sahibi olurdunuz" dedim. Güldü: "Eğer kalsaydım, beni bir yıl sonra kurşuna dizerlerdi". "Kim?" diye sordum, "Stalin" cevabını verdi.

TKP'nin kuyrukçuluğunun ikinci safhası, 1945 yılında CHP'nin kuyruğundan kopması ve Demokrat Parti'ye takılmasıdır. Bu da "İleri Demokrat Cephesi" ile başlar. 4 Aralık 1945, "Tan" Matbaası olayı, TKP'nin CHP kuyrukçuluğundan kopuşunun sanki bir cezasıdır. 27 Mayıs 1960 Askerî harekâtla birlikte gene CHP'ye dönülür. Şimdi de, bunu yarı şaka - yarı ciddi söylüyorum, Özal'ın ANAP'ına takılır, onlara güvenerek legalite kapılarını zorlar.

TÜSTAV

49- Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne, Mustafa Suphi ve Şevket Süreyya'dan başka Türkiyeli Komünist alınmış değildir.Dr. Kıvılcımlı'nın Şevket Süreyya'ya bu denli kinlenişinin nedeni de bu gerçek olsa gerek.

XII

"Istırap, şüphe, inkar demektir." **Dostoyevski**

1951-52 Dava'larında, bir arkadaş, savunmasında şöyle bir cümle kullanmıştı: "Marksist olmak için mutlaka Türkiye Komünist Partisi'ne girmek şart değildir." Bu cümleyi, iddia makamı ve yargıçlar nasıl yorumladı bilmiyorum. Bildiğim, bu arkadaşın, (yasaların şu ünlü 141/7. maddesine dayanarak) yargıçların takdiri ile uzun bir hapis cezasına çarpurılmadığı idi. "Marksizm", O arkadaşımın ve benim için çok farklı yorumlarda, içinde mesajlar da bulunan bir sosyolojik, ekonomik ve tarihi yorumlama yöntemi idi. Karl Marx'a gelince, O'nun yapıtları, tamamlanmamış bir felsefenin izlerini taşıyor, bu nedenle XIX. yy'ın bir "Marx" ından yığınla "Marksizm"ler, yâni şöyle diyelim, tarihin farklı maddeci yorumları çıkıyordu. Oysa saf Marx, Hegel'in içinden çıkmış olmakla her zaman övünç duymuş ve O'nun idealist diyalektiğini materyalizme oturtmuş, ama bunun içinde yirmibeş yılını harcamıştı. Bu yirmibeş yıl içindeki çırpınmaların dışında tamamladığı tek eser sağlığında yayımladığı "Kapital"in birinci cildi idi. "Kapital'in İkinci ve Üçüncü ciltlerini, Marx'ın ölümünden sonra Engels 'derleyerek' bastırdı. Karl Marx'ın kusurlu ya da

kusursuz bir sosyolog, ekonomist ve tarihçi oluşu - ki, yaşadığı dönemlerde basılmış tarih kitaplarını, belgelerini dikkatle okumuştu - XX. yy'da önemini yitirmişti. 1921-1931 yılları arasında "marksizm" kalkınmış ülkelerin hiç birinde etkili olamamış, Birinci Dünya Savaşından sonra etkilediği tek ülke, o da, Sovyet Devriminin getirdiği dinamizm ile Almanya'da güç kazanmış, fakat Hitler'in Nasyonal Sosyalizmi, O'nu parçalayan bir "Trova Atı" olmuştu. "Sosyalizm" ile "milliyetçiliğin" sahte sentezinin büyüsüne kapılan işçiler kitleler halinde Hitler'in tuzağına düşmüşler, "Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi"nden ve "Alman Komünist Partisi'nden kopmuşlardı.

Marx'ın çalışmaları, XIX. yy'ın olgularından biri idi ve XIX. yy'da kalmıştı. Ama XIX. yy'ın Marx'ını XX. yy'a taşıyan faktör de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bolşevik kanadının, Avrupalı Marx'ı, 'Avrasyalı' Lenin'in yorumları ile Ruslaşması sonucu, bizantin oyunlarla, darbe tekniği ile çarlığı devirmesi, iktidar alması olmuştu. Lenin'in Ruslaştırma yorumları ile soyut bir "marksizm" ortaya çıkmış somut "Leninizm" ile birleşerek, yani **soyutla somut** sentezinden, Marx'ın görüşlerinden çok farklı "Marksizm - Leninizm" şeklinde Rusya'ya özgü bir ideoloji ortaya çıkmıştı. Ve bu yeni ideolojik, politik doktrinden başka birşey değildi; bir takım taktik, stratejik ve pratik sorunları gündeme getirmişti. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Alman, İtalyan ve Japon faşizminin 'militer' kanadının yenilgisi(50) "marksist - Leninist" doktrinini, komünist ideolojisi adı altında yeniden gündeme getirdi. Kızılordunun Avrupa'da işgal ettiği ülkelerde, Rusya modeli, yâni "marksist - Leninist" modelde, asker ve polis gücü ile Doğu Avrupa ülkelerinde, "Proleterya Diktatörlüğü" adı altında, devletler değil, sırça köşkler kuruldu. Çin'de, uzun anti-emperyalist savaş sonunda yozlaşan Çankayşek'in ve Kuomintang'ın yerini, Komünist Partisi, Mao önderliğinde

50- Faşizmin, 'militer' yenilgi ile yok olup gittiğini sanmak büyük bir yanılgıdır. Günümüzde de faşizm, başka adlarla, başka espriler içinde, bir kısım sosyalist ülkelerde olduğu gibi, çok partili sistemlerde de devam etmektedir. Sözgelimi Bulgaristan'ı ele alalım. Todor Jivkof rejiminin Dimitrov döneminde uygulanan rejimle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Irkçı, şoven, saldırgan bir yönetimdir Bulgaristan'daki. Çok partili ülkelerden biri olan İsrail'in Filistin halkına karşı uyguladığı uzun vadeli 'genosid'e de ne ad verilir bir düşünün.

iktidar aldı. Eğer Amerikalılar Hiroşima ve Nakazaki'de iki atom bombası palatmasaydı, Çin bugün biri Çankayşek Budacılığının, diğeri de Mao Budacılığının ideolojileri çerçevesinde iki devlet olacaktı. 1989 Nisan'ından sonra başlayan Çin'deki kargaşalar bugün iktidarda olan Mao kalıntılarının hegemonyasına karşı Çankayşek kalıntılarının başkaldırısıdan başka birşey değildir. Arnavutluk'ta ve Yugoslavya'da durum başkadır. Komünistlerin kurduğu direniş örgütlerinin "özerkliği", ülkenin halkını etkilemiş, ulusal kurtuluş savaşına dönüşmüş, "özerk" ve bu iki ülkeye özgü "marksizm - Leninizm" yorumları ile "Proletarya Diktatörlükleri", Proletaryanın dışında kurulmuştur. Emekçiler yalnız Yugoslavya ve Arnavutluk'ta değil, bütün sosyalist diktatörlüklerde, "sırça köşk"lere isimlerini bağışlamaktan başka birşey yapmamışlar, gene ezilen bir sınıf, en alt tabaka olarak kalmışlardır.

Sonuç, şöyle bir şema ortaya koymuştur: Arnavutluk, koyu Arnavut nasyonalizmi ile birlikte enternasyonalist bir ülke ki, kendini bütün dünyadan soyutlamış; Yugoslavya, "Özyenetime" rağmen gırtlağına kadar borçlanarak, milliyetler arasında uzlaşmaz bir kargaşaya düşmüş; Todor Jivkov Bulgaristan'ı, Alman Nasyonal Sosyalizminin bir kopyası olarak Balkanlar'da insan haklarını hiçe sayan ırkçılığı ile bir çıban başı haline gelmiş; Gorbaçev'in "Perestroika"sı liderin kendi ifadesiyle "Sovyetlerin kurtuluşunun son çaresi" olarak nitelenmiş; Sovyet milliyetlerinde, bağımsızlık ve toprak kavgaları başlamış, Baltık ülkeleri - Letonya , Estonya, Litvanya-, Kafkasya'da Gürcüstan, Azerbaycan ve Ermenistan kaynar kazan haline gelmiş, Kazaklarda kıpırdanmalar görülmüş, Bulgaristan'ın dışında Doğu Avrupa ülkelerinde (Varşova Paktı), Demokratik girişimler adım adım yükselmeler kaydetmiştir. Ve bütün bunlar, bizi şu sonuca vardırmıştır: XIX. yy'da son bulan Marx'ın Praxis'i gibi XX. yy'ın son on yılında da "Marksizm - Leninizm" praxis'i bunu kendi hegemonik amaçları için uygulayan Sovyetler'de de iflasını ilan etmiştir. Kısacası, "Marksist - Leninist" tez, bolşevikleri iktidar yapmıştır ama, işçi demokrasisine uygun bir devlet değil, despot bir devlet, "sırça köşk", oligarşi yaratmıştır. "Marksist - Leninist" tez, Rusya'ya yâr değil, yara olmuştur. Ne Varşova Paktı, ne silahsızlanma, ne Atom siahlarının sınırlandırılması, ne soğuk savaş, ne barış içinde birarada yaşama (Coexsistensepeacefull), ne détante (yumuşama),

"Marksizm - Leninizm" konseptinin iflasını önleyememiştir. Son çare, Glasnost (açıklık) ile başlayan perestroika (Yeniden yapılanma, revizyon)'un sonu da belli değildir daha.

"Marksizm" ile "Marksizm - Leninizm "arasındaki temel çelişki, Marksizmin ve Marx'ın Avrupalı oluşu, Marksizm - Leninizmin ise "Rusyalı" oluşudur.

"Marksizmin" bir Avrupalı din hâline gelmesi ile Rusyalı "Marksizm - Leninizmin" çar despotizminin yeniden yaratıcılığı arasında, kimi zaman dolaylı, kimi zamanda dolaysız benzerlikler, paralellikler olduğu da kaçınılmaz bir gerçektir. Ama bu gerçek Sun'i bir gerçektir ve Rusya'nın Avrupalı'nın rahmine ektiği tohum, Kominternin kapatılmasından, Kominformun yıkılmasıdan sonra "Avrupa Komünizmi"ne yeniden can vermiş, gelgelelim hem Rusya'nın tohum gücü, hem de Avrupalıların yarım ağızla "Leninizmden" kopmuş görünmeleri, Proletarya diktatörlüğünden vazgeçmeleri, örgüt olarak Komünist Partilerinin fonksiyonlarını adamakıllı azaltırken, "Avrupa Birliği" içinde çeşitli partilerden oluşan Parlamentoda Avrupalı komünistler, Doğuya karşı, Avrupalı'nın barajında, "sol kanat" olma kazancından başka birşey kazanmamışlardır. Marx'ın XIX. yy'da kalması, yeni sol teorisyenlerini çaresiz çabalar içine atmış, kimi yörelerde ve kimi zaman dünya mikyasında toplumsal bunalımlara neden olan terörizm gündeme getirilmiş, ama bu ne Marx'ı, ne "Marksizm - Leninizm'in eriyip kayboluşunu önleyememiştir. Terörizm, Cezayir Kurtuluş Savaşında olumlu bir rol oynamış, ama ondan sonra, özellikle Ortadoğu'da gerek İsrail gerekse Filistin gerillaları ve nihayet PKK'nın "vur-kaç" taktiği ile dış kaynaklı bölücü girişimleri, çok uluslu şirketler misali, bir çok ulusun devletlerinin çıkar hesaplarına dayanan, ama yerel ülkelerde olumsuz sonuçlar doğuran ve dünya barışını tehdit eden bir durum ortaya çıkarmıştır. Zeki Baştımar'ın (Yakup Demir) ölümünden sonra, özellikle Yaşar Nabi Yağcı (Haydar Kutlu)'nun TKP Genel Sekreterliğinde oluşturulan "Sol Birlik" (51) platformu

51- Sol Birlik, Yurt dışında 1985'te Türkiye Komünist Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye Komünist Emek Partisi, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi, Kürdistan Öncü İşçi Partisi tarafından, TKP'nin V. Kongresi'nden sonra kuruldu. 1989 Baharında dağıldı. Ortaya TBKP çıktı.

ile, her ne kadar silahlı mücadeleyi benimsememiş görünseler de, "bölücü" özlerini korumuş, Türkiye İşçi Partisi ile birleştikten ve "Türkiye Birleşik Komünist Partisi" adını aldıktan sonra da, "bölücülük"ten ayrıldıkları ve Türkiye Cumhuriyeti topraklarının bütünlüğü konusunda hiç bir garanti verememişlerdir. Özellikle son günlerde alınan Polit Büro kararında TBKP, "Birlik Meselesi, temel meseledir. Marksist hareketin de, Kürt milli kurtuluş hareketinin de acil meselesidir." (52) formülasyonunu açıklayarak "bölücü"lüğünü kanıtlamış görünmektedir. Şu görüşümüzü açıklarsak, bilmem yanılmış olur muyuz?

Türkiye Komünist Partisi için Kürt sorunu taktik bir sorundur. 1960'tan sonra başlayan jakobenist hareketler, Güney Doğuda PKK silahlı katliamlarında noktalanmış, kürt sorununa yapay bir dinamizm, kazandırmıştır. Bu bakımdan başka alanlarda bir varlık gösteremeyen yurt dışındaki yurt içindeki illegal Komünist Partisi aparatları, güneydoğu'da odaklanmak için, Türkiye'yi Ortadoğu'nun yumuşak karnı olarak gösteren Anglofil R. Yörükoğlu(53) tezlerinden yararlanmışlar, Kürtçü akımların kuyruğuna takılarak Türkiye Birleşik Komünist Partisi adına lider kadrosu Türkiye'ye gelerek legalite talebinde bulunmuşlardır. Bunun, Türkiye bunalımını derinleştirmekten başka bir amacı olmadığı açıkça meydanda değil midir? Belki de, Güney Doğu'daki manipülasyonları Devrimci eylem kabul eden R. Yörükoğlu gibi ama ondan daha farklı ve ütopik olan devrim anı (moment'i) nı yakaladıklarını sandıkları için TBKP yöneticileri (Haydar Kutlu ve Dr. Nihat Sargın) Türkiye'ye gelerek porvokasyonlarını icra etmişlerdir. Demokrasinin bir normu olduğunu iddia eden TBKP'nin, Türkiye'nin

52- Yeni Yol, Türkiye Birleşik Komünist Partisi Yayın Organı, 15 Mayıs 1989, Sayı: 26, Veysi Sarısözen, Sol Birlik'ten sonra Solun Birliği için, s. 10.

53- R. Yörükoğlu (Nihat Akseğmen), Londra'da yerleşmiş, TKP'nin Leipzig grubunda iken, onlardan kopmuş, Komünist fraksiyonun bir kolu. İsmail Yalçın'ın "TKP'nin 'Öznesi' Nesnesi" kitabında belirttiğine göre, R. Yörükoğlu İngiliz Haberalma Örgütü ile içli dışlıymış (Bkz. İsmail Yalçın, a.g.e., Ankara, 1989, Fikir Ajansı Yayınları). Yalçın Küçük'ün "Aydın Üzerine Tezler" kitap dizisinde ifade ettiğine göre, Nihat Akseğmen korkak bir kişidir. Ayrıca O'nun Türkiye'de olduğunu iddia ediyor.

"Demokratik Diktatörlük" dönemini hâlâ yaşadığı bu günlerde, ne elde edeceklerini, sormalı değil miyiz?

*
* *

"Marksizm - Leninizm", Lenin'dir. Zbigniew Brzezinski'nin, Lenin'i "broşür" yazarı olarak nitelemesi, gerçeği yansıtmayan, Lenin'in radikal bir aydın olduğunu inkara varan bir değerlendirmedir. Lenin'i, O'nu gerçek anlamda eleştirmek için, Lenin tarafından 1917 Ekim devriminden sonra, sosyal bir varlık olan ve psikolojik bir olayı somutlaştıran Rus aydınlarını yokettiğini söylemek en doğrusudur. Bu bakımdan, Lenin'i, en iyi örneğini kendisinin temsil ettiği Rus aydınlarının manevî alanda idam hükmünü imzalamış kişi olarak göstermek haksızlık sayılmayacaktır. Lenin, Rus aydınlarının içinden çıkmıştır. Ama bu çevreyle (aydınlarla) ilişkilerinde görülen ikilik (dilemma), "Lenin ile Rus aydınları" konusunun ele alınışını zorlaştırmaktadır. Lenin'i Belinski'den Plehanov ve P.N. Milyukov'a kadar süren, bu entellektüel, politik ve ahlaki geleneğin ulaştığı en yüksek noktası olarak görmek bizce olası değildir. Lenin aydın mıydı sorusu mantıklı olduğu kadar, yanılmaz bir şekilde, kulaklarda falsolu bir yankı da uyandırmaktadır. Lenin'deki ikilemi (dilemması), O'nun politik zaferin sahibi olması, kendinden önceki aydınların başarısızlığa uğraması gibi bir saplantıyla açıklamakta doğru olmasa gerektir. Ama gene de bu yargıda psikolojik olarak bir gerçek yatmaktadır. Lenin'in dışında, Rus aydınlarının kaderi, başarısızlık damgasını taşımaktadır. Ama, Rus aydınlarının gelişmesine engel olmamıştır bu başarısızlıkları. Başarısızlık, onları yoğurmuştur. Rus aydınları öyle hale gelmiştir ki, başarısızlıkları ile övünmüşler ve bu övünme kuşaktan kuşağa miras kalmış, bir zulüm kurbanları topluluğu meydana getirmiştir. Rus tarihçileri, heyecanlı sokak gösterilerinin cenaze merasimlerinden sonra yapıldığını ifade ederler(54).

54- Kahraman Maraş olayları da bir cenaze törenlerinden başlamış, ama, heyecanlı nümayişlerle değil, kanlı olaylarla sonuçlanmıştır.

Ama, bu nümayişlerde silah kullanılmamış, nümayişçiler, sadece Kazak askerleri ve polis tarafından dövülmüşlerdir. Rus aydınlarının başarısızlıkları kuşkusuz Lenin'in kafasında yer etmişti; Onlara karşı, bir merhamet ve bir acıma da duymamıştı. O'nun öfkeli yaradılışı, kendinden önceki aydınların başarısızları karşısında zevk ve keyif duymasına neden olmuştur. 1830 yıllarında doğan Rus aydınları, belki de bu nedenle 'manen' öldürülmüştür 1917'den sonra. Lenin'in çelişkisi (ikilemi) nin bir yüzü de, daha başlangıç yıllarında, devrimci stratejisinin oluşmasını aydınlara bağlamış olmasıydı. Rusya'da her aydın, sosyalist olsunlar olmasınlar, mülk sahibi olma konusunda hiç bir istek duymamıştı. Mülkiyete karşıtlık, aydınların özelliği idi.

Lenin'in "Ne Yapmalı" adlı kitabındaki, aydınların kazanılmasındaki amaç, proleteryaya "sınıf bilinci"ni aydınların taşıyacağı gerçeğine dayanıyordu. Evet, Rus aydınlarının niteliği, mülkiyet karşısındaki isteksizlikleri idi ama, buna karşı 'soyluluk' hemen hepsinin bütün Rus aydınlarının özentisi idi(55). Sözgelimi Lenin'in anne tarafı, kendiliklerinden soylular sınıfına geçmeyi becermişlerdi. Annesinin babası Dr. Aleksandr Blank (kökleri Almandı), St. Petersburg'ta iken mesleğini bırakmış ve mülk satın alarak, Kazan ilinin toprak sahibi soyluları arasında yer almıştı. Lenin baba tarafı da annesinde olduğu gibi, sonradan olma bir soyluluk kazanmıştı. Lenin bu sonradan olma soyluluğunu hiç bir zaman inkâr etmemişti. Aksine dedesinin konağında geçirdiği yaz aylarını neş'eli bir özlemle anmaktan ve "'Iskra" gazetesinde çalışan yazarlardan Potresov, Plehanov ve Vera Zazuliç'e anılarını anlatmaktan her zaman hoşlanmıştı. Rus devrimci aydınları, bu soyluluklarına hiç bir zaman toz kondurmamışlardır. Ama nedense Lenin bu kadar içiçe hem soyluluk hem de eylem alanında yakınlık duyduğu aydınlara karşı, kin duyardı. Onları güçsüzlüklerinden ve duygularının etkisinde kalmalarından dolayı reddederdi. Lenin, yazılarında ve mektup-

55- Nazım Hikmet'in, Vedat Nedim'in, Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in, sonradan kazanılmış soyluluklarını ve bu üç aydın arasındaki ilişki biçimlerini düşünelim. Nazım, Şefik Hüsnü'yü, Şefik Hüsnü Nazım'ı sevmezdi. Vedat Nedim Tör ise, ikisini de sevmezdi.

larında, aydınlardan "o aydınlar", "o ayak takımı", "şu yufka yürekli" şeklinde tiksintiyle söz ederdi. Lenin'in 21 yaşında iken (1891-1892 yılında) bütün aşağı Volga vadisindeki halkı kasıp kavuran korkunç kıtlıktan kurtarmak için devlet makamlarına yardım elini uzatmak isteyen okumuş sınıftan gençlerle her türlü işbirliğini reddetmişti. Lenin şöyle diyordu:

"Bu açlıktan ölenleri doyurma lafları, psikolojik bakımdan bizim aydınlara özgü yufka yürekliliğin 'sakarin tadında' belirtisinden başka bir şey değildir". Daha başka bir zamanda da, aydınların "ahlak kusuntusu" olduğunu söyleyen gene Lenin'dir(56)... Lenin'in bu öfkesi, öyle sanıyoruz ki, gerçek aydınların, 'kesin inançlı' olmamalarından doğuyordu. Sözgelimi, Lenin'in öfkesi Tolstoy'un pasifizmi ve anarşizmi, Gorki'nin dengesiz iyimserliği veya liberalizme doğru yeni bir dönüş gibi en son ortaya çıkan politik ve felsefî kısa süreli akımlar karşısıda aydınların dönekliğini gördükçe umutsuzluğa düşmesinden kaynaklanıyordu. Lenin, kesin inançlarına kıskanç ve bencil bir aşık gibi sarılıyordu.. Bu nedenle aydınlara kin duyuyor, onları küçümsüyordu. Aslında Lenin'in ikilemini, kişiliğinin ikiye bölünmüşlüğü şeklinde görmek de doğru değildir. Analiz'de, bu ikilemlilik (dilemma) yöntem olarak kullanılsa bile, Lenin, aslında radikal aydınların inancını sonuna kadar götürmüş(57), böylece kin duyduğu eski düzene (Çarlık rejimine) son verirken bu eski düzenin bir parçası olarak, Rus aydınlarını da 'manen' yok etmiştir. Kuşkusuz Lenin aydındı. Aydınların bütün hasletlerine, geleneklerine sahip, fakat onlara kin duyan bir aydın. Brutus'u yaratan Sezar'dı. Sezar bu yaratışının bedelini hayatıyla ödedi. Rus radikalleri, ihtilalci Lenin'i yarattılar. Lenin'in onları yok etmesi ile, Rus aydınının trajik serüveni, Lenin'in kişiliğinde bir çelişki olarak belirdi: Aydınlara düşman aydın Lenin!(58)

Lenin'i Rus aydınları yaratmıştı, 1830'lara dayanan uyanışla başlayan aydınlıkçı Rus aydınları. Türkiye Komünist hareketinin aydınlarını ise,

56- 1904 yılında N. Valentinof'a söylediği bir söz

57- Lenin'i Dostoyevski'ye benzetiyorum. Lenin de O'nun gibi hayatta çağın insanlarını yarı yolda bıraktığı şeyleri sonuna kadar götürdü.

58- Bkz. (Aclan Sayılgan), Yüzüncü Yaş Gününde Lenin'in Kadavrası, Objektif Yayınları, Ankara, 1970.

Fransız, Alman aydınları çıkardı ortaya. Burada da karşımıza, Tanzimat Batıcılığı çıkıyordu. Dr. Şefik Hüsnü, Abdülhak Şinasi (Hisar), Yahya Kemal (Bayatlı) Paris'te tahsillerini yaparken Jaurés'in etkisinde kalan genç sosyalistlerdi. Sonradan yolları ayrıldı. Berlin'de Spartakistçi Türk öğrencileri marksizmi Almanlardan (Rosa Luxemburg, Liebknecht'lerden) öğrendiler. 1917'den sonra ise Lenin ve Troçki'nin esintileri, KUTV kursları; "Marksizm - Leninizm"i Türk çocuklarına ilettiler. Avrupalı marksizm ile Ruslaşmış "Marksizm-Leninizm", Türkiye'de komünizmin mayası oldu. Ama bu da 1920'den günümüze geçen uzun sürede, Nasrettin Hoca'nın göle çalınmış yoğurt mayasından farksız bir şeydi. Ve sürekli, komplocu bir örgüt olarak kaldı Türkiye Komünist Partisi(59). Bırakınız muarızlarına, ayni ideolojinin yolcuları olan yoldaşlarına karşı da kin ve küfür kustular. İ. Bilen'in anıları sayılabilecek broşür ve yazıları, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın anıları, Vartan İhmalyan'dan geriye kalan bir kitabı, Mihri Belli'nin pek çok yazıları, kendinden gayri aydınlara saldırıların somut örneğidir. Sanki hepsi de birer "Lenin"dir. Ya da Lenin'in yozlaşmış ve kabalamış örneği, Stalin!

Aslında Marx ve Lenin, burjuvanin bir ürünüydüler. Bu nedenle, gerçek olan işçiden, bir "Proletarya Mitosu" yarattılar. Yoksulluğa çare bulacakları yerde, yarattıkları mitos ile, yoksul tabakaları kışkırtarak, burjuva siyasî ahlakından ya da ahlak dışılığından (immoral) yararlanarak belli bir eliti iktidar yapmak istediler. Burjuvazi de demokrasilerde, siyasal mücadelede, bütün "halk tabakaları"na propagandayı yapar ve iktidara gelince kendilerinin içinden çıkan bir oligarşik yönetimi, demokrasi, faşizm, sosyal demokrasi adları ile bir kırbaç gibi "Halk tabakalarının" sırtında şaklatır.

Marx'taki "işçi", "emekçi" genellemeleri, "proletarya" motifi, Lenin de "İşçi sınıfı bilinci"ne dönüştürülür. Bu bilincin taşıyıcısı da, Lenin'e göre "işçi" değil, burjuva aydınlar katmanıdır. Çağdaş sosyalizmin ilk şekillenmesi, aydınların, birey olarak kafalarında oluşmuştur ve onlar bunu, entellektüel bakımdan daha gelişmiş oldukları için işçilere iletmiştir. Ve bu işçiler de, çağdaş sosyalizmi, koşulların mümkün kıldığı yerlerde sınıf

59- Legalite ile illegaliteyi birleştirmek, Lenin'in komploculuğundan başka bir şey değildi. Mihri Belli'yi iyi okuyunuz, göreceksiniz.

mücadelesine sokmuşlardır. Lenin'in Marksizm yorumundan ortaya çıkan "Marksizm - Leninizm" bileşimi, tek kelime ile "Leninizm", bir burjuva dekadanlığından başka birşey değildir. Lenin bu "sınıf" bilinci mitosunu şöyle değerlendirir: "Eğer bu bilinç, sınıf mücadelesinden tabii olarak doğsaydı, bunun dışardan (Burjuva aydınlarından) ithal etmenin gereği olmazdı..". Lenin'in yorumlarından sonra oluşan "marksizm - Leninizm" daha doğrusu ve açığı "Leninizm", özgür olarak Marx'a da karşıdır. "Komünist Mainfestosu"nun ilk cümlesindeki spontané sınıf mücadelesi ve tarih yorumuna da ters düşer: "Günümüze kadar bütün toplumların tarihi (yâni yazılı tarih, Engels'in notu) sınıf mücadeleleri tarihidir.". Marx ve Engels'in bu yargıları kuşkusuz su götürür ve gerçekliğin tam yansıtılması da değildir. Ne ki, burjuva aydınlarını etkileyecek bir şiirsellik vardır "Komünist Manifestosu"nda. Bu şiirsellik "Marksizmi" din haline getirir ve bu dinin kitabı da halk yığınlarına intikal ettiğinde "Komünist Manifestosu"ndan başka birşey değildir.

Marx, Hegel'den çıkmış olmakla ona bağlı kalmakla her zaman gurur duymuştur. Ve Hegel'den aldığı, Proleterya kavramını ve Darvinizmi toplum bilime uygulayarak, burjuvaziyi insanlığın en büyük aşaması olarak göstermiştir. Burjuvazi, Marx'a göre, insanoğlunun neler yaratabileceğini ilk kez göstermiştir; Burjuvazi Mısır piramitlerinin, Roma kemerlerinin, Gotik katedrallerinin çok üstünde mucizeler yaratmıştır; Burjuvazi bütün ulusları uygarlığa doğru sürüklemiştir; burjuvazi, büyük şehirleri, işyerleri kurarak geniş halk katmanlarının köy yaşamının aptallığından kurtulmasını sağlamıştır; Burjuvazi dörtyüz yıllık saltanatı sırasında, kendinden önceki bütün kuşakların birarada yaptıklarından çok daha üstün eserler yaratmıştır (Bkz. Marx-Engels, Komünist Manifesto).

Sonuç

Burada noktalıyorum, kendim için yaptığım, kendime yönelttiğim 'özeleştiri'mi. Unutmayalım ki hayat, hayattır, kare kökü almak değil (Dostoyevski). *İnsan daima her yerde, akılla çıkarın buyurduğu gibi değil, canının istediği gibi hareket etmeyi ister.* Olabildiğince, gençliğimde Parti içinde işgal ettiğim, kimi zaman Hücre Sekreterliği, kimi zaman Hücre

Üyeliği, kimi zaman da Parti "istihbarat"ı, yâni, Parti için haber toplama görevlerimin sınırları içinde kalmaya dikkat sarfettim. Kırılanlar olursa bağışlasınlar beni. Çünkü ben hepsini bağışladım, hepsi çoook gerilerde kaldı artık. Ama 1947 yılından günümüze kadar çektiğim acılar, hâlâ yüreğimde yaşıyor: Sevgi ile kin, dostlukla düşmanlık, kardeşlikle yabancılık az buz acı değildir insanın içinde. *Dilerim, benim çektiklerimi kimse çekmesin* (60). Yurdum, gerçek demokrasinin - demokratik diktatörlüğün değil - güneşleriyle ışısın. Türkiye'de sayısız kültürler birbirleriyle kucaklaşsın, ülkemin insanları, sonsuza değin bir bayram havası içinde mutlu olsunlar.

TÜSTAV

60- Hz. Muhammed, Hadis.

1924 yılında bir öğretmenin oğlu olarak İzmir'de doğdu. "İzmir İnönü Lisesi"ni bitirdikten sonra (1942-1943 Ders yılı) Ankara Devlet Konservatuvarı Drama Bölümü'ne girdi ve oradan mezun oldu (1948). 8 Eylül 1952'de tutuklandığında 1947 Eylül'ünden beri illegal Türkiye Komünist Partisi üyesi idi. 12 Mart 1953 tarihinde, Partiden kesin olarak koptu. Bazı kişilerin ifâde ettiği gibi bu kopuşun nedenleri Türk Ceza Kanunu'nu 141/7. maddesi değildi. Bundan haberi bile yoktu. Bu kopuş, olumlu-olumsuz yönleriyle bütün geleceğini etkiledi. İki romanı basılışından hemen sonra tükendi: "Tutuklama", "Deprem". "Solun 94 Yılı" araştırması üç baskı yaptı. İkinci ve üçüncü baskıları "Türkiye'de Sol Hareketler" adı ile yayımlandı. Basılmış diğer eserleri arasında: "İnkâr Fırtınası", "Komuna" otobiyografileri; "SSCB: Marksist Diyalektiğin Sonu"; "SSCB ve Sultan Galiev"; "Yeni Sol"; "Sovyetler Birliğinde Eğitim"; "Ansiklopedik Marksist Sözlük" yer alır.

(KDV Dahil) 5.000 TL.